ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE.

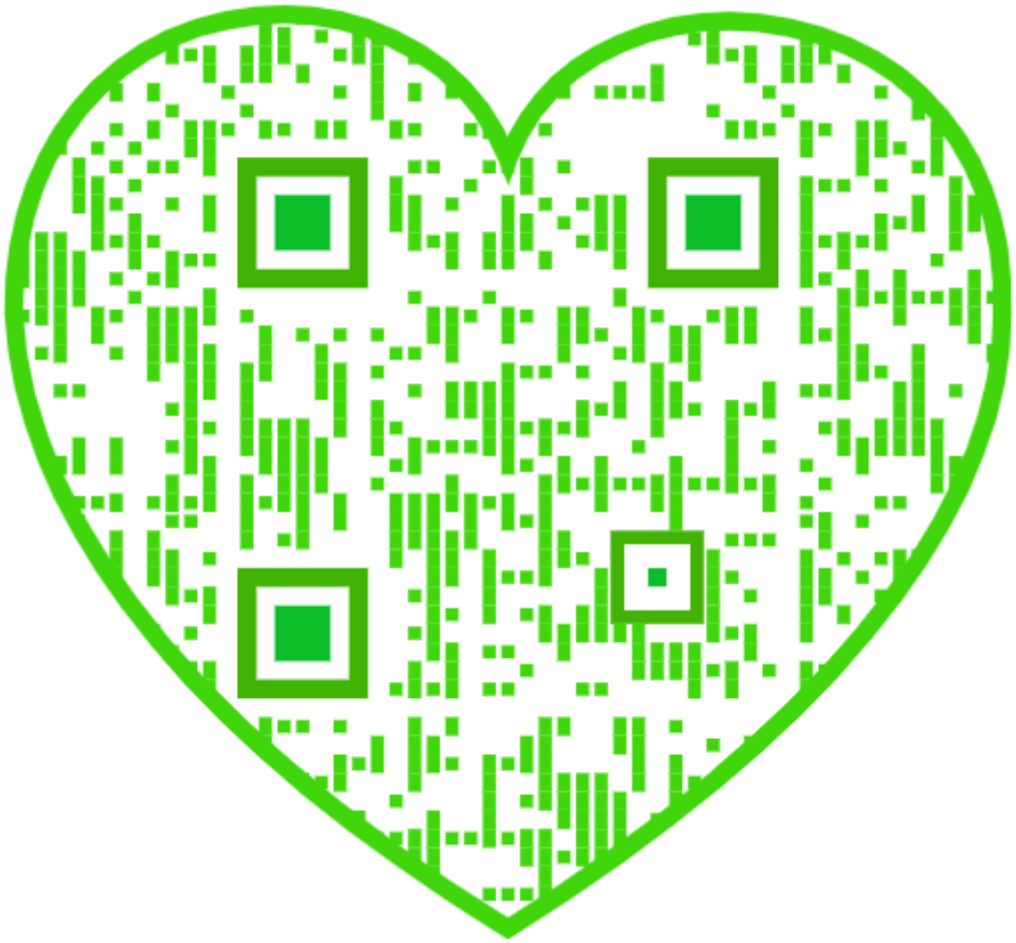

ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE.

---

a.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN,

OPGEMAAKT DOOR DE HOOFD-KOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

b.

VOOR INLANDERS,

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SEKRETARIE.

AFGESLOTEN ONDER ULTIMO 1855.

BATAVIA,
TER LANDS DRUKKERIJ.
1856.

BATAVIA, *den 31sten Maart 1856.*

N°. $^{70}/_{85}$.

Wij hebben de eer Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden het verslag van den staat van het Onderwijs of Schoolwezen in *Nederlandsch-Indie*, over het jaar 1855.

De Hoofd-Kommissie van Onderwijs in Nederlandsch-Indie,

(*was get.*) C. A. DE JONGH,
President.

Ter ordonnantie van dezelve.
(*was get.*) J. A. PATTIJN,
Sekretaris.

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie.

AFSCHRIFT.

No. 5.

EXTRAKT *uit het Register der Besluiten van den Gouverneur-Generaal van* Nederlandsch-Indie.

BATAVIA, *den 24sten Junij 1856.*

Gelezen de missive van de Hoofd-Kommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indie*, van 31 Maart 1856 No. $^{70}/_{25}$.

De Raad van *Nederlandsch-Indie* gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: Te bepalen, dat het verslag van den staat van het Schoolwezen in *Nederlandsch-Indie:*

a. voor Europeanen en Inlandsche Christenen, gedurende 1855, opgemaakt door de Hoofd-Kommissie van Onderwijs;

b. voor Inlanders, over 1855 op te maken ter algemeene sekretarie, bij 's lands-drukkerij te *Batavia* zal worden afgedrukt en alom verkrijgbaar gesteld, en dat van dit verslag *vier honderd en vijftig* exemplaren zullen worden gesteld ter beschikking van de Hoofd-Kommissie van Onderwijs, en een *vijftigtal* exemplaren zal worden gezonden aan het Ministerie van Kolonien.

Ten tweede: Enz.

Akkordeert met voorschreven register,
De Adjunkt-Sekretaris van het Gouvernement,
(*was get.*) HOOGEVEEN.

Aan
De Hoofd-Kommissie van Onderwijs
in Nederlandsch-Indie.

HOOFDSTUK I.

BESTUUR OVER HET ONDERWIJS.

Waren de wisselingen, die het bestuur in de jaren 1852, 1853 en 1854 moest ondervinden belangrijk te noemen, ook het jaar 1855 mogt weder niet voorbij gaan, zonder verandering.

Ter vervanging van het Lid A. A. Reed, werd door de Hoofd-kommissie van Onderwijs voorgesteld en door het Gouvernement benoemd (1) de Heer A. J. W. van Delden, lid der firma Reynst en Vinju te *Batavia*.

Het Lid A. A. T. Mounier, Predikant te *Batavia*, verzocht eervol ontslag, uithoofde van vertrek, terwijl ook het Lid G. Wassink, Kolonel, Chef over de Geneeskundige Dienst, der Kommissie zal ontvallen, ingevolge het aan dien Hoofdofficier toegestaan verlof naar *Nederland*, tot herstel van gezondheid.

Ook door het Lid E. A. Schill, Ontvanger der Inkomende en Uitgaande Regten te *Batavia*, werd een verlof naar *Nederland* aangevraagd en door het Gouvernement verleend; ofschoon eerst ingaande met de helft van 1856, zoo kan evenwel nog slechts korten tijd op de medewerking van dat Lid worden gerekend.

Daar nu nog altijd moet voorzien worden in de vakature, ontstaan door het vertrek van het Lid Mr. H. M. Merkus Willer, zoo kan men er op rekenen, dat in het jaar 1856 weder de helft der Kommissie zal bestaan uit nieuw benoemde leden.

(1) Gouvernements besluit dd. 6 Junij 1855 No. 3.

De uitgebreidheid, die de werkkring der Hoofd-kommissie van Onderwijs in de laatste jaren heeft verkregen, doet menigwerf moeijelijkheden ondervinden, in de vervanging van aftredende Leden. Onderscheidene personen, die men, uithoofde van hun' stand in de maatschappij, of hunne wetenschappelijke kennis, vermeende het lidmaatschap te mogen aanbieden, bedankten heuschelijk, omdat zij door de vele werkzaamheden aan hun hoofdambt verbonden, werden verhinderd.

Wanneer men nu bedenkt, dat ieder nieuw intredend Lid zijne bijzondere zienswijze en denkbeelden in de vergadering brengt, en de Kommissie bij meerderheid van stemmen hare besluiten neemt, dan zal men gereedelijk kunnen nagaan, welke inspanning er gevorderd wordt, om eenheid in beginselen en handelingen te bewaren, en aangenomen grondregelen te handhaven, hetwelk toch èn voor de belangen van het Onderwijs, èn voor de persoonlijke belangen van de Onderwijzers, een dringend vereischte is.

De Sekretaris der Hoofd-kommissie van Onderwijs, de Heer J. A. Pattijn, zich per rekest aan het Gouvernement gewend hebbende, om met bevordering te worden overgeplaatst in eene andere betrekking, zoo werd, ten gevolge der missive van de Hoofd-kommissie (1) waarbij werd voorgesteld om, in het belang der zaken van het Onderwijs, de Sekretaris in die betrekking aan te houden, bij Gouvernements besluit (2)

Eerstelijk: aan dien ambtenaar de tevredenheid van het Gouvernement betuigd;

Ten tweede: aangeteekend, dat aan de beslissing van het Opperbestuur in *Nederland* zal worden onderworpen, een voorstel tot betere algemeene regeling van dat sekretariaat.

De veranderingen, welke bij het personeel der Sub-kommissiën van Onderwijs zijn voorgevallen, hebben aan deze thans de zamenstelling gegeven, vermeld op den bijgevoegden staat

(1) Missive dd. 1 November 1854 No. $^{1}/_{723}$.
(2) » dd. 26 Januarij 1855 No. 4.

letter A; terwijl bij het plaatselijk overzigt in dit verslag, over deze kollegien van toevoorzigt, afzonderlijk wordt gehandeld.

Even als over 1854, bleef ook over 1855, de leiding der zaken van het Onderwijs in *Nederlandsch-Indie*, toevertrouwd aan den Heer Mr. C. A. DE JONGH, Vice-President van het Hoog-Geregtshof, terwijl de nieuw benoemde Resident van *Batavia*, Jhr. Mr. JUNIUS VAN HEMERT, als Vice-President intrad.

De zamenstelling der Hoofd-Kommissie van Onderwijs was op ultimo 1855 als volgt:

Mr. C. A. DE JONGH, *President.*
Mr. D. A. JUNIUS VAN HEMERT, *Vice-President.*
J. C. TEENGS,
E. A. SCHILL,
Mr. J. DE WAL,
G. WASSINK,
C. G. VAN DENTZSCH,
A. J. W. VAN DELDEN,
} *Leden.*
J. A. PATTIJN, *Sekretaris.*

GOUVERNEMENTS ONDERWIJZERS.

Op ultimo December 1854 bestond het in Gouvernements dienst zijnde onderwijzend personeel uit:

64 onderwijzers,
30 ondermeesters,
27 kweekelingen.
Totaal . 121 personen.

Blijkens den hier achter gevoegden staat, bijlage letter D, zijn overleden, op verzoek eervol ontslagen, of uit de dienst getreden:

1 onderwijzer overleden,
3 onderwijzers met verlof vertrokken,
4 kweekelingen op verzoek eervol ontslagen.
Totaal . 8 personen.

zoodat nog in dienst bleven 113 personen.

Daarbij nu geteld de hier te lande aangestelde:

1 ondermeester,
6 kweekelingen, benevens
1 onderwijzer van verlof teruggekeerd, en
1 idem in aktiviteit hersteld, zoo geeft zulks eene vermeerdering van 9 personen.

Twee ondermeesters werden in den loop des jaars tot Onderwijzers bevorderd, zoodat het in Gouvernements dienst zijnde personeel op ultimo 1855 bestond uit:

61 onderwijzers,
29 ondermeesters,
29 kweekelingen.

Totaal . 122 personen; vide bijlage letter D.

REKAPITULATIE.

1854.		**1855.**	
121		113	
af	4 onderwijzers.	bij	2 onderwijzers.
»	4 kweekelingen.	»	1 ondermeester.
		»	6 kweekelingen.
Totaal	113 personen.	Totaal	122 personen.

Om te voorzien in de behoefte van het dienstjaar 1856, zijn weder 8 Onderwijzers aan het Gouvernement gevraagd, waarbij de Hoofd-kommissie echter verzocht heeft, bij de benoeming in de eerste plaats in aanmerking te brengen, zij, die het examen voor den tweeden Onderwijzersrang bereids hebben afgelegd, en zich, zoo door bekwaamheid en geschiktheid voor hun vak, als door beschaafden omgang in het maatschappelijk leven, bijzonder onderscheiden.

Met het oog voorts op de handeling van een der laatst aangekomen Onderwijzers, die zich aan de schooldienst heeft

onttrokken, vermeende de Hoofd-kommissie dat het noodig zij, om in het belang van het schoolwezen, bij de benoeming in *Nederland* te bepalen, dat de Onderwijzers zich voor zekeren tijd, b. v. *5 jaren*, aan de dienst van het schoolwezen verbinden, onder verpligting om wanneer zij die dienst eerder verlaten, de passagekosten en genoten gratifikatie, te restitueren in ééns.

HOOFDSTUK II.

UITBREIDING VAN HET ONDERWIJS.

CHRISTELIJKE AMBACHTSSCHOOL TE BATAVIA.

Gelijk in het vorig verslag staat aangeteekend, werd door de Hoofd-kommissie het voorstel ondersteund tot oprigting dier school. Bij Gouvernements besluit (1) is daarop aan de adressanten te kennen gegeven:

1o. dat de Christelijke ambachtsschool, zoo als zij in de ingediende stukken wordt omschreven, door het Gouvernement wordt erkend en toegelaten; en zoo lang daarvan niet wordt afgeweken, zal blijven toegelaten, mits ook de middelen, die het Bestuur der Christelijke ambachtsschool zal aanwenden, tot bevordering van het voorgestelde doel, niet in strijd zijn met de wet en de staatkundige belangen dezer Bezittingen, en onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat het bestuur voornoemd, zich zal onderwerpen aan de bepalingen op het lager onderwijs;

2o. dat geene magtiging van den Gouverneur-Generaal vereischt wordt, tot het doen rondgaan van inteekeningslijsten, ten einde uit de bijdragen daarvan de onkosten te bestrijden, maar dat zij zich te dien aanzien zullen moeten verstaan met de Hoofden van gewestelijk bestuur;

3o. dat aankondigingen, betreffende de Christelijke ambachtsschool, tot wederopzeggens toe, kosteloos zullen mogen geschieden in het officieel nieuwsblad.

(1) dd. 8 Maart 1855 No. 14.

GESTICHT VOOR VERLATEN KINDEREN TE DJATTIE (BATAVIA.)

Aan de Direktie is almede bij Gouvernements besluit te kennen gegeven: (1)

« dat het gesticht tot verzorging en opleiding van verwaarloosde en hulpbehoevende kinderen te *Djatie*, zoo als het in de overgelegde stukken is omschreven, door het Gouvernement erkend en toegelaten wordt, en zoolang van het daarvan opgegeven plan en regeling niet wordt afgeweken, zal verleend worden de bescherming, die bestaanbaar wordt geacht met de uitgevaardigde bevelen, of nog uit te vaardigen voorschriften, en de aangenomen beginselen van het bestuur; een en ander echter onder de mits, dat de Direktie:

a. zich ter erlanging van vergunning tot het verzorgen van verwaarloosde en hulpbehoevende kinderen te *Djatie*, en het geven van onderwijs in handwerken, wende tot het gewestelijk bestuur van *Batavia;*

b. dat tot bekoming van vergunning tot het geven van lager onderwijs aan Christen kinderen, verzoek worde gedaan aan de Hoofd-kommissie van Onderwijs;

c. zich, met opzigt tot het onderwijs aan kinderen van inlanders, in het lezen en schrijven, onderwerpe aan het toezigt van het gewestelijk en plaatselijk bestuur, en geene andere schoolboeken bezige, dan die op de Gouvernements lagere scholen voor Javaansche kinderen in gebruik zijn.

SCHOOL VAN MANUK EN ARATHOON TE BATAVIA.

De Hoofd-kommissie, van konsideratien en advys gediend hebbende op het verzoek van J. Arathoon en M. G. Joakim, zich noemende President en Direkteur der Armenische gemeente te *Batavia*, om, uit eigen middelen, eene school op te rigten op het erf der kerk van die gemeente in den gang *Scott*, onder den naam van school van Manuk en Arathoon, bestemd voor het aanleeren van het lezen en schrijven der *Holland-*

(1) dd. 10 September 1855 No. 10

sche, Engelsche en *Armenische talen*, en de gewone vakken van lager onderwijs, met vergunning voorts, om den Heer C. A. THOMAS aan het hoofd dier inrigting te plaatsen, zoo werd daarop bij Gouvernements besluit (1) aan de adressanten te kennen gegeven, dat hun de oprigting eener school, zoo als die ten rekeste is omschreven, wordt toegestaan, doch, dat alvorens aan C. A. THOMAS vergunning kan worden verleend tot het geven van onderwijs aan de nieuw op te rigten school, hij aan de Hoofd-kommissie alsnog zal moeten indienen eene akte van toelating als Onderwijzer, gevorderd bij art. 7 van het staatsblad 1818 No. 4.

Gewone admissien werden voorts nog verleend:

a. aan G. D. W. TE NIET, om te *Batavia* privaat onderwijs te mogen geven; (2)

b. aan A. J. L. LEMPE, om op de landen *Pamanoekan* en *Tjiasam*, gelegen in de assistent-residentie *Krawang*, eene partikuliere school te openen, waarin het onderwijs zich moet bepalen tot de vakken, zoo als die in zijne akte van den tweeden rang staan uitgedrukt; (3)

c. aan H. W. VAN KEULVEN op gelijke voorwaarden, om te *Toeban*, residentie *Rembang*, eene partikuliere school op te rigten; (4)

d. aan mevrouw STEUP op gelijke voorwaarden, voor eene meisjesschool te *Passoeroean;* (5)

e. evenzoo aan mejufvrouw KRIESFELD, te *Grissee;* (6)

AMBARAWA.

Gelijk in het vorig verslag is gezegd, werd bij Gouvernements besluit (7) bepaald, dat te *Ambarawa* (*Willem I*) zal

(1) dd. 22 December 1855 No. 23.
(2) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 24 Februarij 1855 No. $^{42}/_{74}$.
(3) » » » » » 7 Mei 1855 No. $^{37}/_{76}$.
(4) » » » » » 21 November 1855 No. $^{13}/_{79}$.
(5) » » » » » 12 Februarij 1855 No. $^{66}/_{74}$.
(6) » » » » » 25 Mei 1855 No. $^{102}/_{76}$.
(7) dd. 15 September 1854 No. 8.

worden opgerigt eene school voor lager onderwijs, voor Europeanen en hunne afstammelingen; dat bij die school zal worden geplaatst een Onderwijzer, op een traktement van *f* 100 's maands, met toekenning van vrije woning, benevens een tiende aandeel in de schoolgelden.

Volgens het schrijven van de Sub kommissie van Onderwijs te *Samarang*, onder wier ressort *Ambarawa* behoort, dd. 28 Oktober 1855, zou het schoolgebouw waarschijnlijk tegen 1 Januarij 1856 gereed zijn, waarom dan ook werd voorgesteld, om tegen dien tijd een Onderwijzer te benoemen.

Door de Hoofd-kommissie zijn alzoo de noodige maatregelen genomen, om dadelijk na de voltooijing van het gebouw, den Onderwijzer te benoemen, en de school te openen.

JAPARA.

Voor de zaken van het Onderwijs in deze afdeeling, zijn voorstellen in behandeling om de Sub-kommissie te *Pattie*, onder wier werkkring die plaats behoort, uit te breiden.

In het vorig verslag werd melding gemaakt, dat eene Gouvernements beschikking werd te gemoet gezien, om te *Japara* eene school op te rigten.

Die beschikking werd ontvangen bij Gouvernements besluit (1) waarbij is bepaald, dat in de afdeeling *Japara*, in de residentie van dien naam, zal worden opgerigt eene lagere school; terwijl de Sub-kommissie werd gemagtigd om, in afwachting dat van Gouvernementswege gebouwen tot dat einde zullen zijn daargesteld, te beschikken over *f* 30 's maands, voor den inhuur van een schoollokaal, tevens geschikt tot Onderwijzerswoning.

Tot het daarstellen van gebouwen, werd tevens voor het dienstjaar 1856 beschikbaar gesteld eene som van *f* 7,850; volgens het ingediend projekt en begrooting van kosten.

De noodige maatregelen zijn alsnu door de Hoofd-kommissie van Onderwijs genomen, om terstond, nadat het berigt zal

(1) Gouvernements besluit dd. 16 Maart 1855 No. 1.

ontvangen zijn, dat een geschikt lokaal is gevonden, en kan worden ingehuurd, tot de benoeming van den Onderwijzer over te gaan.

2de GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOOL TE SOERABAYA.

Bij Gouvernements besluit (1) werd magtiging verleend, om aan deze school aan te stellen een derden Onderwijzer, uithoofde het getal leerlingen steeds toenam, en gestegen was tot 162.

Dit cijfer is allengs hooger geklommen, zoodat de school reeds in Januarij 1855 bezocht werd door 236 scholieren, onder welke 144 gratis en 92 betalende.

Deze omstandigheid heeft aanleiding gegeven, dat de Sub-kommissie te *Soerabaija*, zich bij hare missive, (2) onder aanbieding van eene statistieke opgave der kinderen, die gedurende het jaar 1854 de *tweede* school hadden bezocht, zich tot de Hoofd kommissie wendde, met voorstel, om nog een *vierden* Onderwijzer bij die school aan te stellen.

Ofschoon de Hoofd-kommissie getracht had zoo veel mogelijk in de dringende behoefte aan hulp op die school te voorzien, door het aanstellen van den ondermeester H. Burer, zoo was zij echter overtuigd, dat het in dienst zijnde personeel niet voldoende was, om een getal van 236 leerlingen ordelijk en doelmatig onderrigt te blijven geven. Uit dien hoofde werd aan de Regering voorgesteld (3) om aan die school nog een *vierden* onderwijzer aan te stellen, op een traktement van *f* 100 's maands, benevens *f* 30 indemniteit van huishuur. De vereischte magtiging daartoe werd dan ook reeds ontvangen, bij Gouvernements besluit van den 24sten April 1855 No. 2.

Op het einde des jaars werd echter door de Sub-kommissie te *Soerabaija*, in overleg met Dr. S. A. Buddingh, in het

(1) dd. 3 Mei 1853 No. 7.
(2) 20 Januarij 1855 No. 27.
(3) Missive dd. 28 Februarij 1855 No. $^{63}/_{74}$.

belang der zaak van het onderwijs, noodig geoordeeld om eene *derde* Gouvernementsschool op te rigten. De beschouwingen over dat onderwerp, uiteengezet bij onderscheiden missives, (1) kwamen hoofdzakelijk dáárop neêr, dat de tegenwoordige Gouvernements *tweede* lagere school in eenen staat verkeert van overbevolking.

Niet minder dan 244 kinderen bezoeken deze inrigting, zoodat het onderwijzend personeel gedurig buiten verhouding raakt, tot het getal leerlingen.

Eene vermeerdering van personeel aan die school, is minder doeltreffend voorgekomen, omdat de zoo noodige orde en stilte niet kan bewaard worden, waar zoo vele Onderwijzers in een en hetzelfde lokaal, hunne lessen moeten geven, en de werkzaamheden der eene klasse, door de andere worden gestoord. Daarbij komt het bezwaar, dat het tegenwoordig in gebruik zijnde lokaal slechts voor 250 kinderen ruimte bevat, en dus bij eene geringe vermeerdering van leerlingen te klein wordt.

Al deze redenen hebben der Hoofd-kommissie dan ook geleid, aan de Regering voor te stellen: (2)

a. te bepalen, dat te *Soerabaïja* zal worden opgerigt eene Gouvernements *derde* lagere school;

b. dat aan deze school zullen worden verbonden een 1ste Onderwijzer, op een traktement van *f* 200 's maands, *f* 80 indemniteit van huishuur en $\frac{1}{5}$ aandeel in de schoolgelden, benevens een tweede Onderwijzer, op een traktement van *f* 125 's maands, *f* 60 indemniteit van huishuur en $\frac{1}{5}$ aandeel der schoolgelden;

c. dat tot daarstelling van het schoollokaal kan worden beschikt over eene som van *f* 3,312, volgens het overgelegd projekt, met begrooting van kosten; behoudende de Hoofdkommissie zich voor, om nadere voorstellen te doen:

---

(1) 6 Augustus 1855 No. 158a en 26 November 1855 No. 124.

(2) 20 Januarij 1855 No. 27.

« Omtrent de indeeling der leerlingen in het betalingsregister ; »

« Omtrent den aanmaak der benoodigde schoolmeubelen ; »

« Omtrent de benoemingen van het onderwijzend personeel. »

Eene beschikking op deze aangelegenheid wordt thans van het Gouvernement ingewacht.

BANGKALLANG.

Bij Gouvernements besluit (1) werd magtiging verleend, om te *Bangkallang*, op het eiland *Madura*, weder te openen de sedert 1844 gesloten Gouvernements lagere school, onder bepaling, dat gebruik zou worden gemaakt van zeker, door den Assistent-Resident aldaar aangewezen gebouw, en dat de schoolmeubelen zouden gevonden worden uit den inventaris der tweede school te *Soerabaija*.

De Sub-kommissie te *Soerabaija* gaf echter te kennen (2) dat een lokaal voor schoolgebouw te *Bangkallang* in gereedheid was gebragt, en dat alsnu de benoeming van den Onderwijzer werd te gemoet gezien, doch dat het getal kinderen ter beide Gouvernementsscholen te *Soerabaija* in den laatsten tijd zoodanig was toegenomen, dat er geen enkel stuk der schoolmeubelen kon gemist worden. Zij deed deze mededeeling tevens vergezeld gaan van eene begrooting van kosten voor het benoodigde schoolmeubilair, ten bedrage van *f* 205:30, benevens eene aanvrage van boeken, kaarten enz., ten bedrage van *f* 71.

In een en ander werd onmiddelijk voorzien (3)

Aangezien de Onderwijzer, voor *Bangkallang* bestemd, van *Bandjermassin* moest overkomen, nadat hij zijn vervanger had ingewacht, zoo werd die benoeming reeds vroegtijdig gedaan,

(1) dd. 29 November 1854 No. 4.

(2) Missive 22 Junij 1855 No. 54.

(3) Gouvernements apostillaire dispositie dd. 3 Augustus 1855 No. X en Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 25 Augustus 1855 No. $^{62}/_{78}$.

(1) in de hoop, dat alsdan de school nog in den loop des jaars zou kunnen heropend worden.

De benoemde Onderwijzer H. OBERTOP, werd evenwel nog te *Bandjermassin* zijnde, ernstig ziek, zoodat hij een verlof naar *Java* tot herstel van gezondheid heeft moeten aanvragen.

Dit onvoorziene oponthoud is dan ook oorzaak, dat de school te *Bangkallang* niet voor in het begin van 1856 in werking komt.

Het blijkt alzoo dat van de *vier* toegestane scholen, van welke in het vorig verslag sprake was, slechts *één*, die van *Bezoekie*, in volle werking is. Het kan echter als zeker aangenomen worden, dat op 1 April 1856, ook de scholen te *Ambarawa*, *Japara* en *Bangkallang* zullen openstaan.

Thans overgaande tot de uitbreiding die het jaar 1855 heeft gekenmerkt, komen de volgende plaatsen in aanmerking.

BEZOEKIE.

Bij Gouvernements besluit van den 8sten September 1853 No. 4, werd bepaald, dat te *Bezoekie* zou worden opgerigt eene Gouvernementsschool, bestemd voor lager onderwijs, en tevens magtiging verleend tot benoeming van een Onderwijzer, op eene bezoldiging van *f* 100 's maands, onder genot van vrije woning, of schadeloosstelling van dezelve, en tot het inhuren van een geschikt lokaal, gedurende den tijd van één jaar; zijnde daarbij ook de noodige gelden beschikbaar gesteld, voor den aanmaak van schoolmeubelen en voor eene doelmatige inrigting van het ingehuurde lokaal.

Door gebrek aan Onderwijzers, kon aan dit besluit niet onmiddelijk gevolg worden gegeven, maar moest gewacht worden op de aankomst van Onderwijzers uit *Nederland*.

In April 1855 werd daarop de Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst J. A. P. DE VISSER voor deze plaats benoemd, (2)

---

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 Julij 1855 No. $^{117}/_{77}$.
(2) » » » » » 17 Maart 1855 No. $^{2}/_{76}$.

het gehuurde lokaal tot school ingerigt en van het noodige meubilair voorzien.

Den 1sten Augustus daaraanvolgende werd de school geopend, doch slechts met 4 kinderen. Met den 1sten September kwamen er 5 bij, doch in November vertrok weder een leerling naar elders, zoodat onder ultimo December ter school gingen 7 kinderen. Van die kinderen kon zich, met eene enkele uitzondering, niemand verstaanbaar in het Nederduitsch uitdrukken. Er waren leerlingen van twaalf en dertien jaren, die nog geen zweem van onderwijs hadden genoten.

De oorzaak, waarom zoo weinig kinderen bij de opening der school aanwezig waren, wordt opgegeven veroorzaakt te zijn, door verplaatsing en verhuizing van vele huisgezinnen, op welker kinderen vroeger was gerekend, zoomede door de verre afstanden, eenige tot over de 40 palen, op welke de ouders in deze Residentie verspreid wonen, en gebrek aan gelegenheid om hunne kinderen bij den Onderwijzer, die ongehuwd is, in de kost te besteden. De vooruitzigten op veel kinderen zijn niet bijzonder; evenwel hebben zich voor 1856 weder eenige aangemeld, en vermeent de Sub-kommissie, dat hun getal welligt tot 16 à 20 leerlingen zal gebragt worden.

Heerschende koortsen en ziekten hadden overigens het onderwijs almede belemmerd, evenwel leverde het op den 18den December 1855 gehouden besloten examen, eenige stof tot voldoening.

TJILATJAP (RESIDENTIE BANJOEMAAS.)

Door den Resident van *Banjoemaas* werd het voorstel gedaan (1) om te *Tjilatjap* eene Gouvernementsschool op te rigten, aangezien in die afdeeling 55 kinderen van Europeanen en derzelver afstammelingen aanwezig waren, onder welken volgens overgelegden nominatieven staat, zich 24

(1) Missive 29 December 1855 No. $^{5}/_{21}$.

schoolpligtige bevonden, terwijl tevens werd bekend gesteld, dat zich aldaar jaarlijks meerdere personen komen vestigen, en de plaats bestemd is, om later een groot garnizoen te hebben. Dientengevolge is dan ook aan de Regering voorgesteld: (1)

a. om te *Tjilatjap* eene Gouvernements lagere school op te rigten;

b. om magtiging te verleenen tot den opbouw van een schoollokaal en eene Onderwijzerswoning, volgens het ingediend projekt en begrooting van kosten.

OPRIGTING VAN EENE GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL TE PADANG.

In het vorig verslag werd aangeteekend, dat het onderwijs te *Padang* steeds toenemend was; een gevolg van den vooruitgang dezer plaats, even als van het meer en meer aanwassend vertrouwen, en de belangstelling der ouders in het onderwijs, zoodat overwegingen aanhangig waren om, òf het bestaand schoollokaal te vergrooten, òf nog eene *tweede* school op te rigten.

Tot dit laatste werd in den loop dezes jaars besloten, en door den Gouverneur van *Sumatra's-Westkust* een des betrekkelijk voorstel gedaan, naar aanleiding van het adres van eenige ingezetenen van *Padang*, bevattende de aanduiding der bezwaren, welke de werking der bestaande Gouvernementsschool aankleven, voornamelijk bestaande in de vermenging van standen.

Werkelijk was dan ook de vermenging op de school, van beter opgevoede kinderen uit de meer bemiddelde en beschaafde, met de geheel verwaarloosde uit de arme klassen der maatschappij, èn voor de kinderen, èn voor het onderwijs, schadelijk.

---

(1) Missive 29 November 1855 No. $^{5}/_{82}$.

Op de drie hoofdplaatsen van *Java*, *Batavia*, *Samarang* en *Soerabaija*, en ook *Makassar*, waar hetzelfde bezwaar was waargenomen, had zulks dan ook reeds aanleiding gegeven tot eene splitsing, zoodat thans aan de Regering werd voorgesteld (1) om:

de tegenwoordige school te *Padang* te splitsen in eene *eerste* en *tweede* Gouvernements lagere school;

de *eerste* school te bestemmen voor de drie eerste klassen van het vigerend tarief van schoolgelden, gearresteerd bij Gouvernements besluit van den 21sten Junij 1847 No. 2, en de *tweede* voor de *vierde en vijfde* klasse van betaling, benevens de *gratis* leerlingen;

aan de *eerste school* te verbinden:

een 1ste Onderwijzer ad *f* 200 's maands en vrije woning;
» 2de » » *f* 100 » » huishuur *f* 50;
» kweekeling ad *f* 25 's maands;
» schoolbediende ad *f* 10 's maands;

aan de *tweede school* te verbinden:

een 1ste Onderwijzer ad *f* 150 's maands en huishuur *f* 70;
» 2de » » *f* 100 » » » *f* 50;
twee kweekelingen ad *f* 50 's maands;
een schoolbediende ad *f* 10 »

Om verder in afwachting dat een opzettelijk schoollokaal kan worden gebouwd, magtiging te verleenen een geschikt gebouw te huren, dat tot huisvesting van den Onderwijzer en tevens tot school kon worden bestemd.

Voorts om de bij Gouvernements besluit van den 19den Augustus 1854 No. 8, toegestane som van *f* 8,380:98 voorloopig in rekening te mogen brengen voor den opbouw van een lokaal voor de *tweede* school, na aftrek van *f* 500, bestemd tot aankoop van het terrein, voor eene speelplaats der leerlingen op de *eerste* school.

---

(1) 22 Januarij 1855 No. $^{25}/_{12}$.

Beschikbaar te stellen eene som van *f* 1,000 voor den aanmaak van schoolmeubelen, en eindelijk om als eersten Onderwijzer aan de eerste school te bestemmen, den Onderwijzer van de tegenwoordige Gouvernements school P. VAN GEELEN.

Op al deze voorstellen werd door het Gouvernement konform beschikt (1) en reeds bij besluit der Hoofd-kommissie, (2) werden de beide scholen georganiseerd, en het onderwijzend personeel benoemd; bestaande aan de 1ste school uit de Onderwijzers P. VAN GEELEN, B. A. WILLEMS en den kweekeling A. LAARHUIS. Aan de *tweede* school uit de Onderwijzers J. J. DE WEIJER, kortelings van verlof naar *Nederland* teruggekeerd, H. C. A. CORNELIUS en de kweekelingen A. GOSSIAUX en L. BUFLO.

Beide scholen zijn dus, sedert Junij dezes jaars, in volle werking, en wordt omtrent de uitkomsten van het onderwijs, van af dat tijdvak tot December, overgewezen tot het hoofdstuk «plaatselijk overzigt.»

PADANG-PANDJANG.

Bij het rapport van Dr. S. A. BUDDINGH, over den toestand van het onderwijs op *Sumatra's-Westkust*, was eene opgave gevoegd van het getal Christenkinderen, hetwelk, met uitzondering van de hoofdplaats *Padang*, 232 bedroeg, onder welke 83 schoolpligtig.

Die kinderen woonden echter overal in de onderscheidene afdeelingen verspreid. Het grootste getal, 50, was evenwel aanwezig te *Padang-Pandjang*, doch het bestond grootendeels uit kinderen van militairen, en deze zijn aan vele veranderingen van garnizoen onderhevig. In het oog houdende dat *Padang-Pandjang* als het ware de sleutel der *Padangsche Bovenlanden*, en eenigzins ook der noordelijke afdeeling en der strandposten is, dat het een centraal punt kan genoemd worden, om hetwelk zeven, rondom den berg *Merapie* gelegen

(1) Gouvernements besluit dd. 22 April 1855 No. 5.

(2) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 29 Mei 1855 No. $^{29}/_{76}$.

posten en bezettingen op min of meer digten afstand een kring sluiten, en waar dus insgelijks Christenkinderen aanwezig zijn, zoo is door de Hoofd-kommissie thans in overweging genomen, om te dezer plaatse eene Gouvernements lagere school op te rigten, en met de Sub kommissie van Onderwijs te *Padang* ter zake dan ook eene korrespondentie geopend.

MAROS (NOORDER-DISTRIKTEN VAN HET GOUVERNEMENT CELEBES.)

Naar aanleiding van het rapport van Dr. S. A. BUDDINGH, werd door de Hoofd-kommissie in overweging genomen de oprigting eener Gouvernementsschool. Door de Sub-kommissie van Onderwijs te *Makassar* werd ter zake nog een nader onderzoek ingesteld en bij haar schrijven (1) medegedeeld, dat sedert de twee laatste jaren de behoefte aan onderwijs te *Maros* niet alleen in dezelfde mate werd gevoeld, maar zelfs was toegenomen, ten blijke waarvan werd overgelegd een nominatieve staat, bevattende de namen van 46 kinderen, die van de nieuw op te rigten school zouden wenschen gebruik te maken.

Tot regel aangenomen zijnde, dat een getal van 20 kinderen het voorstel billijkt tot oprigting eener Gouvernementsschool, zoo werd de noodzakelijkheid van die oprigting der Regering dan ook betoogd, (2) en werden daarbij tevens de vereischte voorstellen gevoegd voor het schoollokaal, de Onderwijzerswoning en het schoolmeubilair.

Reeds in December daaraanvolgende, mogt de Hoofd-kommissie het besluit (3) ontvangen, waarbij werd bepaald, dat ter hoofdplaats *Maros* zal worden opgerigt eene Gouvernements lagere school; dat bij die school kan worden aangesteld een Onderwijzer, op eene bezoldiging van *f* 100 's maands, genot van huisvesting voor rekening van den lande en een

(1) dd. 19 September 1855 No. 63.
(2) Missive dd. 16 Oktober 1855 No. $^{21}/_{30}$.
(3) Gouvernements besluit dd. 14 December 1855 No. 3.

tiende aandeel in de schoolgelden; wordende de Gouverneur van *Celebes en Onderhoorigheden* verder gemagtigd, om voor rekening van den lande voor eene som van *f* 3,000 aan te koopen, het huis en erf te *Maros*, in eigendom toebehoorende aan Dr. B. F. MATHES, ten einde te dienen voor schoollokaal en Onderwijzerswoning.

Zoodra alsnu berigt ontvangen wordt, dat bedoeld gebouw is overgenomen, zal de Hoofd-kommissie tot de benoeming van den Onderwijzer overgaan, waartoe bereids de noodige schikkingen zijn gemaakt.

MEDEDEELINGEN VAN ONDERSCHEIDEN AARD.

De Hoofd-kommissie diende bij haar kommissoriaal (1) van advies, op het door het Gouvernement aangeboden werk, getiteld: « Grondbeginselen van de opvoeding en het onderwijs, « door A. H. NIEMEIJER, op nieuw vertaald door P. K. GOR. « LITZ, » en deelde daarbij mede, dat bedoeld werk door haar was opgenomen op de prijslijst van schoolboeken en schoolbehoeften, ten dienste der Gouvernementsscholen in *Nederlandsch-Indie*, en dat de boekhandelaren VAN HAREN NOMAN & KOLFF te *Batavia*, aan wie bovengenoemde verstrekkingen zijn opgedragen, waren gelast, de noodige exemplaren bij de uitgevers in *Nederland* aan te koopen.

Gelijk berigt, werd aan het Gouvernement gedaan (2) omtrent de drie ontvangen exemplaren van eene tijdkaart der vaderlandsche geschiedenis, door Mr. J. VAN LENNEP, uitgegeven bij den boekhandelaar A. C. KRUSEMAN te *Haarlem*, met bijvoeging, dat aan de Sub-kommissien van Onderwijs te *Samarang* en *Soerabaija* ieder een exemplaar is gezonden, met verzoek, die kaarten aan de Gouvernements en particuliere Onderwijzers ter inzage te zenden, en daardoor de aan-

(1) dd. 27 Januarij 1855 No. $^{24}/_{74}$.

(2) 10 September 1855 No. $^{24}/_{79}$.

vraag te bevorderen, terwijl tot hetzelfde einde een exemplaar voor *Batavia* is aangehouden.

Evenzoo werd op de katalogus der Gouvernementsschoolboeken opgenomen, de kaart van *Oost-Indie*, naar de laatst bekende verbeteringen; medegedeeld door het Departement van Kolonien, uitgegeven in acht bladen, te *Haarlem* bij den boekhandelaar A. C. Kruseman.

Het Lid der Sub-kommissie van Onderwijs te *Buitenzorg*, Dr. P. F. H. Fromberg, vestigde de aandacht der Hoofdkommissie op het nut, hetwelk er in gelegen zoude zijn, om op de Gouvernements lagere scholen, aan de leerlingen van de hoogste klassen, eenig onderwijs te geven in de grondbeginselen van den praktischen landbouw, en bood daarbij aan, om ter bevordering dezer zaak, en in navolging van hetgeen in *Nederland*, *Engeland*, *Schotland* en *Noord-Amerika* enz., is geschied, eene eenvoudige en voor het beperkt verstand bevattelijke handleiding in vragen en antwoorden te vervaardigen, terwijl hij tevens te kennen gaf bereid te zijn, om, mogt het omschreven denkbeeld bijval vinden, later nog een dergelijk schoolboekje voor de verschillende kultures op *Java* zamen te stellen.

De Hoofd-kommissie overwegende: dat de landbouw in *Indie* eene hoofd-industrie is; dat vele mannelijke leerlingen, vooral de zoogenaamde inlandsche kinderen, in de betrekking van opzieners een bestaan zoeken, en dat volgens haren aard, de inlandsche bevolking hare voornaamste bezigheid in den landbouw zoekt, stelde uit dienhoofde dan ook aan het Gouvernement voor, magtiging te verleenen om ter lands-drukkerij kosteloos te doen drukken, een landbouwkundig vraagboekje, om te dienen als leesboek of prijsgeschenk op de Gouvernements lagere scholen op *Java*. (1)

Eene beschikking wordt alsnu op het gedane voorstel ingewacht.

---

(1) Missive dd. 29 September 1855 No. $^{11}/_{71}$ en Kommissoriaal dd. 29 December 1855 No. $^{1}/_{82}$.

Door het Bestuur der O. I. afdeeling van het genootschap tot afschaffing van sterken drank, werd als een goed middel tot bevordering van het doel der afschaffingsvereenigingen, 38 verschillende geschriften aangeboden, om die te bezigen als leesboekjes op de scholen.

Hoezeer de Hoofd-kommissie de bedoeling der inzenders op prijs stelde, zoo vermeende zij tevens, dat die werkjes zich niet eigenden voor algemeen schoolgebruik, waarom dezelve dan ook vooreerst zijn gedeponeerd.

Onder de aandacht der Regering werd voorts gebragt de omstandigheid, dat bij voortduring bij de Hoofd kommissie verzoekschriften van Onderwijzers en voorstellen van Sub-kommissien van Onderwijs worden ontvangen, de strekking hebbende, om de toegestane indemniteiten van huishuur te verhoogen. Het is van algemeene bekendheid, dat de huishuur, vooral op de hoofdplaatsen, ten gevolge van het zoo zeer toegenomen getal inwoners, belangrijk is gestegen, en dat in het algemeen de indemniteiten van huishuur, die meerendeels ruim *twintig* jaren geleden werden toegestaan, krachtens artikel 58 van het schoolreglement, gearresteerd bij Gouvernements besluit dd. 24 September 1832 No. 25, en later bij voortduring naar dien maatstaf verleend, op vele plaatsen te gering moeten worden geacht, om daarvoor eene eenigzins geschikte en fatsoenlijke woning te kunnen erlangen. Vele Onderwijzers moeten dan ook van hunne bezoldiging een beduidend gedeelte tot voldoening der huishuur bijpassen. Daar te dezer zake evenwel alles van plaatselijke omstandigheden afhing, zoo trachtte de Hoofd-kommissie eerst een algemeen overzigt te krijgen, en zond te dien einde eene cirkulaire (1) aan de onderscheidene Sub-kommissien van Onderwijs, met verzoek, om op te geven of de verleende indemniteiten aan de plaatselijke behoeften voldeden, en wanneer deze te gering moesten worden beschouwd, alsdan

(1) dd. 20 Junij 1854 No. $^{9}/_{267}$.

bekend te stellen tot welk bedrag deze indemniteiten in billijkheid moesten gebragt worden.

Zoo stond de zaak bij het afsluiten van het vorig verslag. Sedert zijn ingekomen berigten van de Sub-kommissien te *Cheribon*, *Pekalongan*, *Magelang*, (*Kadoe*) *Benkoelen* en *Timor*, dat de aldaar verleende tegemoetkomingen voldoende waren, terwijl van *Banda*, *Ternate* en *Bandjermassin*, niettegenstaande het ruime tijdsverloop, geen antwoord is ingekomen. De overige Kommissien stelden allen een hooger cijfer voor.

Met weglating van de plaatsen waar de Onderwijzers het gebruik hebben van Gouvernementswoningen, heeft de Hoofdkommissie daarop een staat aan het Gouvernement aangeboden, waarop de plaatsen voorkomen alwaar eene voorziening dringend noodzakelijk is bevonden, met opgave van het bedrag der toegestane en voorgestelde indemniteiten van huishuur.

Daaruit blijkt dat thans jaarlijks wordt uitgegeven *f* 13,080:
en dit cijfer moet gebragt worden tot . . . » 23,220:

eene vermeerdering van uitgaven alzoo ten laste
van 's lands kas, ad . . . . . » 10,140:

zegge *tien duizend een honderd veertig gulden* 's jaars.

Bij Gouvernements besluit (1) is dientengevolge bepaald, dat de magtiging des Konings zal worden verzocht, om de uitgaven bij de begrooting van *Nederlandsch-Indie* uitgetrokken, wegens indemniteit van huishuur aan de Gouvernements Onderwijzers, te verhoogen met *f* 845 's maands, of *f* 10,140 's jaars, te verdeelen volgens de door de Hoofdkommissie gedane aanwijzing.

Bij haar kommissoriaal (2) diende de Hoofd-kommissie van konsideratien en advies op het verzoek van het Hoofd-bestuur van het Nederlandsch-Indisch Onderwijzers-genootschap, om het Gouvernements besluit van den 5den Julij 1854 No. 13, waarbij is bepaald, dat de van verlof uit *Nederland* terug-

(1) dd. 23 Oktober 1855 No. 10.
(2) dd. 27 November 1854 No. $^{10}/_{69}$.

keerende Predikanten, de maand volgende op hunne aankomst, in het genot zullen worden gesteld van hun vroeger traktement, ook van toepassing te verklaren op de van verlof terugkeerende Onderwijzers.

De Hoofd kommissie zich wel kunnende vereenigen met de beschouwingen van het Genootschap, ondersteunde het gedaan verzoek, waarop echter bij Gouvernements apostillaire dispositie (1) aan het Hoofd-bestuur voornoemd is te kennen gegeven, dat in deszelfs verzoek, om het besluit van 5 Julij 1854 No. 13, op de Onderwijzers van toepassing te verklaren, niet kan worden getreden.

Ten vervolge van het aangeteekende in het vorig verslag, dat het Gouvernement van voornemen was, eenige jonge lieden naar *China* te zenden, ten einde onder toezigt van den Nederlandschen Konsul te *Kanton*, onderwijs te ontvangen in de Chinesche taal, om na voltooijing der studien, dienst te doen als translateurs in die taal op *Java*, en anderen daartoe op te leiden, kan thans worden berigt, dat tot voorschreven einde zijn benoemd de jongelingen J. E. Albrecht en M. von Faber, beiden van het instituut te *Herwijnen*. (2)

Even als in vorige jaren, werd ook thans weder aan de onderscheidene Sub-kommissien van Onderwijs op *Java* en de *Buitenbezittingen* ter algemeene verspreiding toegezonden, de verslagen der Kommissie van beheer der Oost- en West-Indische Opvoedings-maatschappij in *Nederland*.

De Hoofd-kommissie werd bij Gouvernements-besluit (3) gemagtigd, om de op den 10den November 1855 eindigende overeenkomst met den boekhandelaar van Haren Noman te *Batavia*, betreffende de bibliotheek van het onderwijs of het zoogenaamde schoolboekenfonds, en de levering van leermiddelen ten dienste van 's Lands scholen in *Nederlandsch-Indie*

(1) dd. 3 Januarij 1855 No. XXXVI.
(2) Gouvernements besluit dd. 10 Oktober 1855 No. 3.
(3) dd. 13 November 1855 No. 20.

te verlengen met de tegenwoordige firma VAN HAREN NOMAN & KOLFF, voor den tijd van twee achtereenvolgende jaren onder de voorwaarden, zoo als die opgegeven zijn in het door de Hoofd-kommissie overgelegd koncept, met aanschrijving voorts, om het noodige te verrigten of voor te stellen, tot opruiming van de oude schoolbibliotheek, opdat bij het eindigen der overeenkomst de administratie van die bibliotheek niet langer in den weg moge staan, aan eene openbare uitbesteding ter voorziening in de behoefte aan leermiddelen bij de Gouvernementsscholen, zoo als volgens het bepaalde bij staatsblad 1829 No. 67, verpligtend is.

De vorenstaande mededeelingen van onderscheiden aard, worden thans besloten door het opnemen van de volgende cirkulaire (1) gerigt aan de onderscheidene Sub-kommissien:

« De Hoofd-kommissie van Onderwijs vermeent het volgende « onder de ernstige aandacht der Sub-kommissien van Onder- « wijs te moeten brengen: »

« Voortdurend worden rekesten ontvangen van ondermees- « ters, om tot den rang van besturend Onderwijzer aan een « der kleinere Gouvernementsscholen bevorderd te worden. »

« Het doet der Hoofd-kommissie van Onderwijs leed, te « moeten erkennen, dat vele dier ondermeesters die algemeene « ontwikkeling missen, die een volstrekt vereischte is voor « den Onderwijzer, wien het bestuur en de leiding eener school « wordt toevertrouwd. »

« Deze treurige opmerking is echter niet algemeen, en « gelooft de Hoofd-kommissie van Onderwijs, dat ook ten deze « gunstige uitzonderingen bestaan. »

« De gelegenheid doet zich thans voor, om eenige dier jon- « gelingen te bevorderen, door hen aan het hoofd van nieuw « op te rigten scholen te plaatsen. »

« Zij wenscht echter daarbij met de meeste gestrengheid te « letten, op de bekwaamheid, de verstandelijke ontwikkeling,

(1) dd. 30 November 1855 No. $^{15}/_{28}$.

« en de geestvermogens dier ondermeesters, om dáárin althans, « een' waarborg te hebben, dat de zoo teedere belangen van het « Onderwijs aan geene onwaardige en onbekwame handen wor- « den toevertrouwd. »

« Zij verwacht te dien einde dat zoodanige Sub-kommis- « sie, die een' ondermeester tot de betrekking van besturend « Onderwijzer voordraagt, zulks doe, onder hare bepaalde « verantwoordelijkheid, daar toch niemand meer dan zij zelve « in staat is, om de al of niet geschiktheid dier ondermees- « ters te beoordeelen. »

« Het is om deze reden, dat de Hoofd-kommissie van On- « derwijs de Sub-kommissien beleefdelijk uitnoodigt, om van « de onder haar toezigt dienende ondermeesters, zoo spoedig « mogelijk, eenen personelen beschrijvingsstaat in te zenden, « met de uitdrukkelijke verklaring, welke ondermeesters be- « kwaam worden geacht, om op zich zelven te staan, in het « besturen eener Gouvernementsschool van den laagsten rang. »

Ofschoon van onderscheidene plaatsen nog berigten worden ingewacht, zoo kan thans reeds worden bekend gesteld, dat eerlang onderscheidene ondermeesters, op grond der ontvangen gunstige berigten, tot Onderwijzers zullen worden aangesteld.

ONDERWIJZERS-GENOOTSCHAP.

Het Nederlandsch-Indisch Onderwijzers-Genootschap bleef ook dit jaar zijn' arbeid voortzetten.

Op de *drie* leestafels, omgewerkt naar de leestafels van P. J. Prinsen, en bij het vorig verslag vermeld, volgden nog *zes* andere, waarmede dit werk voltooid is.

Men is bezig met het vervaardigen van een stel leesboekjes, bij die tafels behoorende.

Het Indisch schoolblad werd weder voortgezet, en zal volgens berigten, bij het openen van den derden jaargang, tevens aan het dadelijk Onderwijs der jeugd worden dienstbaar gemaakt.

INSPEKTIE VAN Dr. S. A. BUDDINGH.

Ten vervolge der verslagen van 1853 en 1854, omtrent de inspektiereis van Dr. S. A. Buddingh, over het onderwijs of schoolwezen, wordt verwezen tot de hieronder aangehaalde missives van de Hoofd-kommissie van Onderwijs, waarbij moet worden opgemerkt, dat voorstellen van huishoudelijken aard, en die welke betrekking hebben op de verbetering van het Onderwijs, zoo in de geheele school als in iedere klasse of in ieder leervak in het bijzonder, in dit algemeen overzigt gevoegelijk achterwege kunnen blijven; alléén worden dus, even als in vorige jaren, aangeteekend zoodanige voorstellen, die eene Gouvernements beschikking noodzakelijk maken.

BENKOELEN

werd behandeld bij missive dd. 29 September 1855 No. $^{20}/_{75}$, en daarbij aangeteekend, dat de toestand van het Onderwijs onder de Europeanen en derzelver afstammelingen in deze Assistent-Residentie, van Regeringswege geene beschikking noodzakelijk maakt.

SUMATRA'S-WESTKUST

werd behandeld bij missive dd. 20 Oktober 1855 No. $^{7}/_{73}$, en daarbij aangeteekend:

a. dat de meerdere uitbreiding van het lager Onderwijs ter *Sumatra's-Westkust*, door de oprigting eener Gouvernements lagere school te *Padang-Pandjang*, de inhoud zal uitmaken van een afzonderlijk voorstel aan het Gouvernement;

b. dat de gunstige toestand van het Onderwijs te *Padang*, van Regeringswege geene verdere voorziening noodzakelijk maakt.

PALEMBANG en BANKA

werden aangeboden bij missive dd. 29 September 1855 No. $^{55}/_{72}$ en No. $^{54}/_{72}$, zonder voorstellen.

werden behandeld bij missive van den 16den Oktober 1855 No. $^{21}/_{80}$, en daarbij aan het Gouvernement voorgesteld:

1o. om te *Maros* (noorder-distrikten van *Celebes*) eene Gouvernementsschool op te rigten;

2o. magtiging te verleenen om een geschikt woonhuis, tot school en Onderwijzerswoning aan te koopen, voor eene som van *f* 3,000.

Voorts zijn nog ingekomen en thans in behandeling, de rapporten van Dr. S. A. Buddingh, over den toestand van het Onderwijs te *Timor* en *Borneo's Westkust*.

KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

TEN LASTE VAN 'S LANDS KAS,

VOLGENS HET VOORKOMENDE BIJ DE BEGROOTING.

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN. Recepissen.	UITGAVEN. Totaal.	Aanmerkingen.
Onderwijs van Europeanen.			
Bantam		*f* 1,620 —	
Batavia		» 30,020 —	
Buitenzorg		» 1,620 —	
Cheribon		» 1,620 —	
Tagal		» 1,860 —	
Pekalongan		» 1,620 —	
Kadoe		» 1,620 —	
Samarang		» 22,340 —	
Soerakarta		» 5.820 —	
Djokdjokarta		» 2.220 —	
Japara		» 1,200 —	
Rembang		» 1,620 —	
Bagelen		» 1,620 —	
Madioen		» 1,560 —	
Kediri		» 1.260 —	
Banjoemaas		» 1,200 —	
Soerabaija		» 19,120 —	
Pasoeroean		» 3,420 —	
Bezoekie		» 3,180 —	
Banjoewangie		» 1,200 —	
Amboina		» 3.215 —	
Banda		» 3.060 —	
Ternate		» 1,620 —	
Menado		» 1,620 —	
Timor		» 1.585 —	
Makassar		» 4,920 —	
Z. en O. afdeeling van Borneo		» 1,708 —	
Riouw		» 600 —	
Sumatra's-Westkust . .		» 4.205 —	
Benkoelen		» 2,340 —	
Palembang		» 1,560 —	
In het algemeen.			
Voor ondermeesters en kweekelingen		» 36,380 —	
Voor 5 en 10jarige traktementsverhoogingen, aandeelen in de schoolgelden, schrijfbehoeften, aanmaak en onderhoud van schoolmaterieel enz.		» 47.000 —	
Transportere .		*f* 216,553 —	

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN.			Aanmerkingen.
	Recepissen.		Totaal.	
Per Transport			*f* 216,553 —	
Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolboeken en transport van goederen en boeken			» 11,000 —	
Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.				
Buitenzorg	*f* 624	—		
Amboina	» 9,408	—		
ZO. en ZW. eilanden . .	» 1,410	—		
Banda	» 288	—		
Ternate en Batchian . .	» 1,230	—		
Menado	» 1,784	—		
Timor	» 360	—		
Onderwijs van Javanen.				
Oprigting van scholen .	» 25,000	—		
Studie der Javaansche taal te *Soerakarta*	» 20,471	—		
Transportkosten van den opziener over de Inlandsche scholen in het ressort *Amboina*, gecalculeerd op			» 250 —	
Studie der Oostersche taal, land- en volkenkunde te *Delft*	» 10,000	—		
School voor Maleijers te *Padang*	» 340	—		
School ter Z. en O. afdeeling van *Borneo* . . .	» 360	—		
Inlandsche school te *Muntok*	» 800	—		
		—	» 72,665 —	
			f 300,408 —	

KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

De ontvangsten der schoolgelden over *Nederlandsch Indie*, gedurende het jaar 1854, hebben volgens de algemeene boeken bedragen . . . . . *f* 54,555: 41

terwijl de uitgaven voor het onderwijs of schoolwezen gedurende dit jaar hebben bedragen » 284,247:119

zoodat de uitgaven de ontvangsten hebben overschreden met . . . . . *f* 229,692: 75

UITGAVEN GEDURENDE **1854** GEDAAN VOOR DE GEBOUWEN VAN HET SCHOOLWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIE.

Het inrigten tot school en Onderwijzerswoning van de buitenkazerne te *Soerakarta*	*f*	8,500:100
Bouw van een schoollokaal te *Haroekoe*, voor 60 kinderen (eerst op 1851 toegestaan, doch toen niet uitgevoerd)	»	4,169: 62
Idem van bijgebouwen bij de woning van den 1sten Onderwijzer te *Weltevreden* . .	»	2,605: —
Daarstelling van latrine, put en afsluitingsmuur, op het erf van den 2den Onderwijzer der 1ste lagere school te *Weltevreden*	»	754: —
Overname van een huis te *Palembang* voor Onderwijzerswoning	»	2,500: —
Herstellingen aan idem	»	694: —
Herstelling van het schoollokaal te *Padang* .	»	261: —
Nieuwe vloer in het 1ste Gouvernements schoollokaal te *Soerabaija*	»	853: 90
Vernieuwing der latrines bij de school en Onderwijzerswoning te *Padang* . . .	»	476: —
Daarstelling van eene latrine bij het schoollokaal te *Palembang*	»	238: —
Te zamen	*f*	21,052: 12
De uitgaven voor het schoolwezen zijn voor 1854 begroot op	*f*	242,227: —
en de ontvangsten op	»	47,492: —
blijft meerdere uitgaven	*f*	194,735: —
of	»	31,957: 75
minder dan dezelve hebben bedragen .	*f*	229,692: 75

STAAT *houdende aantooning van de* ONTVANGSTEN *en* UITGAVEN *ten behoeve van het hoofd* „**Onderwijs** *of* **Schoolwezen**" *over het jaar* **1854.**

Debet.			*Credit.*		
Batavia	*f* 66,850	19	Batavia	*f* 9,428	98
Bantam	3,324	113	Bantam	1,445	105
Krawang	350	—	Krawang	162	—
Buitenzorg	3,411	82	Buitenzorg	757	50
Preanger	520	—	Cheribon	286	—
Cheribon	2,200	72	Tagal.	578	60
Tagal	3,116	32	Pekalongan . . .	1,569	107
Pekalongan	2,684	30	Kadoe	1,258	50
Kadoe	2,132	56	Samarang	11.404	70
Samarang	44,669	29	Japara	304	80
Salatiga	3,200	—	Soerakarta	962	—
Japara	1,737	46	Djokdjokarta . . .	1.517	60
Rembang	2.458	34	Rembang	323	—
Soerakarta	39.504	—	Patjitan	128	20
Djokdjokarta . . .	3,350	109	Banjoemaas . . .	381	60
Banjoemaas	2,534	119	Bagelen	1,098	60
Bagelen	1,281	115	Kedirie	703	46
Kedirie	2,567	33	Preanger	—	—
Patjitan	240	—	Soerabaija	4,335	108
Soerabaija	23,468	52	Grissee	671	68
Grissee	2,484	04	Sumanap	209	—
Sumanap	1,112	39	Pasoeroean	2,053	26
Pasoeroean	7,552	114	Salatiga	—	—
Bezoekie	420	—	Probolingo	2,071	70
Probolingo	2,363	80	Banjoewangie . . .	1,005	71
Banjoewangie . . .	2,057	113	Bezoekie	—	—
Amboina	12,236	26	Amboina	1.790	42
Saparoea	4,152	—	Ternate	247	60
Hila	652	—	Menado	2.319	15
Boeroe	176	—	Banda	1,152	115
Ternate	3,480	55	Timor	613	72
Transportere. .	*f* 246,291	82		*f* 49,280	82

Debet.			Credit.		
Per transport . .	ƒ 246,291	82		ƒ 49,230	82
Menado	5,725	64	Makassar	2,634	20
Gorontalo	144	—	Bandjermassin . . .	423	—
Banda	4,224	61	Padang	1,636	57
Makassar	7,610	43	Benkoelen	429	05
Maros	769	40	Palembang	152	—
Bima	180	—			—
Boelekomba	2,300	—			
Bandjermassin . . .	2,266	76		ƒ 54,555	44
Timor	2,056	117	Aan balans . . .	» 229,692	75
Riouw	600	—			
Padang	8,560	85			
Benkoelen	3,033	07			
Ajer-bangies . . .	100	—			
Palembang	385	24			
		—			—
	ƒ 284,247	119		ƒ 284,247	119

Als bijlage is hierbij gevoegd de begrooting van uitgaven voor het onderwijs of schoolwezen in *Nederlandsch-Indie* over 1855, waaruit blijkt, dat de kosten van het Indisch schoolwezen zijn begroot op . . . . . *f* 300,108: —

en dat van die som, na aftrek der uitgaven voor het onderwijs der Inlandsche Christenen . . . . . *f* 15,134:—

en dat voor de Javanen . . » 55,471·— *f* 70,605: —

overblijft voor het gewoon lager onderwijs *f* 229,803: —

waarbij moeten geteld worden de, uit een afzonderlijk hoofdstuk van 's Lands begrooting bestredene, in 1854 beschikbaar gestelde sommen voor schoolgebouwen en meubelen, ten bedrage van . . . . . » 21,052: 12

zoodat het geraamd totale cijfer van uitgaven voor het onderwijs der Europeanen in 1855 bedraagt . . . . . *f* 250,855: 12

Gedurende 1855 zijn de toegestane uitgaven vermeerderd met de ondervolgende posten:

Batavia. Traktement aan een' 4den onderwijzer bij de 2de school te *Weltevreden* . . . . . *f* 1,200: —

Huishuur aan denzelven . . . . . » 360: —

Vermeerdering van uitgaven bij de stadsschool te *Batavia* . . . . . » 2,760: —

Pekalongan. Indemniteit voor huishuur aan den onderwijzer . . . . . » 360: —

Samarang. Vermeerdering van uitgaven bij de 2de lagere school, vroeger armenschool . » 3,900: —

Banjoemaas. Traktement aan een' onderwijzer . . . . . » 1,200: —

Soerabaija. Traktement aan een' 3den onderwijzer bij de 2de lagere school . . . . . » 1,200: —

Huishuur aan denzelven . . . . . » 360: —

Transportere . . . . *f* 11,340: —

Per transport . . .	*f*	11,340: —
Bezoekie. Traktement aan den onderwijzer	»	1,200: —
Huishuur aan denzelven	»	360: —
Amboina. Toelage aan den Heer B. N. J. Roskot, als opziener bij de Inlandsche school in het ressort *Amboina*	»	1,200: —
Makassar. Traktement aan een' bediende bij de 2de lagere school	»	60: —
Bandjermassin. Traktement aan vijf Daijaksche leermeesters of goeroe's	»	360: —
Banka. Bezoldiging van een' onderwijzer.	»	600: —
Voor aankoop van boeken en andere benoodigdheden	»	100: —
Voor onderhoud van het schoolgebouw .	»	100: —
Sumatra's-Westkust. Traktement aan een' 2den onderwijzer	»	1,200: —
Huishuur aan denzelven	»	360: —
Te zamen	*f*	16,880: —

De kosten voor het onderwijs onder de Europeanen in *Nederlandsch-Indie*, hebben dus de ontvangen schoolgelden overschreden:

in 1848	*f*	124,000: —
» 1849	»	132,653:101
» 1850	»	133,332: 22
» 1851	»	152,208: 92
» 1852	»	191,734:113½
» 1853	»	204,323: 23
» 1854	»	229,692: 75
terwijl het geraamde cijfer van uitgaven voor het onderwijs in 1855 bedraagt . .	»	250,855: 12

HOOFDSTUK III.

PLAATSELIJK OVERZIGT OMTRENT DEN STAAT VAN HET GOUVERNEMENTS- EN VAN HET PARTIKULIER ONDERWIJS ONDER EUROPEANEN EN HUNNE AFSTAMMELINGEN, GETROKKEN UIT DE VERSLAGEN DER ONDERSCHEIDENE SUB-KOMMISSIEN.

Bij het plaatselijk overzigt der scholen, is eene nieuwe volgorde der residentiën aangenomen, uithoofde, volgens mededeeling van den Direkteur-Generaal, wd. Direkteur van Financien (1), bij missive van den Adjunkt-Sekretaris van het Gouvernement, dd. 26 Mei 1855 No. 836, de wensch van den Gouverneur-Generaal is kenbaar gemaakt, dat de gewesten, uit welke *Nederlandsch-Indie* bestaat, voortaan worden behandeld in de volgorde, sedert het jaar 1848, in overleg met het Departement van Kolonien, in het naamregister in acht genomen.

BANTAM.

Het onderwijs op de Gouvernements lagere school te *Serang*, heeft gedurende het jaar 1855 geregeld plaats gehad.

De Onderwijzer A. G. VAN VELTHUIJSEN werd bevorderd tot 1sten Onderwijzer der Gouvernements 3de lagere school te *Samarang*. (2)

Zijn opvolger J. A. IMMINK, benoemd bij besluit der Hoofd-

(1) Missive dd. 18 December 1855 No. 9019.

(2) Gouvernements besluit dd. 20 Oktober 1855 No. 2.

kommissie van Onderwijs (1) aanvaardde den 8sten November daaraanvolgende zijne betrekking.

De ondermeester J. A. C. Durieux is onafgebroken werkzaam gebleven.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 30, van welke omstreeks 18 betalende.

Het openbaar examen had op den gewonen tijd en op de gebruikelijke wijze plaats, en leverde de gunstigste resultaten.

Het besloten examen heeft geen plaats kunnen hebben, daar gedurende de maanden November en December de waterpokken heerschten, waardoor vele kinderen dien tijd het onderwijs niet dan ongeregeld konden bijwonen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,103:116

en de uitgaven . . . . . » 2,667: 91½

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,563: 95½

of voor ieder' leerling *f* 52:—.

BATAVIA.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL TE WELTEVREDEN.

Het Onderwijs loopt over de navolgende vakken: het lezen, schrijven, de taal-, reken- en aardrijkskunde, de Nederlandsche, Nederlandsch-Indische en algemeene geschiedenis, zoomede de zangkunst. Deze school is bestemd voor de leerlingen, welke in de drie hoogste klassen van het in 1847 gearresteerde tarief van betaling vallen, en telde in December 1855, 62 kinderen, onder welke evenwel 10 kinderen van de onderscheidene Onderwijzers waren, die volgens de bestaande bepalingen *gratis* onderwijs genieten. Zij waren verdeeld als volgt:

hoogste	klasse	20
middelste	»	18
laagste	»	24

(1) dd. 29 Oktober 1855 No. $^{24}/_{811}$.

Bij de schoolbezoeken, tot het doen waarvan steeds de leden der Hoofd-kommissie bij beurten zijn gekommitteerd geworden, bevond men, dat het onderwijs steeds ordelijk en doelmatig werd gegeven. Bij de gehouden openbare en besloten examina, in Junij en December 1855, had de Hoofd-kommissie alle reden, om over de vorderingen der leerlingen zeer tevreden te zijn, en gaf dit onderzoek haar de overtuiging, dat op het oordeel en het verstand der kinderen met ijver wordt gewerkt. In afwijking van de gewone wijze, om de leermeesters zelven te doen examineren, bepaalde de Kommissie zich ditmaal tot een eigen onderzoek, in iedere klasse, tot zelfs de kleinste afdeeling, en verdeelde de werkzaamheden alzoo onderling.

Ofschoon deze wijze van onderzoek omslag ig en vermoeijend mag genoemd worden, zoo levert zij echter die nuttige uitkomst, dat men dadelijk ontdekt, of alleen op het geheugen der kinderen wordt gewerkt, en zij, om zoo te zeggen, tot het examen worden afgerigt, dan wel, of de ontwikkeling van verstand en hart, als het hoofddoel van alle onderwijs, is in het oog gehouden.

De Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst, J. Kunst, tijdelijk werkzaam aan de tweede school, heeft hier in de namiddaguren eene kursus geopend voor de moderne talen, welke door onderscheidene leerlingen wordt bezocht, tegen betaling van eene geringe maandelijksche tegemoetkoming.

In het vaste personeel dezer school, bestaande uit den Hoofd-Onderwijzer B. Andeweg, den tweeden Onderwijzer J. R. Sleeswijk Veenstra en den 3den Onderwijzer F. W. S. von Staedel, heeft in het afgeloopen jaar geene verandering plaats gevonden; alleen is aan den tijdelijk werkzaam gestelden Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst A. Kommissaris, eene definitieve plaatsing aangewezen te *Malang*, residentie *Pasoeroean*. (1)

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 Julij 1855 No. $^{115}/_{76}$.

Het aantal leerlingen op deze school is ook weder dit jaar niet toegenomen, doch blijft steeds op dezelfde hoogte.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 3,728
en de uitgaven . . . . . » 19,343

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 15,515 of voor ieder' leerling *f* 258:—.

2de GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOOL TE WELTEVREDEN.

Deze talrijk bevolkte school, met 207 leerlingen, kan gezegd worden in bloeijenden toestand te verkeeren.

Al hetgeen omtrent het toezigt en de wijze van onderzoek bij de besloten en openbare examina van de eerste school is gezegd, kan ook op deze inrigting worden toegepast, daar in de vakken van onderwijs en de vorderingen der leerlingen, weinig of geen onderscheid is te maken, en het grootste verschil alleen bestaat in de toepassing van het betalingstarief, daar deze school bezocht wordt door de kinderen, gerangschikt in de 4de en 5de klasse van betaling, benevens 171 gratis onderwijs genietende.

De groote toevloed van leerlingen in de laatste jaren, heeft echter het ongerief ten gevolge gehad, dat de laagste klassen der school overbevolkt zijn geworden, terwijl de middelste en hoogste klassen, met een betrekkelijk gering getal bezet zijn.

Bij het jongst gehouden December-examen was de verdeeling als volgt:

laagste klasse, verdeeld in 3 afdeelingen, 153 leerlingen.
middelste klasse, ... 38 »
hoogste klasse, ... 16 »

De hoogste klasse werd onderwezen door den 1sten Onderwijzer W. RETGERS, de middelste door den 2den Onderwijzer H. R. VAN HEEKEREN, en de laagste klasse door de 3de en 4de Onderwijzers J. MALASCH en F. ORTH.

Tijdelijk werkzaam was aan deze school J. A. Immink, Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst, die echter thans definitief geplaatst is te *Serang*, residentie *Bantam;* (1) en tijdelijk is vervangen door den Onderwijzer voor de O. I. dienst J. Kunst.

De Onderwijzer J. H. Retel, die, blijkens het vorig verslag aan deze school was gedetacheerd, is sedert benoemd tot Onderwijzer der Gouvernements lagere school te *Djokjokarta.* (2)

Door de Kommissarissen, belast met het toezigt dezer school, is bij voortduring op het voren omschreven ongerief gewezen, en vertrouwt men dan ook, dat in den loop van 1856, door grootere overgangen van de laagste naar de hoogere klassen, het verbroken evenwigt zooveel mogelijk zal worden hersteld.

Omtrent het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,210
en de uitgaven . . . . . » 17,481

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . *f* 16,241
of voor ieder' leerling *f* 78:—.

STADSSCHOOL TE BATAVIA.

Mogt men zich bij het onder ultimo 1852 afgesloten verslag, over den toestand dezer school verblijden, en de verslagen van 1853 en 1854 melding maken dat het Onderwijs geregeld was voortgezet, en over het algemeen voldoende was bevonden, niet zoo gunstig was de stand van het onderwijs in 1855.

Bij het openbaar examen, in Junij gehouden, werden de vorderingen der leerlingen onbeduidend bevonden, zoodat de Hoofd-kommissie, na afloop van het gehouden onderzoek, den

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 29 Okt. 1855 No. $^{24}/_{21}$.
(2) » » » » » 13 Julij 1855 No. $^{110}/_{77}$.

wensch te kennen gaf, dat bij eene volgende gelegenheid meer doorslaande blijken zouden gegeven worden, dat de jeugd van het onderwijs nut hadde getrokken. Doch ook het besloten examen, in December 1855 gehouden, beantwoordde in geenen deele aan de verwachting. De kinderen waren over het algemeen beschroomd, en hadden niet de minste opgewektheid, ofschoon het wel bleek dat zij eenige kundigheden hadden aangeleerd, zoo was van verstandelijke vorming en oordeelkundige ontwikkeling weinig of niets te bespeuren.

Bij de beoordeeling dezer school moet men echter in aanmerking brengen de omstandigheid, dat de huisselijke opvoeding van vele dier kinderen wordt verwaarloosd, en daar bij voegen, hun volslagen gemis aan kennis der Hollandsche taal bij hunne komst ter schole; alsdan zal men eenigzins kunnen nagaan, dat het onderwijs hier dubbele inspanning vereischt. Daarbij komt, dat door zamenloop van omstandigheden, de school met hare tweede Onderwijzers in de eerste helft des jaars, niet zeer gelukkig was. De tijdelijk aan die school geplaatste Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst J. A. P. DE VISSER, was dikwerf ongesteld; bij zijn vertrek naar *Bezoekie*, (1) zijn aangewezen standplaats, trad de Onderwijzer J. W. BILLE VAN DEN DUNGEN op, bij besluit van de Hoofd-kommissie (2) tot de betrekking van tweeden Onderwijzer geroepen; hij aanvaardde zijnen werkkring eerst in het begin van Junij, en was dus slechts een' korten tijd werkzaam.

In het tijdsverloop tusschen het vertrek van den Onderwijzer DE VISSER en de aankomst van BILLE VAN DEN DUNGEN, was de Onderwijzer voor de Oost-Indische dienst J. KUNST, hier tijdelijk werkzaam.

Deze veranderingen hebben almede nadeelig op het onderwijs moeten werken; evenwel heeft de Hoofd-kommissie het dienende personeel ernstig aanbevolen, om door groote inspan-

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 17 Maart 1855 No. $^{2}/_{76}$.
(2) » » » » » 13 Julij 1855 No. $^{116}/_{77}$.

ning en verdubbelden ijver, de school uit haren achterlijken toestand op te beuren.

Op ultimo December bedroeg het getal leerlingen ± 122, onder welke 93 gratis, terwijl het onderwijzend personeel bestond uit:

den 1sten Onderwijzer C. PIECK,
» 2den » J. W. BILLE VAN DEN DUNGEN,
» ondermeester J. VAN DER MEIJDEN.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,486:
en de uitgaven . . . . . » 9,274:

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . *f* 7,788:
of voor ieder leerling *f* 61:—.

PARTIKULIERE SCHOOL TE MEESTER-CORNELIS.

In het vorig verslag werd aangeteekend, dat voorstellen aanhangig waren om van deze school eene Gouvernements inrigting te maken, uithoofde gemiddeld 20 behoeftige kinderen voor Gouvernements rekening onderwezen werden. Sedert is dat getal echter verminderd, en bedroeg bij de laatste opgave slechts *elf*, waarom dan ook aan de Regering is voorgesteld (1) om ook voor 1856, even als in vroegere jaren, ter beschikking van de Hoofd-kommissie van Onderwijs te stellen, eene som van *f* 75:— 's maands, ten einde te strekken als tegemoetkoming aan den partikulieren Onderwijzer te *Meester-Cornelis* B. A. BRASSINGA, voor het geven van onderwijs aan 12 of minder behoeftige kinderen; met bepaling, dat deze som zal verhoogd worden met *f* 6 's maands voor iederen behoeftigen scholier, hem door de Hoofd-kommissie aan te wijzen.

(1) Missive dd. 30 Januarij 1855 No. $^{7}/_{83}$.

Partikuliere Schoolinrigtingen.

Het instituut van den Heer G. Verhulp, voor de Nederduitsche, Engelsche, Fransche en Hoogduitsche talen, werkt steeds met het beste gevolg voort, en telt gemiddeld 85 leerlingen,

Het instituut voor jonge jufvrouwen van Mevrouw de wed. Nortier, houdt zich mede op zijn bloeijend standpunt, en telt 50 leerlingen.

Het instituut voor jonge jufvrouwen van Mevrouw Klussman geb. Wendt, op het Koningsplein naast de Willemskerk, onderscheidt zich bij voortduring ten gunstigste; het getal élèves is van jaar tot jaar toenemende, en bedraagt thans ruim 60.

Ook de school van Mevrouw Dujardin Prodrigo op Noordwijk, voor de Fransche taal, neemt goed op.

Bewaarschool te Bazaar-Bahroe.

Het is treurig te vermelden, dat deze inrigting, niettegenstaande de beduidende ondersteuning van het Gonvernement, van af het jaar:

1851	ad	*f* 1,310:—
1852	»	» 1,877:12
1853	»	» 1,080:—
1851	»	» 1,080:—
1855	»	» 810:—
		f 6,157:12

is opgeheven, door dat de bewaarschool-houderes, Mevrouw Wolff geb. Kriesfeld, in Augustus 1855, nog slechts zeer weinig kinderen ter school had, van wier inkomsten zij niet meer bestaan kon.

Alzoo is dan deze instelling, met zooveel ijver begonnen, met zooveel belangstelling voortgezet, toch eindelijk te niet gegaan.

In het afgeloopen jaar werd op de Gouvernements lagere school onderrigt gegeven aan gemiddeld 45 leerlingen, onder welke 17 gratis; of, 7 kinderen meer dan in het vorige jaar.

De schoolgelden zijn daardoor in gelijke mate vermeerderd, en van *f* 55 's maands gebragt op gemiddeld *f* 64 's maands.

Als toetssteen ter beoordeeling van den gang en de inrigting van het onderwijs zel e, zoo mede der vorderingen door de leerlingen in de verschillende vakken hunner oefeningen gemaakt kunnen genoegzaam dienen, de examina gedurende dit jaar gehouden.

De uitkomsten daarvan zijn in allen deele bevredigend te noemen, en dragen het kenmerk van de goede zorg en volharding, welke zoowel bij den Onderwijzer als bij den leerling onmisbare vereischten zijn, om het onderrigt de gewenschte vruchten te doen dragen.

Aan den Ondermeester L. G. VAN DER HOEK, werd op diens verzoek toegestaan, het examen voor den 3den rang af te leggen, en zal hij eerlang daartoe naar *Batavia* worden opgeroepen.

Het Lid der Sub-kommissie van Onderwijs, de Heer J. F. BIK, verzocht zijn ontslag, uithoofde van meerder landelijke administratiën, welke zijn verblijf te, of nabij *Buitenzorg* niet meer als vroeger zoo aanhoudend vereischte.

Ter vervanging van deze en van het Lid Dr. J. H. CROOCKEWIT, werden de Heeren C. DE GROOT en Dr. P. SWART, tot Leden dier Kommissie benoemd. (1)

Op deze school was de gezondheidstoestand der kinderen, gedurende het afgeloopen jaar, bijzonder gunstig te noemen, ondanks de herhaaldelijk betoogde ondoelmatigheid van het gebezigd lokaal, waaromtrent kan aangeteekend worden, dat op de begrooting van civiele gebouwen voor het jaar 1856

(1) Gouvernements apostillaire dispositie dd. 15 Junij 1855 No. I.

gerekend is op de daarstelling van de verlangde nieuwe school.

Tien leerlingen, waarvan 6 jongens en 4 meisjes, hebben in het afgeloopen jaar de school verlaten, meerendeels wegens vertrek naar elders; slechts *één* meisje verliet de school, om reden hare leerjaren geëindigd waren.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,068:
en de uitgaven . . . . . » 2,779:

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van . *f* 1,711:
of voor ieder leerling *f* 38:—.

HERWIJNEN.

In het vorig verslag is vermeld, dat het Lid in den Raad van *Nederlandsch-Indie*, de Heer P. J. B. DE PEREZ, in kommissie was gesteld, ten einde met de bestaande Kommissie voor het instituut te *Herwijnen*, in overleg te treden omtrent de ondersteuning van die inrigting door het Gouvernement, naar de bij dat besluit (1) uitgedrukte grondslagen, luidende als volgt:

1o. dat de inrigting zou moeten blijven eene inrigting, te gelijk voor de opvoeding en voor het onderwijs;
2o. dat het Gouvernement zich in overleg met die Kommissie zoude belasten met de daarstelling en het onderhoud der noodige gebouwen, op de daarvoor meest geschikt geachte plaats;
3o. dat, in overleg met die Kommissie, bepalingen zouden worden vastgesteld, omtrent de inrigting van het instituut, het onderwijs, de schoolgelden enz.;
4o. dat de Kommissie, in verband met de funktien aan de Hoofd-kommissie van Onderwijs in *Nederlandsch Indie*

(1) Gouvernements besluit dd. 19 November 1854 No. 13.

opgedragen, zoude zijn belast met de handhaving dier bepalingen;

5o. dat de tegenwoordige Kommissie geheel of gedeeltelijk zou blijven bestaan, en bij vakature aangevuld worden door de benoeming door het Gouvernement, op voordragt der Kommissie zelve.

De Kommissie van dat instituut heeft zich echter sedert dat tijdstip ontbonden, en het instituut op zekere voorwaarden overgedaan aan den Direkteur Dr. A. L. GASTMAN.

Bij Gouvernements besluit (1) werd de Hoofd-kommissie verzocht haren Sekretaris, den Heer J. A. PATTIJN, « zoo « dikwijls en zoo lang te stellen ter beschikking van het Lid « in den Raad van *Nederlandsch-Indie*, den Heer P. J. B. « DE PEREZ, als Zijn-Hoog-Edel-Gestrenge hem zal aanvragen, « zoowel voor het verrigten van redaktiewerk, als om Z.-H.-« Ed.-Gestr. anderzins te assisteren of naar *Herwijnen* te « vergezellen. »

Voorts werd nog mededeeling ontvangen (2) « dat magtiging « was verleend tot uitbetaling eener som van *f* 12,000, door « Dr. A. L. GASTMAN sub No. 1 van zijn rekest van 30 « December 1854 gevraagd, onder gehoudenis van zijnen kant, « om ter voorziening in het hulppersoneel aan het instituut « voor gymnasiaal onderwijs, thans te *Herwijnen* gevestigd, *zes* « personen uit *Nederland* te ontbieden, wier werkkring is om-« schreven bij zijne memorie van toelichting, dd. 9 Maart 1855. »

KORT VERSLAG VAN HET INSTITUUT VOOR OPVOEDING EN GYMNASIAAL ONDERWIJS TE HERWIJNEN, OVER HET JAAR **1855**,

Opgemaakt door Dr. A. L. GASTMAN, Direkteur.

Het afgeloopen jaar 1855, is voor het instituut te *Herwijnen* in vele opzigten hoogst belangrijk geweest, mag echter niet minder onder de moeijelijke geteld worden.

(1) 18 Februarij 1855 No. 3.

(2) Gouvernements besluit dd. 27 April 1855 No. 3.

Het aantal leerlingen bedroeg, blijkens de driemaandelijksche staten, tot op het einde van Junij, 42, en na de veranderingen, bij gelegenheid der vakantie te weeg gebragt, tot op het einde van December 41.

Zij waren verdeeld in 4 klassen, die het onderwijs in de verschillende, bij de aangehaalde staten telkens opgegeven vakken, ontvingen op den voet, nader omschreven in het rapport van den Direkteur, dd. 10 September 1854, tot dat door het overlijden van den Heer Weijs, op den 25sten April, eene doorgaande kombinatie der 1ste met de 2de, en der 3de met de 4de klasse noodig werd.

De gezondheid der leerlingen was, het aanzienlijk getal in aanmerking genomen, bevredigend. Een is om dysenterie, die niet volkomen genezen wilde, naar eene meer warme luchtstreek moeten overgebragt worden.

Met slechts een paar uitzonderingen, werd er goed gewerkt, en gaven de periodieke censuren, den ouders de verzekering, dat er goede vorderingen gemaakt waren. De goede geest onder de jonge lieden, die van den beginne af het instituut bijzonder gekenmerkt heeft, bleef bij voortduring bewaard, en werkte niet weinig mede, om de menigvuldige bezwaren, nog steeds aan de tegenwoordige positie van het instituut verbonden, te helpen overwinnen.

Het personeel der Onderwijzers, buiten den Direkteur, bestaande uit de Heeren Suter, Geerts en Weijs, voor de talen en wetenschappen, en den Heer Graeve voor de muzijk, verloor in den Heer Weijs, na eene hevige ziekte van weinige dagen, een' kundigen en bekwamen medearbeider; al de overigen mogten zich over eene onafgebroken gezondheid verheugen, en waren daardoor in staat, hunnen post steeds te vervullen. Met den meesten ijver en de grootst mogelijke inspanning hebben zij zich van hunne moeijelijke taak gekweten.

Bijzonder aangenaam is het den Direkteur, hier nog te

kunnen vermelden, dat twee der meest gevorderde leerlingen des instituuts, die in staat geacht werden aan de deswege gestelde vereischten te voldoen, door het Gouvernement benoemd zijn, om onder toezigt van den Nederlandschen Consul te *Kanton*, de Chinesche taal aan te leeren, en aldus tot tolken en onderwijzers in dezelve, ten dienste van het Gouvernement opgeleid te worden.

In December hebben zij bij de gemeente te *Buitenzorg*, openlijk belijdenis des geloofs afgelegd, en zijn daarop als Lidmaten der Christelijke kerk bevestigd.

Vervolgens zijn zij plegtig als leerlingen des instituuts ontslagen en thans op weg om nog een paar weken in de ouderlijke woning door te brengen, en daarna met de mailboot van Februarij aanstaande den togt naar de plaats hunner bestemming te aanvaarden.

De gunstigste gebeurtenis echter, waarover het instituut zich in 1855 mogt verblijden, is de krachtige ondersteuning, die het aanvankelijk bij het Gouvernement mogt vinden, en die het verder tot wegruiming van alle bezwaren van hetzelve mag verwachten.

Nadat namelijk de Direkteur bij overeenkomst met de oprigters van het instituut, op den 9den December 1854, het instituut van dezen, voor eigene rekening had overgenomen, wendde hij zich, ter erlanging der noodige hulp, tot Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indie*. Sedert zijn de onderhandelingen nopens deze zaak geopend en worden geleid door den Hoog-Edel-Gestrengen Heer P. J. B. DE PEREZ, Lid in den Raad van *Nederlandsch-Indie*, die dezelve met evenveel belangstelling als welwillendheid bestuurt.

Een eerste gevolg daarvan is reeds geweest, dat bij besluit van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal, dd. *Buitenzorg*, 27 April 1855 No. 3, aan den Direkteur eene toelage van *f* 12,000 is verleend. Hierdoor is hij in staat gesteld,

de noodige maatregelen ter voorziening in het ontbrekende personeel te nemen, en wordt dit gedeeltelijk, binnen kort, uit *Europa* hier verwacht.

De verdere stukken, betreffende de noodig geoordeelde verplaatsing des instituuts naar *Buitenzorg*, de nieuwe gebouwen, de gewenschte vermindering der schoolgelden, de organisatie van het instituut, het prospektus, de geldelijke aangelegenheden, de verhouding des instituuts tot het Gouvernement, en ten slotte de op de meer breedvoerige ontwikkeling dezer punten gegronde voorstellen, zijn gedurende den verderen loop des jaars, successivelijk allen ingediend, en zullen, na afloop der nog aanhangige overwegingen, weldra door eene beslissing gevolgd worden, die, wij hopen zulks met vertrouwen, de zwarigheden en gebreken, waarmede het instituut nog te worstelen heeft, wegruimen, aan hetzelve eene zekere toekomst verschaffen, en aan *Indie* eene inrigting voor opvoeding en gymnasiaal onderwijs schenken zal, die in alle opzigten met de beste in *Europa* kan wedijveren.

CHERIBON.

Ook dit jaar heeft het onderwijs in deze residentie weinig vruchten gedragen.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 33 's maands, onder welke 20 gratis onderwijs genoten hebben.

Volgens het gehouden jaarlijksch examen, was de staat van het onderwijs als volgt:

De leerlingen van de 3de afdeeling der 1ste klasse, waren geoefend op de drie eerste leestafels van PRINSEN en op de letterkast; zij konden de ligchaamsdeelen en eenige hen omringende voorwerpen bij naam noemen, tellen, kleine getallen opnoemen en eenige versjes van VAN ALPHEN opzeggen.

De 2de afdeeling dier klasse, ontving onderwijs op de 4de en 5de leestafel. Er was ook een begin gemaakt met rekenen, bestaande in kleine optellingen.

De 3de afdeeling genoot onderwijs op de overige leestafels en uit de boekjes; het lezen was gebrekkig en met eene slechte uitspraak, en toonde overigens aan, dat men van het gelezene geen begrip had; met het rekenen waren de kinderen gevorderd tot de vier hoofdregels.

Het verbuigen van eenige zelfstandige naamwoorden en het vervoegen van een paar werkwoorden, ging tamelijk goed.

Het onderwijs der leerlingen van de middelste of 2de klasse, bepaalde zich tot lezen, taalkundig ontleden, het verbeteren van foutieve opstellen, en het rekenen tot de vier hoofdregels in decimale en gewone breuken.

Het lezen, ofschoon tamelijk vlug, werd verrigt met verwaarloozing der leesteekens; het taalkundig ontleden was oppervlakkig, doch de verbetering van foutieve opstellen ging vrij goed, even zoo ook de oplossing van eenige rekenkundige voorstellen, doch alles werktuigelijk.

Bij de leerlingen der hoogste klasse was de verstandsontwikkeling iets beter, en ging ook het analyseren en rekenen vlugger en met meer oordeel dan bij die der 2de klasse. Eenige voorstellen uit den regel van drieën, werden zeer goed opgelost.

In de schrijfkunst zijn alle leerlingen nog zeer achterlijk, weshalve door de Sub-kommissie middelen zijn aangegeven ter verbetering van deze aangelegenheid.

Over het algemeen missen de leerlingen de noodige vrijmoedigheid, hetwelk voornamelijk moet worden toegeschreven aan de gebrekkige huisselijke opvoeding en te veel omgang met inlandsche bedienden; dat gemis maakt dan ook het onderzoek naar de gemaakte vorderingen moeijelijk.

De Onderwijzer A. Cupaerus is, wat zijne kennis en geschiktheid betreft, wel berekend voor het vak waarbij hij geplaatst is, doch deze goede hoedanigheden wegen, volgens de Sub-kommissie, niet op tegen de weinige leerlust der scholieren, en de zorgloosheid van sommige ouders en voogden, ten gevolge waarvan de leerlingen ongeregeld ter school

komen en waardoor het onderwijs natuurlijk zeer belemmerd wordt.

De aanbeveling in het voorgaande jaar aan ouders en voogden gedaan, om van hunnen kant meer belangstelling in het schoolonderwijs aan den dag te leggen, heeft geene gewenschte uitwerking gehad, weshalve zich de Sub-kommissie verpligt heeft gezien, de ingezetenen te verwittigen, dat voortaan herhaald wegblijven der leerlingen van de school, zonder wettige redenen, tot hunne verwijdering zal leiden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 394:—
en de uitgaven . . . . . » 1,922:50

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,598.50
of voor ieder leerling *f* 49;—

TAGAL.

Het aantal kinderen, hetwelk op 's Gouvernements lagere school te *Tagal* onderwijs ontvangt, heeft in dit jaar geene noemenswaardige verandering ondergaan.

Onder ultimo December 1854, genoten 26 kinderen, van welke 11 gratis, onderwijs; terwijl het aantal aanwezende leerlingen onder ultimo December 1855, bijna een gelijk getal aangeeft, als 27 scholieren, van welke 10 gratis onderwijs ontvangen.

Het Onderwijs, door de leerlingen in het afgeloopen jaar genoten, heeft bij de meesten vrij bevredigende uitkomsten opgeleverd, hetwelk vooral bleek bij het in Julij gehouden openbaar examen. Ook bij het besloten examen, op den 6den December 1855, gaven de leerlingen blijken, nut uit het onderwijs te hebben getrokken, en voor hunnen leeftijd, redelijke vorderingen te hebben gemaakt in de verschillende vakken, die hun onderwezen werden.

Aangaande het Onderwijzers-personeel valt aan te teekenen, dat aan den Onderwijzer J. W. P. RASENS, wegens eene oogziekte, door de Sub-kommissie van Onderwijs, een verlof van 14 dagen naar *Pelatoengan* werd verleend, welk verlof nog door die Kommissie met 14 dagen verlengd werd; dat die ongesteldheid daardoor geene verbetering ondergaan heeft, waarop genoemden Onderwijzer op zijn daartoe gedaan verzoek, door Z. Exc. den Gouverneur Generaal van *Nederlandsch-Indie*, eene maand verlenging van verlof is verleend, en vervolgens een tweejarig verlof naar *Nederland* is toegestaan. (1)

Dat de Ondermeester A. KLASING, die bij ontstentenis van een' Onderwijzer, voorloopig met het bestuur dezer school is belast, zoo bij de bezoeken door de Leden der Kommissie, als bij het laatst gehouden examen, getoond heeft, met ijver in zijne betrekking werkzaam te zijn, terwijl de Sub-kommissie mede gunstig kan vermelden, den kweekeling H. H. WILLEMSEN.

Ondanks den naar omstandigheden bevredigenden gang der zaken, is het echter noodig, dat in de vakature, ontstaan door het vertrek van den Onderwijzer RASENS, spoedig voorzien wordt.

De pendoppo achter de woning van den Onderwijzer, wordt tot schoollokaal gebezigd.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 486:—
en de uitgaven . . . . . » 3,230:40
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,744:40
of voor ieder' leerling *f* 102:—.

PEKALONGAN.

Het schoollokaal voldoet geheel aan de behoefte en bevat zelfs ruimte voor een *zestigtal* kinderen.

(1) Gouvernements besluit dd. 4 December 1855 No. 3.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 54 's maands, onder welke 43 betalende en 11 gratis.

In 1854 bedroeg het getal gemiddeld 42.

Uit deze opgave blijkt, dat even als in de beide voorgaande jaren, de school in uitgebreidheid aanzienlijk is toegenomen. De school is in drie klassen verdeeld, zijnde de hoogste en middelste in *twee*, en de laagste klasse in *vier* afdeelingen gesplitst.

De laagste klasse heeft onder de leiding van den onder-meester D. Feikema, goede vorderingen gemaakt, vooral in het lezen; er wordt op den natuurlijken leestoon en goede uitspraak bijzonder gelet; de leesboekjes van Anslyn en Oudemans, worden door de kinderen zeer goed gelezen en vrij goed begrepen; het schrijven begint goed te gaan; door eene doelmatige leerwijze maken zij daarin snelle vorderingen.

De beginselen van het rekenen zijn veel verbeterd; in dit jaar is de rekenmachine ingevoerd, waardoor de kleinen door aanschouwing een juister begrip krijgen der getallen.

De leerlingen der middelste klasse, in twee afdeelingen verdeeld, hebben goede vorderingen gemaakt; de ongedwongen houding en de gepaste vrijheid, die men in deze klasse nog meer dan bij andere opmerkt, bevordert zulks mede.

Het lezen, waaraan geene moeite is gespaard, gaat goed; het van tijd tot tijd in koor lezen, heeft daartoe veel bijgedragen.

Het leesboek voor meisjes en het leesboek voor de tweede klasse van Anslyn, worden in deze klasse gebruikt, en de kinderen leveren zeer goede opstellen over het gelezene.

Het verbuigen, vervoegen en analyseren gaat, den ouderdom der kinderen in aanmerking nemende, vlug van de hand en vrij juist.

De aardrijkskunde bepaalt zich tot den Indischen Archipel, waarin deze klasse bijzonder goede vorderingen heeft gemaakt.

De vorderingen in het rekenen zijn opmerkelijk; de

regel van drieën, met gewone en tiendeelige breuken, wordt vlug en met juistheid uitgewerkt.

Het schrijven is mede zeer goed.

De hoogste klasse wordt veel bezig gehouden met het vervaardigen van opstellen en brieven, waardoor er zeer goede vorderingen gemaakt zijn in de taalkunde.

De aardrijkskunde in het algemeen, is veel vooruit gegaan; buiten de schooluren hebben de leerlingen zich toegelegd op het teekenen van landkaarten.

Het schrijven gaat steeds vooruit in deze klasse; sommige leerlingen hebben veel aanleg voor eene nette hand.

In de Nederlandsche geschiedenis, alsmede in de geschiedenis van de *Nederlanden* in den *Indischen Archipel*, zijn mede goede vorderingen gemaakt.

In het rekenen zijn zij gevorderd, de eerste afdeeling in de algebra tot aan de vierkantsvergelijkingen; en de tweede tot aan den zamengestelden regel van drieën.

De hoogste en middelste klasse der school, worden door den Onderwijzer J. E. VAN DER WIJK onderwezen.

De ondermeester FEIKEMA heeft de laagste klasse, en onderwijst de taal- en aardrijkskunde bij de middelste klasse.

De kweekeling HICKS is bij het onderwijs in de laagste klasse ingedeeld.

Op den 29sten Junij 1855 is een openbaar examen gehouden en over het algemeen was de Sub-kommissie ten hoogste voldaan over de goede vorderingen der leerlingen en de oordeelkundige wijze waarop de lessen werden gegeven.

In de laatste jaren is deze school zeer in bloei toegenomen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,929:34

en de uitgaven . . . . . » 2,982:72

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,053:38

of voor ieder' leerling *f* 20:—.

SAMARANG.

Ter hoofdplaats *Samarang* bestaan *drie* Gouvernements lagere scholen, *twee* weeshuisscholen en *vier* partikuliere scholen.

EERSTE LAGERE SCHOOL.

Bij het personeel dezer school is gedurende dit jaar slechts ééne verandering voorgevallen, en zulks door de overplaatsing van den ondermeester J. H. Beer, naar de tweede lagere school, terwijl de ondermeester A. C. Pietersen, van die school, in zijne plaats werd benoemd (1)

Het personeel is thans zamengesteld als volgt:

J. Wilkens, *Hoofd-onderwijzer.*
C. F. Sloot, *tweede Onderwijzer.*
L. E. Boijer, }
V. P. L. Boijer, } *Ondermeesters.*
A. C. Pietersen, }
W. H. M. Klein, *Kweekeling.*

Bij Gouvernements besluit (2) is echter bepaald, dat bij deze school nog een *derde* Onderwijzer zal worden benoemd, en dat alsdan over de in dienst zijnde ondermeesters, ten behoeve van andere inrigtingen, waar dringende behoefte bestaat aan hulp, kan worden beschikt; deze benoeming heeft echter nog geen plaats kunnen hebben.

De gewezen kweekeling bij de R. K. weeshuisschool, F. J. de Calonne, was tot kweekeling bij deze school benoemd, doch heeft voor die betrekking bedankt.

De tweede Onderwijzer C. F. Sloot, is belast geweest met het bestuur der *derde* lagere school, gedurende den tijd dat de betrekking van 1sten Onderwijzer aldaar, door den dood van den Onderwijzer B. van der Kolk, vaceerde.

Het getal leerlingen heeft gemiddeld 111 bedragen.

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 24 Augustus 1855 No. $^{14}/_{8}$
(2) dd. 30 Oktober 1855 No. 7.

Reeds lang is de behoefte ingezien, om het gebouw dezer school te vergrooten of wel deze school in een ander gebouw over te brengen. De Sub-kommissie van Onderwijs is ten dien einde reeds in overleg getreden met den eerstaanwezenden ingenieur, en zal te gelegener tijd voorstellen hieromtrent doen.

Er wordt op de school onderwijs gegeven in de navolgende vakken: lezen, schrijven, rekenen, algebra, beginselen der meetkunst, grondbeginselen der Hollandsche taal en spelling, stijl (schriftelijke voordragt), mondelinge voordragt, bijzondere en algemeene geschiedenis en het zingen.

Daar de leerlingen op deze school, als behoorende tot de meer gegoede standen der maatschappij, dezelve niet zoo vroeg verlaten als de leerlingen der andere scholen, kunnen zij gewoonlijk tot een hoogeren trap in de gemelde vakken van onderwijs worden gebragt; zij gaven hiervan zeer voldoende bewijzen, bij gelegenheid van het examen in de maand Julij, in tegenwoordigheid der Sub-kommissie, welk examen een' gunstigen indruk heeft gemaakt.

Het onderwijzend personeel bij deze school, bezit over het algemeen de noodige eigenschappen voor het waarnemen zijner respektieve betrekkingen; alleen wordt de vervanging van den ondermeester J. H. Beer, door A. C. Pietersen, door den Hoofd-onderwijzer niet als eene aanwinst aangemerkt, niettegenstaande dat ook op J. H. Beer veel was aan te merken.

De berigten over den kweekeling W. H. M. Klein luiden gunstig.

TWEEDE LAGERE SCHOOL.

Bij het onderwijzend personeel dezer school, werd de ondermeester H. C. A. Cornelius vervangen door den ondermeester bij de lagere school te *Padang* F. L. de Vriese (1) en

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 29 Mei 1855 No. $^{82}/_{78}$.

de ondermeester A. C. Pietersen door den ondermeester J. H. Beer van de 1ste lagere school. (1)

Dit personeel is alsnu zamengesteld als volgt:

F. J. Klatt, *eerste Onderwijzer.*

P. C. Mierop, *tweede Onderwijzer.*

J. H. Beer,
F. L. de Vriese, } *Ondermeesters.*

De behoefte aan de benoeming van nog twee kweekelingen, wordt hier sterk gevoeld, dewijl het belangrijk aantal kinderen (gemiddeld 144) hetwelk deze school bezoekt, moeijelijk door dit personeel naar behooren kan onderwezen worden.

Intusschen is het toestaan van meerdere hulp afhankelijk gesteld van de bevolen herziening der klassifikatie van de leerlingen der 2de en 3de school.

Onderwijs wordt bij deze school gegeven in vorm en getalleer, lezen, schrijven, rekenen, taalkunde, aardrijkskunde, Nederlandsche, Nederlandsch-Indische en algemeene geschiedenis en zingen.

De vorderingen der leerlingen in deze vakken, bleken der Sub-kommissie, bij gelegenheid van het in de maand Julij gehouden examen, aanzienlijk te wezen.

De geschiktheid der personen, die het onderwijs aan deze school geven, kan voldoende geacht worden.

Het schoolgebouw is voor het aantal leerlingen veel te klein; de Sub-kommissie van Onderwijs trad ten deze reeds met den eerstaanwezenden ingenieur in overleg, en zal eerstdaags voorstellen tot verbetering doen.

DERDE LAGERE SCHOOL.

In de maand September onderging het personeel eene verandering, door het overlijden van den eersten Onderwijzer B. van der Kolk, in wiens plaats werd benoemd de Onder-

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 24 Augustus 1855 No. $^{14}/_{78}$.

wijzer bij de Gouvernements lagere school te *Serang*, A. G. VAN VELTHUIJSEN (1), zoodat het onderwijzend personeel bij deze school, alsnu is zamengesteld als volgt:

A. G. VAN VELTHUIJSEN, *eerste Onderwijzer.*
J. OUDHOFF, *tweede Onderwijzer.*
J. A. MIEROP, *Ondermeester.*
A. V. DE CALUWE, } *Kweekelingen.*
W. H. A. HARBRINK, }

Het getal leerlingen voor dit jaar, bedroeg gemiddeld 148, doch zij bezochten de school zeer ongeregeld, en de vorderingen waren over het algemeen niet zoodanig, als zij hadden kunnen zijn. De ziekelijke toestand, waarin de vroegere 1ste Onderwijzer B. VAN DER KOLK langen tijd heeft verkeerd, is hiervan welligt de

Het nieuwe [redacted] school, was met ultimo December 1855 [redacted] gesteld, en het onderwijs werd dus nog [redacted] huis, tot dat einde gehuurd, gegeven.

Omtrent den [redacted] ter, zijn [redacted] vorderende berigten [redacted] gen, [redacted] wel ijverig, zijn echter nog zeer onervaren; de benoemde 1ste Onderwijzer A. G. VAN VELTHUIJSEN, heeft eerst kortelings zijne betrekking aanvaard.

PROTESTANTSCHE WEESHUISSCHOOL.

Het personeel bij deze school, onderging in den loop van dit jaar geene veranderingen en is zamengesteld als volgt:

D. C. DE BRUIN, *eerste Onderwijzer.*
J. E. VOORNEMAN, *tweede Onderwijzer.*
J. C. VAN DER GEUGTEN, } *Ondermeesters.*
J. H. TOOROP, }
C. L. KOCH, *Kweekeling.*

(1) Gouvernements besluit dd 20 Oktober 1855 No. 2

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 143, voor welk groot getal het ruim en luchtig schoolgebouw, zeer goed voldoet.

Onderwijs wordt gegeven in het lezen, schrijven, rekenen, de gronden der Hollandsche taal, geval- en vormleer, het vervaardigen van schriftelijke opstellen, de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis, aardrijkskunde en zingen.

De vorderingen door de leerlingen in deze vakken gemaakt, bleken bij gelegenheid van het in de maand Juni gehouden examen, niet onbelangrijk te wezen.

Op de geschiktheid en het gedrag van het onderwijzend personeel, valt niets aan te merken.

ROOMSCH-KATHOLYKE W[illegible]SCHOOL.

Bij het onderwijzend p[illegible]hool hadden de navolgende veranderin[illegible]

De ondermee[illegible] naar *Mab[illegible]* g[illegible]ro[illegible] erv[illegible]

De [illegible]hooldienst, hoog on[illegible] ontv[illegible]uld.

[illegible] kweekeling J. F. DE CALONNE, verkreeg zijn eervol [illegible]lag (2) en werd opgevolgd door G. H. PIEKHAAR. (3)

Het personeel bestaat alsnu uit de volgende personen:

E. VAN GHERT, *eerste Onderwijzer*,
L. MIEROP, *tweede Onderwijzer*.
F. DAIJERS,
G. H. PIEKHAAR, } *Kweekelingen*.

doch is wegens het groot aantal leerlingen (op ultimo December 183 beloopende) onvoldoende te achten.

Het gemiddeld bedrag van het aantal leerlingen was 158, ten gevolge waarvan de eerste klasse in het voor haar bestemd

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd 25 Mei 1856 No $^{40}/_{78}$.
(2) » » » » » 21 Augustus 1855 No $^{16}/_{75}$.
(3) » » » » » 20 November 1855 No $^{41}/_{80}$.

gedeelte van het schoolgebouw, geen voldoende plaats meer vindt, weshalve het wenschelijk is dat hierin worde voorzien.

Voorstellen worden dan ook tot dat einde van de Sub-kommissie ingewacht.

De vorderingen der leerlingen bleken, bij gelegenheid van het examen, in de maand Julij gehouden, alhoewel niet uitstekend, toch voldoende te wezen.

Het gedrag en de geschiktheid van het onderwijzend personeel, is in allen opzigte onberispelijk.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer *vijf* scholen wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 12,131:—
en de uitgaven . . . . . » 44,186:03

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 32,052:03
of voor ieder' leerling *f* 44:—

PARTIKULIERE SCHOLEN.

De vier partikuliere scholen te *Samarang*, zijn die van Mevrouw Hachtman geb. van der Eem, Mevrouw J. G. Mendes da Costa geb. Roessing van Itersohn, Mevrouw Jaspers geb. de Raat en Mevrouw de weduwe Catenius geb. Frank.

De toestand van het onderwijs op die scholen is bloeijend te noemen.

Behalve deze partikuliere scholen, wordt nog privaat onderwijs gegeven door A. Collings.

SALATIGA.

Op de partikuliere school van den Heer C. F. Behr, wordt aan een belangrijk getal leerlingen onderwijs gegeven, terwijl deze Onderwijzer tevens eene toelage van *f* 100 's maands uit 's lands kas geniet, voor het geven van onder-

rigt aan kinderen, wier ouders te min vermogend zijn om schoolgeld te betalen.

Op de scholen van Mevrouw M. E. W. MISPELBLOM BEIJER geb. MERTENS en van Mevrouw L. W. MARTHERUS geb. BESTELMEIJER, ontvangt almede een niet onbelangrijk aantal leerlingen zeer goed ouderrigt.

In den boezem der Sub-kommissie van Onderwijs te *Samarang* had in den loop van dit jaar eene belangrijke verandering plaats.

Om redenen van vertrek, als anderzins, werd aan de Heeren Mr. H. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, H. VAN DER GRINTEN, Mr. J. J. DELBAERE en H. J. MORBOTTER, en aan den Sekretaris den Heer A. M. VAN DEINSE, op hun verzoek, eervol ontslag verleend uit deze hunne betrekkingen, en in hunne plaats benoemd tot Leden, de Heeren C. A. VARKEVISSER, Jkhr. Mr. C. J. VAN BERESTEIJN, P. J. V. SANDERS en Mr. L. UDO DE HAES, en tot Sekretaris Mr. J. J. SCHNEITHER (1), die deze betrekkingen thans vervullen.

JAPARA (PATTIE.)

Deze school werd in de maand Januarij 1855 geopend met een getal van 16 leerlingen, onder welke 8 betalende en 8 die gratis onderwijs genoten; zij waren verdeeld in drie klassen.

Het onderwijs is hier echter aanmerkelijk achteruit gegaan, hetwelk moet worden toegeschreven aan het berispelijk gedrag van den Onderwijzer W. ARENDS.

Reeds op zijne vroegere standplaats te *Rembang*, gaf die persoon zich over aan het misbruik maken van sterken drank, en werd hij door de Hoofd-kommissie van Onderwijs overgeplaatst uit overweging, dat eene strenge teregtwijzing, en het plaatsen in eene nieuwe en geheel andere omgeving, dikwijls heilzaam op afdwalenden werkt.

(1) Gouvernements besluit dd. 11 Mei 1855 No. 1.

Spoedig bleek echter, dat alles wat men zich omtrent zijne beterschap had voorgesteld, denkbeeldig was.

In den loop van dit jaar gaf hij zich wederom zoo menigmaal aan zijne oude neiging over, en verzuimde dusdanig de op hem rustende verpligtingen, dat de Sub-kommissie zich gedrongen zag hem tot overplaatsing voor te dragen.

Daar nu bereids eene proef met zijne overplaatsing van *Rembang* naar *Pattie* is genomen, die niet aan het doel heeft beantwoord, ligt de voordragt gereed om dien persoon uit 's lands civiele dienst te ontslaan.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 288:—
en de uitgaven . . . . . » 1,560:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,272:—
of voor ieder' leerling *f* 80:—.

JAPARA.

Bij Gouvernements besluit van den 16den Maart 1855 No. 1, is bepaald:

dat te *Japara* eene school zal worden opgerigt;

dat aan deze school verbonden zal zijn een Onderwijzer op *f* 100 's maands, met genot van vrije woning en een tiende aandeel in de schoolgelden;

dat aldaar eene school zal worden gebouwd, en voorloopig een geschikt gebouw zal kunnen worden ingehuurd.

In afwachting dat door de Sub-kommissie een voldoend lokaal in huur zal aangewezen worden, is de benoeming van een' Onderwijzer nog gehouden in advies.

Door de onderscheidene mutatiën bij het personeel, laat het zich echter aanzien, dat op de aankomst van Onderwijzers uit *Nederland* zal moeten gewacht worden.

Inmiddels gaat de zendeling der Doopsgezinde vereeniging

P. JANSZ voort, met aan 7 kinderen, afstammelingen van Europeanen en 4 Javaansche kinderen, waarvan slechts 2 kinderen voor het onderwijs betalen, les te geven in het lezen van Nederduitsch, Maleisch, schrijven, rekenen en de Bijbelsche geschiedenis.

REMBANG.

Het gemiddeld getal leerlingen beliep dit jaar 30, onder welke bijna de helft *gratis*.

De school wordt door de kinderen vlijtig bezocht, waartoe gewis veel bijdraagt, de goede wijze van omgang van den Onderwijzer VAN DER VEER.

Het openbaar examen heeft in den loop der maand Julij plaats gehad, en leverde gunstige uitkomsten op.

Door omstandigheden, en wel voornamelijk door de dienstbetrekkingen van den President der Sub-kommissie, heeft er in de maand December geen besloten examen kunnen plaats hebben.

Volgens de Sub-kommissie, heeft zij zich echter in hare verwachting niet bedrogen, toen zij in den jare 1854 den wensch uitte, om in het volgend jaar meer gunstige berigten omtrent den vooruitgang van het onderwijs te kunnen geven dan vroeger. Vele veranderingen in de denkbeelden der kinderen, althans meer geregelde ontwikkeling, wordt van lieverlede ontdekt.

Omtrent den ondermeester H. VELU, worden voortdurend gunstige rapporten ontvangen; zoodat over het algemeen genomen, het onderwijs in deze residentie in een' blijvenden staat van vooruitgang verkeert.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 618: 79
en de uitgaven . . . . . » 2,679:102
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,061: 23
of voor ieder' leerling *f* 69:—.

SOERABAIJA.

In de stad en afdeeling *Soerabaija* bestaan *twee* Gouvernements en *vier* partikuliere scholen.

Het getal der onderwijs gevende personen bedraagt 22.

Het getal leerlingen, in geregelde schoolinrigtingen onderwezen, bedroeg 555, minstens 530.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL.

Deze inrigting, welke sedert 1818 bestaat, werd op primo 1855 bestuurd door het volgend onderwijzend personeel:

1ste Onderwijzer J. VAN DER TANG,
2de » W. MEIJER,
3de » H. VAN DER WULP,
Ondermeester F. C. DE GRAAFF.

In dit personeel is gedurende het verloopen schooljaar geene verandering gekomen.

Deze school had een getal leerlingen van maximum 89, minimum 74 en werden er opgenomen over 1855, 29.

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL.

Het onderwijzend personeel dezer in 1852 geopende inrigting, bestond op primo 1855 uit den:

1sten Onderwijzer H. W. C. DE ROOCK,
2den » L. VAN DEN BOR JR.,
3den » G. F. R. PORTIER,
Ondermeester J. M. HALEWIJN,
Kweekeling K. F. RABÉ.

De ondermeester H. BURER, benoemd bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) heeft met het begin van 1855 zijne betrekking aanvaard. — Niettemin vereischte het toe-

(1) dd. 24 Oktober 1854 No. $^{10}l_{70}$.

nemend getal leerlingen een' *vierden* Onderwijzer, die bij Gouvernements besluit (1) werd toegestaan.

Voor deze betrekking werd bij besluit der Hoofd-kommissie van Onderwijs (2) benoemd de eerste Ondermeester J. M. Halewijn.

Het getal onderwezen wordende kinderen bedroeg maximum 247, minimum 240, en werden toegelaten in 1855, 67.

De lokalen der beide scholen belenden aan elkander, doch zijn volkomen afgescheiden. Dat der 2de school werd opgerigt in 1834, dat der 1ste school is aangebouwd in 1851; die gebouwen zijn in goeden staat.

Het onderwijs is op beide scholen geregeld, volgens het schoolreglement van 24 September 1834. Bij de gewone jaarlijksche examens, op beide scholen gehouden op 27 Julij en 21 December, gaven de leerlingen doorslaande blijken van hunne vorderingen in de verschillende vakken van lezen, schrijven, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis, en van den ijver en werkzame pogingen der Onderwijzers, tot opleiding eener zoo aanmerkelijke menigte kinderen, als thans bij die scholen worden onderwezen.

De Kommissie heeft dan ook gemeend hare tevredenheid te moeten betuigen aan voornoemde Onderwijzers, met aansporing, om op den ingeslagen weg voort te gaan, ten nutte der aan hunne zorg toevertrouwde jeugd.

Het toezigt wordt geregeld uitgeoefend door Kommissarissen, uit de Kommissie, bij maandbeurten afwisselende. De kontrôle, hierdoor bestaande, is even nuttig als doelmatig.

Bij vergelijking van de beide scholen met de cijfers van vorige jaren van leerlingen en onderwijzend personeel, verkrijgt men de volgende verschillen:

---

(1) dd. 24 April 1855 No. 2.

(2) dd. 25 Mei 1855 No. $^{88}/_{76}$.

GEMIDDELD.	EERSTE SCHOOL.		TWEEDE SCHOOL.	
	ONDERWIJZERS.	LEERLINGEN.	ONDERWIJZERS.	LEERLINGEN.
1852	4	70	4	173
1853	4	66	4	211
1854	4	76	5	229
1855	4	82	6	244

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer scholen wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 8,216:40
en de uitgaven . . . . . » 27,736:90
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 19,520:50
of voor ieder' leerling *f* 62:—

GOUVERNEMENTS DERDE LAGERE SCHOOL.

Het meer en meer stijgend getal leerlingen op de *tweede* school, heeft bereids den wensch doen ontstaan tot de oprigting eener *derde* school. In dit jaar heeft deze wensch geleid tot een voorstel, uitgegaan van Dr. S. A. Buddingh, belast met eene algemeene inspektie over het schoolwezen in *Nederlandsch-Indie*.

Het ontwerp is der Hoofd-kommissie van Onderwijs aangeboden den 26sten November, en wordt thans eene Gouvernements beschikking te gemoet gezien.

PARTIKULIERE SCHOLEN.

De Onderwijzer C. C. Werner heeft in het verloopen jaar aan een getal van 28 leerlingen van minvermogende ouders, tegen betaling van een gering schoolgeld, onderwijs gegeven.

De school van F. C. Willems, is van meer omvang.

Deze inrigting bestaat van 1850. De leerlingen, grootendeels jongens, zijn kinderen uit den burgerstand. Het getal beloopt ongeveer 50. Twee sekondanten, DURAND (een Franschman) en een jong ondermeester, VALKENBURG, staan dezen Onderwijzer bij in het Onderwijs.

De huisvrouw van den te *Soerabaïja* woonachtigen Heer GERSOM, H. S. DE VRIES, heeft sints een paar jaren eene school voor meisjes geopend.

Het gewoon getal der kinderen beliep 30. Het schoolgeld is hooger dan bij de Gouvernementsschool, doch geringer dan bij de meisjesschool van Mevrouw STEUP. Het onderrigt omvat er, behalve de vakken van het lager onderwijs, ook de kennis der Fransche taal en vrouwelijke handwerken. De Onderwijzeresse wordt bijgestaan door den gepensioneerden Gouvernements Onderwijzer J. F. SCHOLTEN, en door twee, onlangs uit *Nederland* aangekomen sekondanten J. J. en P. J. G. A. GERSOM.

Met primo Januarij 1855 is te *Soerabaïja* eene tweede school voor meisjes van bemiddelde ouders geopend, door Mevrouw JOSEPHINA AUGUSTINA STEUP.

Deze inrigting heeft spoedig opgenomen; zij telt 20 kinderen, die een ruim schoolgeld betalen, en onderwijs genieten in de Hoogduitsche, Fransche, Engelsche en Nederduitsche talen en vrouwelijke handwerken, benevens muziek. Deze inrigting voldoet allezins aan de verwachting.

Miss ELLEN ROBERTSON, in 1852 geëxamineerd voor de Fransche en Engelsche taal, bepaalt haren werkkring tot het geven van huisonderwijs aan de kinderen van eenige vermogende familiën.

BEWAARSCHOLEN.

Onder de bewaarscholen verdient die van Mejufvrouw ASIA VAN TIMOR eene eerste plaats. Zij onderwijst een 25tal meisjes in alles wat tot voorbereiding eener beschaafde opvoeding behoort. De ondermeester DE GRAAFF, van de Gouvernements

eerste lagere school, geeft aan de kinderen les gedurende zijne vrije uren.

De grijze zendeling EMDEN, sints meer dan eene halve eeuw te *Soerabaÿa* woonachtig en werkzaam, doet door zijne aangenomene dochter bewaarschool houden. Het gering schoolgeld is ten behoeve van de zendelingskas; het onderwijs wordt gegeven aan een 18tal kinderen.

Van al deze personen heeft de Kommissie steeds de beste getuigenissen ingewonnen. De partikuliere inrigtingen staan onder hetzelfde toezigt als de Gouvernements scholen.

Voor het partikulier onderwijs op de geregelde schoolinrigtingen, is door de gemeente betaald, voor zoo ver bekend is, eene som van *f* 19,310:—.

GRISSEE.

Deze school werd het geheele jaar bestuurd door den Onderwijzer S. C. VAN DER BENT. De ondermeester H. VIERDAG en de kweekeling H. VAN GARLING, stonden hem ter zijde; de laatstgenoemde heeft evenwel in Oktober zijn ontslag verzocht en verkregen. (1)

Op deze school werden onderwezen gemiddeld 44 kinderen, het hoogste getal was 54.

De school is gehouden in de pendoppo die tot kerkgebouw dient, en zulks bij gemis van eenig ander geschikt gebouw.

Die behoefte aan lokaliteit heeft geleid tot het voorstel tot inkoop en inrigting van eenig partikulier gebouw.

Bij Gouvernements besluit (2) is dan ook magtiging verleend tot de inrigting van een gebouw voor Onderwijzerswoning, en tot den opbouw van een schoollokaal.

Voor deze werken zijn toegestaan, respektievelijk *f* 762 en *f* 6,144. Alzoo zal eerlang in de bestaande behoefte worden voorzien.

De leermiddelen bevinden zich in eenen goeden staat.

---

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 5 December 1855 No. $^{29}/_{32}$.

(2) dd. 26 Oktober 1855 No. 13.

Het onderwijs wordt gegeven overeenkomstig dezelfde beginselen als te *Soerabaija*.

Het openbaar examen vond plaats den 18den Julij. Er waren alstoen 53 kinderen aanwezig; van *Soerabaija* waren gekommitteerde leden bij het onderzoek tegenwoordig.

De uitkomsten waren zeer bevredigend, zoo betrekkelijk de gemaakte vorderingen, als den ijver der leerlingen.

Het dagelijksch toezigt berust bij den Assistent-Resident, als Lid der Sub-kommissie van Onderwijs te *Soerabaija*.

Over 1855 had deze school aan ontvangsten en uitgaven, als: uitgaven . . . . . *f* 2,966:42
» ontvangsten . . . . . » 759:10

meerdere uitgaven . . . . . *f* 2,207:32
of voor ieder' leerling *f* 50:—

Te *Grissee* woont nog eene geëxamineerde Onderwijzeresse, Mejufvrouw W. A. J. KRIESFELD, die aan eenige meisjes huisonderwijs geeft. Zij heeft hare toelating erlangd bij besluit der Hoofd-kommissie van Onderwijs. (1)

SUMANAP.

De Gouvernements lagere school te *Sumanap* heeft gedurende het jaar 1855 gestaan onder het bestuur van den Onderwijzer C. L. PLASBERG, bijgestaan door den kweekeling C. FRANSZ.

Op deze school genoten gemiddeld 39 kinderen onderwijs. Dit getal is gering te noemen in vergelijking met de vele kinderen beneden de 16 jaren in deze afdeeling aanwezig.

Het hoogste getal der onderwezen leerlingen beliep 40, terwijl men berekent dat in die afdeeling wel 140 kinderen beneden de 16 jaren wonen.

Er bestaat te *Sumanap* een Gouvernements schoolgebouw met Onderwijzerswoning, hetwelk echter oud en bouwvallig wordt.

Het toezigt berust, even als te *Grissee*, bij den Assistent-Resident, Lid der Sub-kommissie.

(1) dd. 25 Mei 1855 No. $^{102}/_{782}$

Omtrent de leermiddelen geldt hetzelfde als bij *Grissee* aangegeven, even zoo omtrent de vakken van onderwijs.

Over 1855 had deze school aan ontvangsten en uitgaven:

uitgaven	*f* 1,750:24
ontvangsten	» 646:80
meerdere uitgaven	*f* 1,103:64

of voor ieder' leerling *f* 28:—.

Onder het personeel der Sub kommissie van Onderwijs, heeft geene merkelijke verandering plaats gevonden. Bij het vertrek van het Lid Mr. MEERTENS, bestemd voor *Montrado*, werd een nieuw Lid voorgedragen; bij wederkeer van gemeld Lid Mr. MEERTENS te *Soerabaïja*, is dit voorstel gedeponeerd geworden.

De eenigste mutatie bij de Sub-kommissie, bepaalde zich tot de vervanging van het lid, den eerstaanwezend officier der genie te *Soerabaïja*. (1)

Overigens bleef zij onveranderd, hetwelk niet dan gunstig voor het onderwijs mag genoemd worden.

PASSOEROEAN.

In het personeel der Sub-kommissie van Onderwijs hebben geene mutatiën plaats gehad.

De Leden hebben behoorlijk toezigt gehouden over:

1o. de Gouvernements lagere school te *Passoeroean*;
2o. de Gouvernements lagere school te *Malang*;
3o. eene jonge jufvrouwen school voor lager Onderwijs ter hoofdplaats *Passoeroean*.

Omtrent elk dezer scholen kan het volgende worden medegedeeld:

GOUVERNEMENTS LAGERE SCHOOL TER HOOFDPLAATS PASSOEROEAN.

In de lang gevoelde dringende behoefte, tot vergrooting en verbetering van het schoolgebouw ter hoofdplaats *Passoeroean*, wordt thans voorzien.

(1) Gouvernements besluit dd. 2 December 1855 No. 4.

Bij Gouvernements apostillaire dispositie (1) is daartoe magtiging verleend en tot dat einde toegestaan *f* 3,609:—.

Nadat vervolgens nog eene som van *f* 200 was toegestaan (2), tot inhuur van een geschikt huis voor het houden der Gouvernementsschool, is in het laatst der maand Augustus met den verbouw een aanvang gemaakt, en wordt berekend dat het vernieuwde schoolgebouw in Februarij zal voltooid zijn.

Bij de school zijn werkzaam: als eerste Onderwijzer J. SCHOONDERBEEK, wijders de Onderwijzer J. CIEBRANT, de ondermeester G. F. SEEMAN en de kweekeling H. F. EVERS.

De Onderwijzer SCHOONDERBEEK, aanspraak hebbende op traktementsverhooging, wegens vijfjarige dienst, heeft zich daartoe aangemeld en die verhooging ontvangen.

De Onderwijzer J. CIEBRANT heeft zijne tienjarige traktementsverhooging bekomen (3) met ingang van af 1 Januarij 1854.

Een verzoek van denzeifden Onderwijzer, om in het genot te worden gesteld van een tiende aandeel in de schoolgelden, is gewezen van de hand. (4)

De ondermeester G. F. SEEMAN, heeft gedurende 1855, tweemalen om bevordering verzocht, waarop hem te kennen is gegeven, dat op zijn verzoek bij eerst voorkomende gelegenheid zal worden gelet. (5)

De kweekeling H. F. EVERS, werd aangesteld op eene maandelijksche bezoldiging van *f* 15:—. (6)

---

(1) dd. 5 April 1855 No. XIV.

(2) Gouvernements besluit dd. 17 Augustus 1855 No. 14.

(3) Gouvernements apostiltaire dispositie dd. 28 Februarij 1855 No. IV en Besluit Direkteur-Generaal van Financien dd. 21 Maart 1855 No. 2102.

(4) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 20 Novemb. 1855 No. $^{37}/_{31}$.

(5) » » » » » 15 Mei 1855 No. $^{8}/_{76}$ en
» » » » » 17 Oktober 1855 No. $^{32}/_{80}$.

(6) » » » » » 24 Februarij 1855 No, $^{21}/_{74}$.

Het getal leerlingen op deze school bedroeg, onder ultimo December 1855:

jongens,	tegen betaling	23	
»	gratis . . .	41	64
meisjes,	tegen betaling	14	
»	gratis . . .	23	37
	Te zamen . . .		101 leerlingen.

Het openbaar schoolexamen met prijsuitdeeling, had plaats op den 18den Augustus 1855.

Het besloten examen werd gehouden op den 21sten December jl., en beide examens gaven bij vernieuwing stof tot tevredenheid over de vorderingen der leerlingen en de geschiktheid der verschillende Onderwijzers.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,484:60
en de uitgaven . . . . . » 5,820:24

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 4,335:84
of voor ieder' leerling *f* 43:—.

MALANG.

De school en Onderwijzerswoning verkeeren in goeden staat.

Het toezigt over de school werd voortdurend gehouden door den tijdelijken Assistent-Resident van *Malang*, die als zoodanig Lid is der Sub-kommissie, speciaal voor deze school, terwijl het Lid P. L. DE GAAY FORTMAN, bij zijne dienstreizen als Predikant, gedurig aan deze inrigting van Onderwijs zijne zorg en oplettendheid heeft gewijd.

De Onderwijzer dezer school, J. W. BILLE VAN DEN DUNGEN, werd bevorderd (1) en overgeplaatst naar *Batavia*, en in zijne plaatst benoemd de Onderwijzer voor de Oost-Indische

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 Julij 1855 No. $^{116}/_{77}$.

dienst A. KOMMISSARIS, die eerst in Oktober daaraanvolgende eerstgenoemden heeft kunnen vervangen.

Het getal leerlingen bij deze school, was onder ultimo December 1855:

jongens,	tegen betaling	5	
»	gratis . . .	16	21
meisjes,	tegen betaling	3	
»	gratis . . .	2	5
	Te zamen . . .		26

Het rekonvalescentengesticht, waarvan bij vorige verslagen melding gemaakt werd, is thans voltooid, en laat het zich aanzien dat door het daaraan verbonden personeel en door de te verwachten vermeerdering der Europesche bevolking van *Malang*, het getal schoolpligtige kinderen zal toenemen.

Het openbaar examen met prijsuitdeeling, werd gehouden op den 26sten Julij 1855, terwijl het besloten examen plaats had op den 22sten December jl.

Omtrent de geschiktheid en den ijver van den Onderwijzer A. KOMMISSARIS en van den kweekeling P. A ROBIJN, komen voldoende berigten in, terwijl tevens bevredigende getuigenis omtrent de vorderingen der leerlingen van deze school wordt gegeven.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 219:110
en de uitgaven . . . . . , » 1,578: 42

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,358: 52 of voor ieder' leerling *f* 52:—.

PARTIKULIERE SCHOLEN.

De hoop, om de vroeger alhier bestaan hebbende meisjesschool, door de komst eener Onderwijzeresse, weder in het leven te zien geroepen, werd gedurende 1855 in zeker opzigt verwezenlijkt.

Op een daartoe strekkend rekest, werd aan A. DE SONNAVILLE, Onderwijzeresse van den 3den rang, toegestaan om ter hoofdplaats *Passoeroean* onderwijs te geven aan jonge juffrouwen, in al die vakken waartoe zij geregtigd is.

Op gemelde partikuliere school bevonden zich onder ultimo December 1855, slechts 5 leerlingen, allen meisjes uit den gegoeden stand, aan welke onderrigt werd gegeven in de vakken van lager onderwijs en vrouwelijke handwerken. Deze inrigting is alzoo van geringen omvang.

De Onderwijzeres schijnt echter aan hare school niet die uitbreiding en degelijkheid te kunnen geven, welke zoo wenschelijk zou zijn voor eene plaats als *Passoeroean*. Zij heeft daarom ook reeds haar voornemen te kennen gegeven, om hare school binnen kort weder op te breken.

Intusschen zoude dergelijke school, goed en doeltreffend ingerigt, in vele opzigten wel voldoen, vermits de meeste ouders van den gegoeden stand, ongenegen zijn om hunne dochters naar de Gouvernementsschool te zenden, omdat aldaar het meerendeel der leerlingen bestaat uit kinderen der geringe klasse.

Ten slotte kan in het algemeen aangeteekend worden, dat het onderwijs bij de verschillende scholen, als lager onderwijs beschouwd, voldoende kan worden geacht.

De kinderen tot den gegoeden stand behoorende, worden niet tot dat onderwijs alleen bepaald, maar meestal door hunne ouders, na het verlaten der lagere school, ter voltooijing hunner opvoeding, naar *Nederland*, *Herwijnen*, of andere inrigtingen van Onderwijs gezonden, om daar de bekwaamheden op te doen, die, vooral in den tegenwoordigen tijd, gevorderd worden om later in dezelfde maatschappelijke klasse, waartoe hunne ouders behooren, als nuttige burgers te kunnen optreden. Het getal der zoodanigen is echter zeer gering.

Anders is het gelegen met de kinderen, die tot de mindere en behoeftige klasse behooren.

Deze maken de groote meerderheid uit van degenen, die in deze residentie onderwijs genieten, zoo als uit de voren medegedeelde cijfers dergenen, die gratis onderwezen worden, ten duidelijkste blijkt, daar toch op de hoofdplaats *Passoeroean* van 101 leerlingen, 64 gratis, en te *Malang* van 26 ter school gaande kinderen, 18 gratis onderwijs genieten, dat is van het gezamenlijk getal van 127 scholieren, 82 of nagenoeg *twee derde* gedeelte, wier ouders buiten magte zijn het geringste schoolgeld te betalen.

Voor deze kinderen is de toekomst zeer duister, want, na de school te hebben verlaten, vinden zij in de Europesche maatschappij geene voegzame gelegenheid, om in hun onderhoud te voorzien; slechts enkelen valt het voorregt te beurt om als klerk op een landskantoor of bij een koopman of fabriekant geplaatst te worden, de groote meerderheid zwerft in ledigheid rond, en wordt verwaarloosd; de op school met zoo veel moeite verzamelde kennis, gaat van lieverlede verloren, en zij strekken niet zelden der maatschappij tot last, terwijl, wanneer eenige gelegenheid voor hunne verdere opleiding bestond, zij als nuttige burgers dier maatschappij hadden kunnen werkzaam zijn, en hun bestaan op eene eerlijke wijze verdienen.

De overweging van dit een en ander, heeft de Sub-kommissie op het denkbeeld gebragt, of niet, met geringe kosten, en met eenige geldelijke tegemoetkoming van de zijde der ingezetenen, ter hoofdplaats *Passoeroean* eene inrigting aan de Gouvernements lagere school zou kunnen verbonden worden, in diervoege, dat het onderwijs werd uitgestrekt, tot onderrigt in sommige nuttige ambachten voor de jongens, en in vrouwelijke handwerken voor de meisjes; zonder daarom het tegenwoordige onderwijs te laten varen.

Dit denkbeeld is nog niet tot volkomen rijpheid gekomen.

De Sub-kommissie behoudt zich voor, daarop ter gelegener tijd meer uitvoerig terug te komen, niet twijfelende, of zij

zal tot welslagen eener zoo heilzame onderneming, de gevorderde deelneming en medewerking vinden.

PROBOLINGO.

De Onderwijzer J. C. STOLTENBACH en de Ondermeester J. A. VAN VELSEN, bleven gedurende 1855 aan deze school, die gemiddeld 49 leerlingen telt, werkzaam.

Omtrent den stand van het Onderwijs kan geene mededeeling worden gedaan, omdat, niettegenstaande herhaalde aanschrijvingen, geene berigten zijn ontvangen.

Het financieel overzigt betreffende deze school, kan dan ook alleen bij raming geschieden, en wordt te dier zake aangeteekend, dat de ontvangsten zijn geraamd op . . *f* 1,101:—
en de uitgaven op . . . . . » 3,090:—

hetwelk een nadeelig verschil geeft van . . *f* 1,989:—
of voor ieder' leerling *f* 40:—

BANJOEWANGIE.

Het cijfer der onderwijs genietende kinderen beliep onder ultimo December 1854, 29, van welke betalende gratis

	13	16
in 1855 zijn bijgekomen	2	—
te zamen . .	15	16
en afgegaan	7	10
alzoo blijven onder ultimo December 1855	8	6

of te zamen 14, en alzoo 15 kinderen minder dan in 1854.

Deze vermindering moet daaraan worden toegeschreven, dat er 7 kinderen naar elders zijn vertrokken, 7 eenen ouderdom hebben bereikt waarop gewoonlijk hier te lande de school verlaten wordt, en de *drie* overigen om andere onbekende redenen zijn weggebleven.

De op ultimo December 1855 aanwezige kinderen, zijn verdeeld in de volgende klassen:

1ste klasse 3 jongens.
2de » 4 » en 2 meisjes.
3de » 4 » » 1 »

De Sub-kommissie kan ook over dit jaar een gunstig getuigenis geven omtrent het gedrag en de naarstigheid der leerlingen. Zij maken vorderingen.

De gezondheid van den Onderwijzer VAN OOIJEN, laat echter steeds te wenschen over, waarom door de Sub-kommissie is voorgesteld, aan den kweekeling BURG het onderwijs op te dragen.

Te meer komt dit wenschelijk voor, daar het getal leerlingen thans niet groot is, en van den Onderwijzer VAN OOIJEN meer nut zou zijn te trekken bij een der grootere scholen.

Overwegingen zijn te dezer zake aanhangig.

Omtrent het gedrag van den Onderwijzer en kweekeling, bestaan geene redenen van klagten.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 442:—
en de uitgaven . . . . . » 2,185:17

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,743:17
of voor ieder' leerling *f* 125:—.

BANJOEMAAS.

De Gouvernements school ter hoofdplaats *Banjoemaas*, werd in de maand Junij van het jaar 1854, met 15 kinderen geopend, onder bestuur van den Onderwijzer A. DE BRUYN, die voor het grootst gedeelte niets dan Maleisch verstonden, en van welke er slechts 4 eenig ongeregeld onderwijs genoten hadden.

Het Onderwijs bepaalde zich tot verstandsoefeningen, naar

het boek der moeders van PESTALOZZI, waarbij het gebruik van prenten van BRUGSMA werd gebezigd, de getalleer, het schrijven van cijfers en het maken van sommen uit de zamentelling, het lezen op de letterkast en in de boekjes, alsmede het woorden maken op de letterplank, terwijl de eerste klasse, welke uit slechts 3 leerlingen bestond, onderwijs bekwam in het lezen, schrijven, rede- en taalkundig ontleden, en het oordeelkundig oplossen van rekenkundige voorstellen.

In den loop van het jaar 1855, werd sterk de behoefte gevoeld aan eenen kweekeling, niet zoo zeer door het groot aantal kinderen, als wel door hunne uiteenloopende vorderingen, waardoor het aan den Onderwijzer moeijelijk werd, om aan al de kinderen die zorg te besteden, welke zoo hoogst gewenscht is.

Hoezeer dit verzoek is ingewilligd, is het tot dusverre niet mogen gelukken iemand te vinden, hetgeen wel voornamelijk hierin gelegen is, dat geen der oudste en verst gevorderde leerlingen voor kweekeling geschikt is.

Op den 28sten en 29sten Julij had het eerste openbaar examen plaats, hetwelk allezins voldeed.

Sedert heeft er weinig verandering plaats gegrepen; alleen wordt ook nu aan de 1ste klasse onderwijs gegeven in de geschiedenis en aardrijkskunde van *Nederland* en in de vormleer.

Bij het besloten examen, op den 22sten December jl., waren er 28 kinderen op de school, van welke 7 gratis onderwijs ontvingen, zoodat het getal leerlingen, in vergelijk met het vorige jaar, niet is toegenomen.

De leerlingen in de eerste klasse, hadden weinig vorderingen gemaakt, hetgeen moet worden toegeschreven aan de weinige verstandsontwikkeling die de jongens bezitten, een gevolg van het gebrekkig onderwijs, dat zij vroeger genoten.

Onder de jongere kinderen bespeurde men met genoegen vele vorderingen in alle takken van onderwijs.

Gedurende den loop van het jaar kwamen de scholieren

getrouw op, en de gehoorzaamheid en leerlust, vooral der jongere kinderen, was uitmuntend.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 935:60
en de uitgaven . . . . . » 1,553: 7

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 617:67
of voor ieder' leerling *f* 22:—.

POERWOREDJO.

Het Onderwijs aan deze school, werd in het afgeloopen jaar zonder eenige stoornis te ondervinden, onafgebroken voortgezet door den Onderwijzer J. L. Bloemhard. Gemiddeld bezochten 71 kinderen de school, van welke 36 gratis onderwijs ontvingen.

Zoowel volgens de uitkomsten bij het op den 28sten Julij jl. gehouden openbaar examen, als luidens de berigten van de Leden der Sub-kommissie, die op hunne beurt geregeld één of tweemalen 's maands de school bezochten, bestaan er voldoende redenen om over den goeden gang van het onderwijs te vreden te zijn.

Ook omtrent de verdiensten van het Onderwijzers personeel, kan gunstig worden getuigd.

De stand van het Onderwijs kan in algemeene trekken, als volgt worden opgegeven.

In de hoogste klasse lezen de meeste leerlingen vaardig, met eene vrij zuivere uitspraak, en begrijpen het gelezene; het schoonschrift laat niets te wenschen over; met de theorie der Nederduitsche taal, zijn zij vrij wel bekend en wordt een foutief opstel voldoende door hen ontleed en gezuiverd; in het rekenen zijn zij gevorderd tot de leer der evenredigheden, welke sommigen met oordeel weten toe te passen; van de algemeene en vaderlandsche geschiedenis hebben zij eene vol-

doende kennis, zoo ook van de geographie van *Nederland* en *Nederlandsch-Indie*.

In de middelste klasse ontvangen de leerlingen het eerste onderrigt in de kennis der Nederduitsche taal en de toepassing van de vier hoofdregelen der rekenkunde. Ook onder deze wordt vrij vlug en zuiver gelezen; zij ontvangen ook eenig onderrigt in de geschiedenis en aardrijkskunde.

Bij verscheidene leerlingen wordt merkbaar vooruitgang bespeurd in de verstandsontwikkeling, doch dit is niet het geval bij allen; vele ouders toch laten hunne kinderen, na het verlaten der school, aan hun lot over en bemoeijen zich niet met hen; van daar dát dezulken dan ook niet zoo vooruit gaan als sommige anderen.

De in het oog vallende uitzonderingen hierop, ziet men vooral bij hen, die als kostleerlingen geplaatst zijn bij den Onderwijzer Bloemhard, of wel bij die, waarvan de ouders, van den meer beschaafden stand, er zich op toeleggen hunne kinderen ook buiten de school te oefenen, om zoodoende, hun oordeel en denkvermogen te scherpen en te ontwikkelen.

De Sub-kommissie laat geene gelegenheid voorbij gaan, om de ouders tot het spreken der Nederduitsche taal met hunne kinderen aan te sporen, ten einde deze daarmede gemeenzaam te maken, doch het is eene treurige ervaring, dat die aanbevelingen slechts zelden worden nagekomen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,335: 52
en de uitgaven . . . . . » 3,173: 33
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,837:101
of voor ieder' leerling *f* 26:—.

MAGELANG.

Het getal leerlingen aan het einde van het jaar 1854, was gemiddeld 39, van welke 9 gratis. De school werd bestuurd door den Onderwijzer J. M. Rosskopf.

Bij het einde van het jaar 1855 was het gemiddeld getal 42 leerlingen, van welke 6 gratis, aanwijzende een vooruitgang van gemiddeld 3 leerlingen, waaruit blijkt, dat ouders en voogden hier ter plaatse, geene aansporing behoeven om hunne kinderen ter schole te zenden, en zij het voorregt van onderwijs beseffen en ter harte nemen.

Voortdurend mag de Sub-Kommissie zich verheugen over den vooruitgang der huisselijke opvoeding.

De inrigting door Mejufvrouw Drinkhuizen opengesteld, om meisjes van jeugdigen leeftijd in den namiddag bezig te houden met het vervaardigen van handwerken, waarvan in het verslag over 1854 reeds melding werd gemaakt, blijft steeds aan het doel beantwoorden, en kenmerken zich de kinderen door zindelijkheid en beleefdheid.

Zoowel op het openbaar als op het besloten examen, welk laatste op den 23sten December heeft plaats gehad, zag de Sub-kommissie met genoegen de gemaakte vorderingen der leerlingen.

In het rekenen en de aardrijkskunde van *Java*, waren de scholieren van de 1ste en 2de klasse vooral zeer bedreven.

De uitspraak der Nederduitsche taal was nog niet geheel zuiver, en werd meermalen de klemtoon verkeerdelijk gebezigd. De Onderwijzer doet echter zijn best om dit gebrek weg te nemen, en mag men vertrouwen dat, door aanhoudend daaarop te blijven letten, het hem eindelijk zal mogen gelukken, zoo niet geheel, dan toch gedeeltelijk dit algemeen in *Indie* heerschend euvel, te boven te komen.

De Onderwijzer wordt bijgestaan door den kweekeling Resa, over wiens gedrag de Onderwijzer steeds de beste getuigenis aflegt.

Het wordt evenwel wenschelijk geacht, wil men den vooruitgang der scholieren blijven behouden, om, even als zulks is geschied met vele andere naburige residentien, ook hier eenen ondermeester aan te stellen.

Het schoolgebouw verkeert in een' uitmuntenden staat, en heeft dit jaar geene reparatie van belang noodig gehad.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,461: 15

en de uitgaven . . . . . » 2,160: —

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 698:105

of voor ieder' leerling *f* 17:—.

DJOKJOKARTA.

Het getal scholieren bedroeg in het jaar 1854 gemiddeld 68, van welke 13 gratis onderwijs genoten; gedurende het jaar 1855 gemiddeld 58, van welke 11 gratis onderwijs genoten.

De school was dus, in vergelijk van het vorige jaar, met 10 kinderen achteruit gegaan.

De mutatiën onder de leerlingen, hadden niet dan de gewone oorzaken van vertrek.

Aan den Onderwijzer VAN DER MEIJDEN, die zich reeds sedert 1853 ongesteld bevond, en wiens gezondheid in 1854 steeds slepende bleef, werd in 1855 een verlof tot herstel van gezondheid naar *Europa* verleend. (1) Hij werd reeds twee dagen na zijn vertrek, zijnde den 28sten Julij 1855, vervangen door den Onderwijzer J. H. RETEL, die aan het hoofd dezer school is geplaatst. (2)

De Sub-kommissie van Onderwijs zag met ongerustheid de komst van den nieuwen Onderwijzer te gemoet, daar zij vreesde dat de school hierdoor lijden zoude, aangezien verscheidene ouders de gewoonte hadden, om bij de komst van eenen nieuwen Onderwijzer, hunne kinderen van de school te nemen, zoo als uit de vroegere verslagen blijkt.

De Onderwijzer RETEL had zich daartegen gewapend, en het bleek dadelijk, dat hij bij de aanvaarding van zijne betrekking, met beleid te werk ging.

(1) Gouvernements besluit dd. 2 Julij 1855 No. 9.

(2) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 Julij 1855 No. $^{116}/_{77}$

In plaats dat, zoo als men verwacht had, de school achteruitgang zoude ondervinden, stroomden de kinderen van alle kanten naar dezelve toe, zoodat het voornitzigt bestaat, dat zij weldra een *honderdtal* leerlingen zal bevatten.

Bij gemis van eenen Predikant te dezer plaatse, werd op verzoek van den Onderwijzer RETEL, het schoolgebouw des Zondags afgestaan tot het houden eener Zondagsschool, waarvan de Onderwijzer de grootste voldoening geniet, daar de ouders ook des Zondags hunne kinderen zenden, om, afgescheiden van alle andere vakken van onderrigt, algemeen godsdienstig onderwijs te ontvangen.

Dit onderwijs wordt door den Onderwijzer gratis gegeven, zoodat behoeftige kinderen daarvan niet verstoken blijven.

De ondermeester C. OVER DE LINDEN JR., geeft steeds alle redenen tot voldoening.

Ook omtrent den kweekeling J. B. COFFA, kan gunstig worden getuigd.

Het schoollokaal en het meubilair laten nog altijd veel te wenschen over, doch is de Sub-kommissie uitgenoodigd bepaalde voorstellen daaromtrent te doen.

Die Kommissie heeft gedurende het jaar 1855 geene verandering ondergaan, dan dat met de verwisseling van het hoofd des bestuurs dezer residentie, in de maand Februarij, ook een nieuwe President aan haar hoofd optrad. De Kommissarissen der maand hebben met genoegen de school bezocht, en de rapporten daaromtrent ingekomen, leveren het bewijs, dat de school te *Djokjokarta* weldra onder een der beste zal kunnen gerekend worden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,032: 20
en de uitgaven . . . . . » 3,777: 15
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,744:115
of voor ieder' leerling *f* 47:—.

SOERAKARTA.

Betrekkelijk het onderwijzend personeel, heeft in het jaar 1855 geene andere mutatie plaats gevonden, dan dat de kweekeling C. H. Coenraad, ten gevolge eener plaatsing als opziener bij den waterstaat en 's lands civiele gebouwen, is vervangen door G. Barends. (1)

Het bestuur der school is opgedragen gebleven aan den 1sten Onderwijzer H. Soeters, bijgestaan door den 2den Onderwijzer C. H. Reijgers en de ondermeesters J. J. W. Abell en J. Leegstra.

Genoemd personeel is toereikend om voldoend onderwijs te geven aan de leerlingen, welke op ultimo December 1855 een getal uitmaakten van 91, onder welke er 33 zijn die gratis onderwijs genieten.

Over den ijver en de geschiktheid der Onderwijzers en de goede vorderingen der leerlingen worden bij voortduring gunstige berigten ontvangen.

Het ruime en luchtige schoolgebouw draagt veel bij dat èn Onderwijzers èn de Solosche jeugd in het geven en ontvangen van Onderwijs, meer opgewektheid en lust gevoelen, dan vroeger in het gehuurde schoollokaal, waarin de leerlingen als het ware opgepropt zaten.

Door de Sub-kommissie zijn te zijner tijd de noodige maatregelen genomen om die leerlingen, welke de school verzuimden, tot een beter opkomen aan te moedigen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,291:03
en de uitgaven . . . . . » 5,725:42

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 4,434:39
of voor ieder' leerling *f* 49:—.

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 6 November 1856 No. $^{14}/_{81}$

PARTIKULIERE SCHOOL VAN DEN HEER M. J. HANSENS.

De Sub-kommissie heeft alle redenen over deze inrigting hare tevredenheid te betuigen.

Onder ultimo 1855 bestond de onderwijs genietende jeugd uit 44 kinderen, van welke 12 kostleerlingen, 3 halve kostleerlingen en 29 externen of dagscholieren.

De Heer HANSENS geeft zich alle moeite, om de aan hem toevertrouwde jeugd tot nuttige leden der maatschappij op te leiden.

Hij heeft tot dus ver vergeefsche pogingen aangewend, om eene sekondante te vinden, die zich uitsluitend kan belasten met het geven van onderwijs aan de meisjes.

Over het algemeen blijft hulp aan deze school, ook voor andere vakken, wenschelijk.

KEDIRIE.

Het verloopen schooljaar heeft geene buitengewone omstandigheden te vermelden.

Het personeel der plaatselijke Sub-kommissie bleef op den ouden voet.

De schoolbezoeken leverden bewijzen van goede orde en tucht, en van eene goede wijze van onderrigt.

Aan het schoolreglement werd stipt de hand gehouden.

De openbare en besloten examina leverden voldoende uitkomsten.

De stand van het onderwijs, bij gelegenheid van het openbaar examen, kan als volgt worden beschreven:

1ste klasse met 3 leerlingen.

Op een' goeden toon werd gelezen en het gelezene zeer goed begrepen. Het schrift was schoon. Ingewikkelde rekenkundige voorstellen werden zeer goed uitgewerkt; een foutief opstel vaardig verbeterd. In de aardrijkskunde van *Indie*, het Koningrijk der *Nederlanden* en *Europa*, waren de leerlingen vrij wel te huis.

Met de aardrijkskunde van *Azië* was reeds een begin gemaakt.

In de vaderlandsche geschiedenis was men gevorderd tot de Munstersche vrede, 1648.

In de Nederlandsch-Oost-Indische geschiedenis tot aan den dood van TAROENODJOJO, 1679, of tot aan den 13den Gouverneur-Generaal.

Vragen over de Bijbelsche geschiedenis werden zeer vlug beantwoord.

Middelste klasse, 1ste gedeelte, 5 leerlingen.

Het lezen en het schrift was zeer goed. De rekenkunde liep over den regel van drieën met gewone breuken; voorstellen daarover werden zeer vlug uitgewerkt. Een foutief opstel werd zeer vlug verbeterd. In de aardrijkskunde van *Java* en de *Buitenbezittingen* en die van het Koningrijk der *Nederlanden*, waren de leerlingen tamelijk ervaren.

Met de Bijbelsche geschiedenis waren zij gevorderd tot aan DAVIDS vlugt.

Middelste klasse, 2de gedeelte, 3 leerlingen.

Het lezen was zeer goed en het gelezene werd begrepen.

In het rekenen ging het met de vier hoofdregelen zeer vlug.

De taalkunde liep over de lid- en zelfstandige naamwoorden.

Laagste klasse. Het lezen was goed, en veel werd door hen van het gelezene begrepen. Het rekenen bestond uit de optelling, aftrekking en vermenigvuldiging, terwijl de onderafdeelingen dezer klasse, almede voldoende vorderingen hadden gemaakt.

Uit het vorenstaande kan afgeleid worden, dat over den gang van het onderwijs ruimschoots redenen van tevredenheid bestaan.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 670:—

en de uitgaven . . . . . » 1,920.10

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,250:10

of voor ieder' leerling *f* 66:—.

Door de splitsing der school, ten gevolge van het Gouvernements besluit (1) heeft het gebrek aan ruimte, dat vroeger bestond, opgehouden, als bedragende het getal leerlingen bij de eerste school thans gemiddeld 44 's maands.

Het gebouw verkeert in goeden staat, en heeft alleen eenige reparatiën aan het dak noodig gehad, die uit de ingewilligde fondsen voor gewoon onderhoud, zijn bestreden kunnen worden.

Het gebouw voor de 2de school, tevens woning voor den 1sten Onderwijzer, is voor *f* 70 's maands ingehuurd, eene planken woning, staande in de kampong *Oedjong Pandjang*, welke woning door ligging en inrigting voor het geven van onderwijs aan 82 kinderen de noodige geschiktheid bezit, althans als een voldoend hulpmiddel is te achten, tot dat zal zijn voltooid het daar te stellen nieuwe gebouw voor deze school, waartoe bereids de noodige voorstellen zijn gedaan.

De staat van het meubilair laat voor het tegenwoordige niets te wenschen overig.

Bij de eerste school bedroeg het getal leerlingen gemiddeld 44 en bij de tweede 82, of in het geheel 126, van welke betalende 58 en gratis onderwezenen 68, dus 6 meer dan in 1854.

Omtrent het gedrag der leerlingen, kan over het algemeen genomen, eene gunstige getuigenis worden gegeven; het verwijderen van de school in November 1854, van den toenmaals voor geene teregtwijzingen vatbaren scholier D. Lawa, schijnt een' goeden indruk te hebben achtergelaten.

Hoezeer de beide Onderwijzers, zoowel als hunne assistenten, geene moeite blijven ontzien om de Nederduitsche taal volgens hare regelen door de leerlingen te doen spreken en schrijven, zijn de uitkomsten even als tot dusver immer het geval was, nog onbevredigend, hetgeen, gelijk reeds vroeger

(1) dd. 22 April 1855 No. 5.

is vermeld, eigen is aan omstandigheden, die de maatschappelijke inrigting dezer gewesten moet mede brengen. Bij grove trekken wordt de algemeene geschiedenis nog slechts beoefend.

De vaderlandsche historie wordt met blijvende goede gevolgen onderwezen, muntende hierin zelfs eenige leerlingen uit.

Omtrent de aardrijkskunde kan gezegd worden, dat de leerlingen, voor het meerendeel, veel lust betoonen.

De vorderingen in de cijferkunst blijven bevredigend, wordende steeds voortgegaan met deze wetenschap ook toe te passen op de maten en gewigten, in *Nederlandsch-Oost-Indie* gebruikelijk.

Door de proefschriften wordt aangetoond, dat ook in de schrijfkunst vooruitgang bestaat, hetgeen althans het geval is bij de tweede lagere school.

Dewijl het te voorzien is dat de meeste der kinderen zich met den tijd als schrijver een bestaan zullen trachten te verschaffen, wordt den Onderwijzers herhaaldelijk aanbevolen, om dit gedeelte van hunnen werkkring vooral naauwgezet te behartigen.

Ten gevolge van het splitsen der school, in eene *eerste* en *tweede*, kan geacht worden, dat voor het tegenwoordige het onderwijs te *Padang* geene voorziening meer behoeft, behalve het daar te stellen gebouw voor de *tweede* school, tevens Onderwijzerswoning, waarvan bereids een plan en begrooting is ingediend; wordende hier algemeen gehoopt, dat tot de uitvoering van dat werk, spoedig magtiging zal worden verleend.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer scholen wordt aangeteekend, dat de geraamde ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2,568:—
en de uitgaven . . . . . » 9,945:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 7,377:—
of voor ieder' leerling *f* 59:—.

BENKOELEN.

Op ultimo December 1855 waren op de school aanwezig 38 leerlingen, alle kinderen van Europeanen of derzelver afstammelingen, en op ultimo December des vorigen jaars genoten 22 leerlingen het onderwijs, zoodat het aantal scholieren met 16 is vermeerderd.

Gedurende het afgeloopen jaar is het onderwijs onafgebroken voortgezet, terwijl niets buitengewoons gedurende dat tijdvak is voorgevallen.

Het niet zeer gunstig weder, heeft eenige leerlingen, die op verren afstand van de school wonen, enkele malen verhinderd om geregeld gebruik te maken van het gegeven onderwijs.

Ook was ziekte dikwerf reden van een gedwongen te huis blijven der kinderen. Een en ander was dan ook oorzaak, dat het jaarlijksch openbaar examen eerst in December jl. konde plaats hebben.

Het schoollokaal is in vrij goeden staat en wordt naar behooren onderhouden.

Het getal der betalende leerlingen bedraagt 21, en der gratis leerlingen 17.

De school wordt bij herhaling door de Leden der Subkommissie bezocht, en levert het onderwijs, volgens hunne voortdurende berigten, gunstige uitkomsten.

De aankomst van onderscheiden familiën, heeft het getal leerlingen zoodanig doen stijgen, dat de Onderwijzer alle moeite moet aanwenden, om aan elk het noodig onderrigt te geven; en evenwel mag gezegd worden dat de meeste kinderen op het laatst gehouden examen blijken gaven van goede vorderingen te hebben gemaakt.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 602: 60
en de uitgaven . . . . . » 3,251: 58
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,648:118
of voor ieder' leerling *f* 70:—.

PALEMBANG.

Volgens het verslag over 1854, is de Gouvernements lagere school te *Palembang* eerst geopend den 15den November van dat jaar, en viel er gevolgelijk over den loop van het onderwijs over dat schooljaar, nog weinig te zeggen.

Sedert hebben twee examens plaats gehad, het eene besloten, het andere openbaar.

Volgens de betrekkelijke verslagen, heeft het onderwijs thans goeden voortgang gehad, en zijn de uitkomsten zeer gunstig te noemen, vooral als men in aanmerking neemt, dat tijdens de opening van de school, de meeste kinderen vreemd waren aan eenig onderwijs.

Er bestaat eigenlijk nog maar ééne klasse van leerlingen, verdeeld in drie afdeelingen, waarvan de eerste afdeeling 10 leerlingen telt, reeds zeer goed leest, vrij goed rekent en een aanvang heeft gemaakt met de beginselen der aardrijkskunde ; de tweede afdeeling, met 8 leerlingen, begint reeds tamelijk goed te lezen, en heeft ook reeds een' aanvang gemaakt met de rekenkunde, terwijl de derde afdeeling, met 12 leerlingen, zich oefent in de leesboekjes van PRINSEN.

De school te *Palembang* telt dus 30 leerlingen, van welke 7 gratis, welk getal van tijd tot tijd eenige verandering ondergaat door mutatie.

Het Onderwijs bij deze school heeft plaats onder toezigt van de Sub-kommissie van Onderwijs te *Palembang*, volgens de voorschriften, vervat in het reglement van orde, tucht en beheer der Gouvernements lagere scholen in *Nederlandsch-Indie*.

Telken maand wordt de school minstens tweemalen bezocht door een van de Leden der Sub-kommissie, welke bij beurten, het toezigt verwisselen.

Bij die gelegenheid worden door de leerlingen proeven afgelegd in de vakken, waarover het onderwijs loopt, en wordt naauw toegezien dat de onderwijzer met ijver het onderrigt bevordert.

Iedere maand zenden de leden, belast met het dadelijk toezigt over de school, rapporten in van hunne bevinding.

Uit deze maandverslagen blijkt, dat het Onderwijs is verdeeld als volgt:

De leerlingen der 1ste afdeeling lezen in het 2de stukje van NASSAU's leesoefeningen; het gelezene wordt door hen uitgelegd, en worden verder met hen verstandsoefeningen gehouden en de getalleer onderwezen naar PESTALOZZI, en getallen uitgesproken van zeven cijfers, terwijl met aftrekking, vermenigvuldiging en deeling, met 2 of meer cijfers, ook reeds een aanvang is gemaakt.

Wijders schrijven deze leerlingen het groot, middelmaat en klein schrift in daartoe bestemde cahiers.

De aardrijkskunde wordt hen in het algemeen onderwezen en van het eiland *Java* in het bijzonder.

Zij leeren versjes van buiten opzeggen en dikteren, en genieten voorts onderwijs in den zang.

De leerlingen der 2de afdeeling, leeren lezen in BAKKER's leesoefeningen 2de deeltje, met eene analyse door den Onderwijzer van het gelezene, welke daarna proeven neemt of de leerlingen het verhandelde hebben begrepen.

Voorts strekt zich hun onderwijs uit tot het uitspreken van twee of meer cijfers, het schrijven op de lei en het zingen.

De 3de afdeeling bevat 3 onderafdeelingen van leerlingen, waarvan de oefeningen zich bepalen tot de leerwijze volgens PRINSEN. Met deze drie onderafdeelingen worden voornamelijk verstandsoefeningen gehouden.

Volgens het verslag over het in December gehouden examen, is het onderwijs op een goed standpunt, en mag men met den tijd zeer goede uitkomsten verwachten.

Het is der Sub-kommissie voorgekomen, dat het getal schoolgaande kinderen eene uitbreiding van het Onderwijzers-personeel noodzakelijk maakte.

Volgens aangenomen beginselen, kan evenwel voor 30 leer-

lingen nog slechts één kweekeling als hulp worden toegevoegd, waartoe dan ook magtiging is verleend, wanneer een zoodanig jongeling te *Palembang* kan gevonden worden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,699: 39
en de uitgaven . . . . . » 2,047:107

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 368: 68
of voor ieder' leerling *f* 12:—.

BANDJERMASSIN.

Even als in het vorige jaar, bleef het Onderwijs een onoverkomelijken hinderpaal tot vooruitgang ontmoeten, in de omstandigheid dat de schooljeugd, na afloop van den leertijd te huis komende, niets dan Maleisch spreekt, en alzoo het geleerde op de school, onmiddelijk vergeet.

Daarin is weinig verbetering te voorzien, hetwelk de taak van den Onderwijzer uiterst moeijelijk en ondankbaar maakt.

Op den 15den Julij jl. werd het openbaar examen en de prijsuitdeeling gehouden.

De vorderingen der leerlingen waren middelmatig, in verband tot de bovenvermelde omstandigheden.

Het schrijven, het rekenen en de aardrijkskunde, meer bepaald van den *Indischen Archipel*, ging vrij goed.

Geschiedenis des Vaderlands redelijk, hoewel zeer werktuigelijk.

De taalkunde en het lezen, liet over het algemeen veel te wenschen over.

De kinderen kwamen overigens vrij regelmatig ter school, waren gehoorzaam, zindelijk en betoonden geenen tegenzin in het leeren.

Op den 1sten Januarij 1855 was het aantal betalende leerlingen 13 en gratis 20, terwijl onder ultimo December dit cijfer bedroeg 12 en 19.

Ten gevolge van plaats gehad hebbende onaangenaamheden tusschen den Onderwijzer OBERTOP en de Sub-kommissie, zoomede uit hoofde der ziekelijke omstandigheden van eerstgenoemde, heeft het Onderwijs in 1855 minder voordeelige uitkomsten gehad.

Bij besluit der Hoofd-kommissie van Onderwijs (1), werd de Onderwijzer OBERTOP dan ook overgeplaatst naar *Bangkallang*, terwijl bij een later besluit (2) E. J. VAN DER LINDEN, wd. Binnenregent van het R. K. weeshuis te *Samarang*, tot zijnen vervanger werd benoemd.

Intusschen werd aan den Onderwijzer OBERTOP, uithoofde van ziekte, bij Residents besluit, dd. 21 December 1855 no. 1653, een verlof naar *Java* voor den tijd van twee maanden toegestaan.

De kweekeling EMAN werd bij besluit der Hoofd-kommissie van Onderwijs (3) op verzoek eervol ontslagen en in zijne plaats benoemd de leerling WOLFF.

Ten gevolge van den nog zoo jeugdigen leeftijd van den benoemden kweekeling WOLFF en zijne mindere ervaring en bedrevenheid, heeft de Sub-kommissie er toe moeten besluiten, om op den 21sten December a. p., zijnde de dag waarop de Onderwijver OBERTOP zijn verlof naar *Java* kreeg, de school te sluiten, omdat de Onderwijzer VAN DER LINDEN nog niet was aangekomen.

Het schoolgebouw is overigens in goeden staat even als het meubilair.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 544:70
en de uitgaven . . . . . » 2,048:30
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,503:80
of voor ieder' leerling *f* 49:—.

(1) dd. 13 Julij 1855 No. $^{116}/_{77}$.
(2) dd. 21 September 1855 No, $^{69}/_{73}$.
(3) dd. 24 Augustus 1855 No. $^{26}/_{78}$.

MAKASSAR.

Het Onderwijs op de *twee* aanwezige Gouvernements lagere scholen, heeft in het jaar 1855 geene bijzondere veranderingen ondergaan.

Beurtelings werden de scholen door de Leden der Subkommissie bezocht, die van hunne bevinding in de vergaderingen verslag deden.

De Sub-kommissie bestaat uit een gelijk aantal leden als in 1851, te weten: één' President en zes Leden.

Zij heeft bij het op den 13den Julij jl. plaats gehad hebbend openbaar examen opgemerkt, dat Onderwijzers, ondermeesters en kweekelingen geene pogingen onbeproefd laten, om het onderwijs op de doeltreffendste wijze in te rigten.

Bij het openbaar examen heeft men, in vergelijk van vroegere jaren, meerdere vorderingen in de Hollandsche taal ontdekt, welke nog zoo veel mogelijk worden vermeerderd en aangekweekt.

Aan het hoofd der eerste school bevindt zich de Onderwijzer VEUGER KUIPER, die nagenoeg het geheele jaar is bijgestaan door den kweekeling A. G. NITSCHKE. In de maand November jl., is de benoemde ondermeester L. A. DE LA CROIX (1) aan de eerste school geplaatst, terwijl de kweekeling NITSCHKE voornoemd, naar de 2de school is gedetacheerd, om reden van het groot aantal kinderen aldaar.

Aan het hoofd der 2de school bevindt zich de Onderwijzer CORPORAAL, die in het onderwijs ondersteund wordt door den ondermeester J. A. VAN SOLINGEN (2) en door den kweekeling A. A. J. NIELS en bovendien door den kweekeling NITSCHKE, die in November naar de 2de school is overgeplaatst.

De Onderwijzer der eerste school heeft, met inbegrip der vijfjaarlijksche verhooging, een inkomen van *f* 225, met eene indemniteit voor huishuur van *f* 30 's maands en $\frac{1}{5}$ aan-

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 25 Mei 1855 No. $^{49}/_{78}$;
(2) » » » » » 24 Oktober 1854 No. $^{26}/_{70}$;

deel der schoolgelden. De Onderwijzer der 2de school geniet *f* 100 's maands en $\frac{1}{10}$ aandeel in de schoolgelden.

Op de 1ste school gaan gemiddeld 30 kinderen, waarvan 20 jongens en 10 meisjes, en op de 2de school 85 kinderen, waarvan 49 jongens en 36 meisjes, hiervan zijn op de 1ste school, betalende kinderen 30

op de 2de school betalende kinderen . . . 23
gratis onderwezen 62
85

Het Onderwijs door dezelfde Onderwijzers verleend wordende als in vorige jaren, zoo is daaromtrent niets bijzonders mede te deelen.

De Onderwijzers VEUGER KUIPER en CORPORAAL, zijn met den besten wil bezield en volbrengen met den meesten ijver de hun toevertrouwde taak. Laatstgenoemde is, na voldoend examen, opgenomen onder de Onderwijzers van den 2den rang. (1)

De Ondermeester VAN SOLINGEN onderwijst de middelste klasse der 2de school, welke 27 leerlingen telt, en gaat steeds voort om naar zijn vermogen mede te werken tot de verstandelijke en zedelijke vorming der leerlingen.

De ondermeester L. A. DE LA CROIX, eerst onlangs in de maand Oktober jl. aan de 1ste school geplaatst, is belast met de laagste klasse.

Ten aanzien der kweekelingen kunnen in het algemeen gunstige getuigenissen worden afgelegd. A. G. NITSCHKE heeft in het afgeloopen jaar eene betere gezondheid gehad dan vroeger; hij heeft daardoor de school geregeld kunnen bezoeken en is steeds ijverig werkzaam geweest. A. A. J. NIELS, die als belast met eene klasse van p. m. 50 leerlingen, eene zware taak heeft gehad, heeft zich met den meesten ijver daarvan gekweten, en vindt hij daarin thans verlichting door de overplaatsing van NITSCHKE.

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 20 November 1855 No. $^{15}/_{71}$

De wenschelijkheid der oprigting eener school te *Maros* blijft steeds bestaan, en heeft zulks dan ook bepaalde voorstellen aan het Gouvernement ten gevolge gehad, waarop thans eene beschikking wordt ingewacht.

Wanneer men den stand van het onderwijs op dezen oogenblik overweegt, wordt de ervaring verkregen, dat de uitkomsten vrij wel aan de verwachting beantwoord hebben.

Het aantal scholieren is, in vergelijk met het voorgaande jaar, met 2 toegenomen, en de vermeerdering van personeel doet met grond verwachten, dat het Onderwijs nog meerdere vruchten zal opleveren.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer scholen wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2,768:90
en de uitgaven . . . . . » 8,118:46

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 5,349:76
of voor ieder' leerling *f* 47:—.

Omtrent het Onderwijs van den Zendeling-leeraar Goudswaard te *Bonthain*, heeft de Sub-kommissie gedurende den afgeloopen jaarkring niets mogen vernemen.

De President der Sub-kommissie heeft gedurende zijne inspektiereis naar *Bonthain* in zijne kwaliteit van Gouverneur van dit gewest, die school bezocht en medegedeeld dat de scholieren, wier aantal 35 bedroeg, zeer goede vorderingen maakten in lezen, schrijven en rekenen.

Van het Onderwijs te *Bima* kan voor als nog niets worden medegedeeld; de Sub-kommissie heeft dezer dagen den gezaghebber aldaar uitgenoodigd, om maandelijks schoolrapporten, en bij het einde van het jaar, een verslag in te dienen, en behoudt zich voor, dat verslag nader mede te deelen.

AMBOINA.

Even als in het vorige jaar, onderging het Bestuur over het Onderwijs eenige veranderingen. In de vakature, ontstaan

door het vertrek naar *Java* van de Leden KAM en VAN HAEFTEN, is voorzien geworden door de benoeming van Ds. VAN DEN BERG (1) en van den Kapitein SCHRÖDER (2), doch in de medewerking van dezen laatste, heeft de Sub-kommissie zich niet lang mogen verheugen, daar dat Lid reeds eenige maanden later wegens ziekte, naar *Java* is vertrokken. Diens plaats is wederom vervuld door de benoeming van den Heer VAN CATTENBURCH (3) President der Weeskamer.

Ook de Onderwijzer VAN EYBERGEN, die ruim *twaalf* jaren het Onderwijs aan de Gouvernements lagere school heeft bestuurd, is op ultimo Julij met verlof naar *Nederland* vertrokken (4) en is in den loop der daaraanvolgende maand Augustus vervangen geworden door den Onderwijzer J. W. SLOOT. (5)

Het overig onderwijzend personeel bleef in dit jaar onveranderd.

Het voorgeschreven besloten examen is behoorlijk te zijner tijd gehouden, en leverde bevredigende uitkomsten.

In de maanden Mei, Junij en Julij heeft de kinderziekte vrij hevig geheerscht, en heeft het Onderwijs daardoor veel geleden; evenwel heeft die ziekte gelukkig na die maanden opgehouden, en staat het Onderwijs nu door den volhardenden ijver des Onderwijzers weder op een' goeden voet.

Het schoolgebouw, met den opbouw waarvan reeds in de maand September 1854 een begin werd gemaakt, was met primo Augustus in zoo verre voltooid, dat daarin onderwijs is kunnen gegeven worden.

Het openbaar examen had plaats op den 22sten December, onder de leiding van den nieuw benoemden Onderwijzer J. W. SLOOT.

(1) Gouvernements besluit dd. 16 Maart 1855 No, $^{12}/_{70}$.
(2) » » » 15 Junij 1855 No. 1.
(3) » » » 2 Februarij 1856 No. 2.
(4) » » » 3 Mei 1855 No. 8.
(5) » » » 8 Junij 1855 No. 2.

De opkomst eener talrijke schare ouders en ingezetenen, was een blijk van hunne belangstelling in de zaak van het Onderwijs.

Nadat de Gouverneur der *Molukko's*, onder het spelen van een der volksliederen door de muzykanten van het korps schutterij, ontvangen en binnen geleid was, werden de werkzaamheden geopend door eene korte voorafspraak van den President der Sub-kommissie, daarbij ieder der aanwezenden uitnoodigende, om zich door eigen onderzoek, van de vorderingen der leerlingen te overtuigen.

Daarna werd door de leerlingen een toepasselijk gezang gezongen, begeleid van de muzyk van de schutterij, en terstond tot het onderzoek overgegaan.

De eigenaardige leerwijze van den tegenwoordigen Onderwijzer Sloot, om door zinnelijke aanschouwing krachtig te werken op de verstandsontwikkeling der kinderen, heeft in hooge mate belangstelling getrokken.

De tijd van drie maanden is wel is waar veel te kort om buitengewone uitkomsten te mogen verwachten, maar desniettemin meende de Sub-kommissie van deze leerwijze in het belang dezer school, veel goeds te kunnen verwachten.

Het geoefend oog ontwaart thans reeds datde rigting, die aan zoodanige wijze van behandeling gegeven wordt, wel is waar van den Onderwijzer buitengewone inspanning vergt, maar tevens ook den leerling zoo zeer tot oefening van eigen krachten en nadenken dwingt, en hem gedurig bezig houdt, dat het schier niet kan missen, of er moeten allezins gewenschte resultaten volgen.

Vooral ook het zuiver spreken en schrijven der Nederduitsche taal, wordt door deze leerwijze zeer bevorderd, hetgeen hier te lande eene zaak van hoog gewigt is.

Dan, hoezeer ook deze wijze van onderrigt, over het geheel genomen, zeer voldoet, zoo heeft de Sub-kommissie echter niet voorbij gezien, dat de voordeelen die deze leerwijze aan-

biedt, al ligt weder verloren kunnen gaan, wanneer bij eventuële verplaatsing van den tegenwoordigen Onderwijzer, zijn opvolger wederom eene andere rigting mogt volgen, hetgeen dan ook de reden is, dat zij vooralsnog de bedoelde leerwijze niet zoo onvoorwaardelijk toejuicht, als anders zekerlijk het geval zoude wezen.

Het getal leerlingen beliep op den dag van het examen 59, van welke 11 gratis.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,428: 66
en de uitgaven . . . . . » 5,076:114
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 3,648: 48
of voor ieder' leerling *f* 62:—.

BANDA.

Hoezeer blijkens het vorig verslag het Onderwijs met vele zwarigheden had te kampen, zoo kan men zich thans verheugen over de resultaten, die hetzelve heeft opgeleverd, blijkens de verslagen van de in dit jaar gehouden examens.

Het schoollokaal is aanmerkelijk verbeterd, en leermiddelen zijn ruimschoots verstrekt. De toestand van het onderwijs is dus bevredigend.

Bij voortduring bleef hier werkzaam de Onderwijzer Marcks, wiens gezondheid echter, volgens de laatste berigten, te wenschen overliet.

De kweekeling J. H. H. de Bell, ondersteunde den Onderwijzer in het geven van onderrigt aan 78 leerlingen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,354:—
en de uitgaven . . . . . » 5,425:—
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 4,071:—
of voor ieder' leerling *f* 52:—.

TERNATE.

Het getal leerlingen bij deze school bedraagt 15, van welke 3 betalen en 12 gratis onderwijs genieten.

Het openbaar examen, in den loop van 1855 gehouden, deed weinig vorderingen der leerlingen zien, en bevestigde de Sub-kommissie in hare reeds vroeger bekend gestelde meening, dat de Onderwijzer Op de Laeij, hoewel vol ijver, weinig geschiktheid bezit om zijne kundigheden aan anderen over te dragen.

Het lezen der Hollandsche taal, gaat zelfs bij de oudste kinderen zeer gebrekkig; het maken van Hollandsche opstellen nog slechter; alleen het schrijven en rekenen schijnt meer door al de leerlingen beoefend en begrepen te worden, daar de meesten eene vlugge hand schrijven, en in de hoofdregels der rekenkunde tamelijk bedreven zijn.

Het is evenwel niet alleen de ongeschiktheid, noch de voortdurende ongesteldheid van den Onderwijzer, die zoodanigen staat van zaken heeft te weeg gebragt, maar ook de gebrekkige huisselijke opvoeding en de verregaande onverschilligheid der ouders, moet almede als reden van den verachterden stand van het Onderwijs worden aangemerkt.

De Sub kommissie heeft zich verpligt gezien, in de maand Augustus jl. aan de Hoofd-kommissie hiervan berigt te geven, en bij die gelegenheid verzocht om den Onderwijzer te doen vervangen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 102:—
en de uitgaven . . . . . » 1,720:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,618:—
of voor ieder' leerling *f* 108:—.

MENADO.

Het Lid der Sub-kommissie van Onderwijs H. J. Daniels

naar elders verplaatst zijnde, werd onder dankbetuiging, eervol als zoodanig ontslagen (1) en de daardoor ontstane vakature aangevuld door de benoeming van den Heer GOETZEE, Agent van de Faktorij der Nederlandsche Handel-maatschappij.

De Sub-kommissie ging voort, naar vermogen de belangen van het Onderwijs te bevorderen, waarvan dan ook wederom gunstige getuigenis kan worden afgelegd.

Het wordt evenwel betreurd, dat niettegenstaande de zorg en moeite van de zijde des Onderwijzers, de kennis der Hollandsche taal, immers het behoorlijke spreken van die taal, bij de meeste leerlingen van gemengde afkomst, steeds zeer veel te wenschen overlaat, en dat over het algemeen hunne geestontwikkeling slechts werktuigelijk is, met het gevolg, dat het geleerde, na het verlaten der school, vaak spoedig vergeten is, en daarvan weldra niets overblijft, dan de kunst om fraai te schrijven, een weinig te rekenen en te lezen zonder te begrijpen.

De oorzaak hiervan mag grootendeels aan gebrekkige huiselijke opvoeding en aan zedelijke verwaarloozing geweten worden. Volgens berigt der Sub-kommissie, viel aan deze school het voorregt te beurt, van door Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal in de maand September bezocht te worden.

Het Onderwijzers-personeel onderging geene verandering; zoowel de Onderwijzer H. C. DIRCKS als de ondermeester A. C. WINCKLER, kweten zich met ijver van hunne taak.

De behoefte aan meer degelijke hulp voor den Onderwijzer, waarop in het verslag over 1854 is gewezen, bleef ook in 1855 bestaan, zoodat nu een der uit *Nederland* gezonden ondermeesters van den 4den rang, met name H. VIERDAG, aan de school is werkzaam gesteld. (2)

De verplaatsing van de school, kan nog niet worden be-

---

(1) Gouvernements apostillaire dispositie dd. 15 Junij 1855 No. 1.

(2) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 27 December 1855 No. $^{8}{}^{0}/_{2}$.

werkstelligd, als afhankelijk zijnde van voorstellen, waaromtrent nog niet is beslist.

Met opzigt tot de vakken van onderwijs en den leertijd, bleef alles op den voet, bij vroegere verslagen omschreven.

De gebruikelijke openbare en beslotene examina, werden gehouden in de maanden Junij en December.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2,088: 50
en de uitgaven . . . . . » 3,951: 40

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,862:110
of voor ieder' leerling *f* 23:—.

HOOFDSTUK IV.

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN, ONTLEEND AAN DE RAPPORTEN VAN DE ONDERSCHEIDENE SUB-KOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

DEPOK.

Na het overlijden van den Zendeling-leeraar G. L. Casteren van Cattenburch, is de leiding der gemeente opgedragen aan J. R. P. F. Gonggrijp.

Aan de hier gevestigde school van Inlandsche Christenen, moest bijna het geheele jaar 1855, de meester A. P. Laurens zijne taak alleen verrigten, daar de ondermeester Marten Laurens, na gedurig sukkelen in Mei jl. overleed. Tot zijne vervanger is voorgedragen Jakob Laurens.

De opkomst der scholieren is vrij getrouw; *zeven* leerlingen hadden in den loop des jaars de school verlaten, *elf* daarentegen waren bijgekomen, zoodat hun getal in het geheel 54 bedroeg. Over het algemeen was het onderwijs nog al bevredigend.

JAPARA.

De Zendeling der Doopsgezinde vereeniging, P. Jansz, gaat voort met aan 7 kinderen, afstammelingen van Europeanen, en 4 Javaansche kinderen, van welke slechts 2 voor het onderwijs betalen, les te geven in het lezen van Nederduitsch en Maleisch; schrijven, rekenen en de Bijbelsche geschiedenis.

SOERABAIJA.

Door het vertrek van den gewezen Zendeling F. VAN DER VALK van *Sidoe-Karie*, is het onderwijs onder de Javaansche Christenen in de afdeeling *Soerabaija* voorcerst gestaakt. De gevorderde leerlingen onderwijzen nog de min geoefenden, echter zonder geregelde schoolinrigting.

VERSLAG VAN HET SCHOOLWEZEN ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN TE AMBOINA.

AMBOINA.

In het vorig verslag, onder ultimo December 1854 afgesloten, werd uitvoerig de staat van het schoolwezen behandeld, ontleend aan de rapporten van Ds. S. A. BUDDINGH en de Sub-kommissiën van Onderwijs.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat, wanneer geene speciale inspektie wordt gehouden gelijk die, welke door Ds. S. A. BUDDINGH wordt volbragt, het met de bestaande hulpmiddelen ondoenlijk is, alle scholen eenmaal 's jaars te bezoeken, en daarvan berigten mede te deelen. De Hoofd-kommissie moet zich bij haar jaarlijks uit te brengen algemeen verslag, dan ook alleen bepalen tot het leveren van uittreksels uit de rapporten, die ter zake worden ingediend.

Het is dan ook hieraan toe te schrijven, dat thans alleen over 18 scholen in de *Molukko's* melding wordt gemaakt, als zijnde door den schoolopziener voor de Maleische scholen bezocht, terwijl de 48 overigen van dat voorregt moesten verstoken blijven, uithoofde der geheerscht hebbende pokkenepidemie, waarover later zal worden gehandeld.

Met weglating van een aantal beschouwingen van algemeenen, en bijzonderheden van huishoudelijken aard, die in een algemeen overzigt niet kunnen worden opgenomen, doen wij thans volgen de berigten over de Inlandsche Christenen in de residentie *Amboina*, van den schoolopziener der Malei-

sche scholen B. N. J. Roskott, waarbij aanteekening verdient, dat daarbij niet zijn opgenomen de gewone staten en tabellen, uithoofde die van het vorige jaar, met slechts eene geringe wijziging, heden van toepassing zijn.

WAAYHERO.

Dingsdag den 27sten Februarij, hield de schoolopziener B. N. J. Roskott, examen in deze school, die door het Zendeling-genootschap onderhouden wordt. Er waren slechts 19 kinderen aanwezig. Na gedaan onderzoek, verzekerde de meester, dat hij zelden een grooter getal bij elkander konde krijgen, ja zelfs in den regel op niet meer dan 12 à 15 kinderen rekenen kon, terwijl het getal schoolpligtige kinderen, aanwezig in de vier kampongs die onder *Waayhero* sorteren, minstens 130 bedraagt. Bij zoo verregaande onverschilligheid, is het duidelijk dat van de school niet veel goeds te zeggen valt.

Er waren dan ook maar *drie* kinderen die redelijk konden lezen; de anderen waren nog aan het zoogenaamde spellen.

POKA.

Toen Ds. S. A. Buddingh deze school ten vorige jare bezocht, was de Onderwijzer J. Manusama weder in dienst gesteld, doch eerst daags te voren aangekomen. Een eigenlijk schoolonderzoek kon dus geen plaats hebben, ook hadden de kinderen die sedert vier jaren zonder leermeester waren geweest, alles vergeten wat zij vroeger geleerd hadden. Nadat van tijd tot tijd meer gunstige berigten omtrent dit schooltje waren ingekomen, ging de schoolopziener de zaken eens geheel onverwacht opnemen, en vond er een *twintigtal* kinderen, meerendeels netjes en zindelijk gekleed, terwijl bij onderzoek bleek, dat de meester Manusama zich veel moeite geeft. De kinderen lazen vrij goed, en gaven voldoende antwoorden, zoodat, èn leermeester èn kinderen, de tevredenheid van den schoolopziener werd betuigd.

MARDIKA.

Den 7den Maart werd de school te *Mardika* bezocht, alwaar onder de leiding van den ijverigen meester RISAKOTTA, 88 kinderen aanwezig waren. Deze school wordt voor het grootste gedeelte door kinderen van burgers bezocht, en kost het hier weinig moeite om hen ter school te krijgen. Het schoolgebouw van geringen omvang zijnde, bevat dikwerf geen ruimte genoeg om ieder' leerling behoorlijk te plaatsen. Vermits deze inrigting gebruikt wordt om de kweekelingen, van het instituut voor schoolonderwijzers, die hun laatste studiejaar zijn ingetreden, in het praktisch gedeelte van het onderwijs te oefenen, en de school in de nabijheid der woning van den schoolopziener is gelegen, en alzoo dikwerf kan worden bezocht, zoo draagt dit natuurlijk veel bij, om de ouders tot blijvende belangstelling op te wekken,

NOUSSA-NIVE.

Den 8sten Maart werd deze school door den schoolopziener bezocht, doch vond hij de zaken in minder gunstigen toestand, en van 190 schoolpligtige kinderen, slechts 63 tegenwoordig.

Aan de Inlandsche burgers in de nabijheid dezer school wonende, is gelijk overal elders, volgens berigten van den schoolopziener, vrijheid gegeven om hunne kinderen ook naar deze Gouvernements school te zenden.

De meester meende, dat er op zijn minst een *honderdtal* dezer burger-kinderen in den omtrek der school wonen, doch hij had er slechts 21 ingeschreven, van welke er maar 14 present waren. Het is waarschijnlijk, dat al die anderen zonder eenig onderwijs opgroeijen.

HATIVE-BESAR.

Van *Noussa-Nive* begaf de schoolopziener zich naar de school te *Hative-Besar*. Hij vond hier van 150 ingeschreven negorij-kinderen 71 tegenwoordig. Ook in deze school zouden,

volgens opgave van den meester, een *negentigtal* burgerkinderen de school kunnen bezoeken, doch er waren er maar *elf*.

AMAHOESOE.

Den 9den Maart werd examen gehouden in deze negorij Volgens de schoolrol, moesten hier zijn 131 schoolkinderen, er waren 102 kinderen present. Het onderzoek in de onderscheidene klassen naar de vorderingen der leerlingen, voldeed buitengewoon. Ofschoon de school ook in deze negorij van medio September tot ultimo December wegens den nageloogst gesloten moest worden, zoo is toch het daardoor ontstane nadeel zooveel mogelijk goedgemaakt, omdat de meester door de ouders in staat werd gesteld, om avondschool te kunnen houden, daar zij daartoe vrijwillig olie en dammer bijeen hadden gebragt. Over het geheel genomen, heeft deze negorij een meer vriendelijk aanzien dan voorheen, omdat er thans meer vrede en eensgezindheid heerscht, en vooral ook de regent en meester thans op goeden voet leven, hetgeen vroeger veel te wenschen overliet.

Den 12den Maart aanvaardde de schoolopziener zijne inspektiereis naar het gebergte, en begon het onderzoek met de school te

SOJA-DI-ATAS.

Onder de leiding van den jeugdigen onderwijzer Salomon Pattij, waren hier 22 zindelijk gekleede kinderen aanwezig. In het vorige jaar was de stand van het onderwijs hier ongunstig, doch het is opmerkelijk, hoe buitengewoon ijverig men zich sedert den tijd heeft ten nutte gemaakt. Hoe eentoonig het dan ook moge zijn, om van iedere school telkens weêr een verslag der gehouden examens te lezen, zoo wordt hier toch, om belanghebbende in staat te stellen de uitkomsten te leeren kennen, welke veelvuldige bemoeijingen kunnen uitrigten, het verslag van den schoolopziener kortelijk overgenomen.

« De kinderen der 3de en 4de klasse, verrigten de hun opgegeven taak zeer wel, zien er lief en vriendelijk uit en zijn vrijmoedig. »

« De 2de klasse leert vrij goed en verstaat het gelezene tamelijk wel. Vragen, over het leven van JEZUS, worden doorgaans goed beantwoord.

« De 1ste klasse leert uitmuntend, en beantwoordt de vragen over het gelezene, zeer goed. »

« Met de gelijkenissen uit het nieuwe Testament, de reizen van den Apostel PAULUS, zijn zij zeer bekend. Zij verhalen uit het oude Testament met het meeste gemak de geschiedenis van ABRAHAM, van MOZES, van JOSUA, de RIGTEREN, van SAMUEL, SAUL en DAVID, zelfs in die der KONINGEN, zijn zij geene vreemdelingen. »

« Het schrift is zindelijk, doch munt anders niet uit; in het rekenen zijn zij slechts gevorderd tot aan de deeling, doch dit gaat dan ook zeer goed. »

« De kerk en de school, zien er goed en zindelijk uit, vooral de eerste, die half van steen en half van planken is gebouwd; ook de woning van den schoolmeester ziet er vrij wel uit. »

HATALAY.

Den 13den Maart was de schoolopziener werkzaam in de school te *Hatalaij*, waar, onder de leiding van den onderwijzer TALAHATU, 71 kinderen ter school waren. Over het algemeen waren de vorderingen vrij wel, doch klaagde de meester over het slordig school komen, verklarende dat, wanneer de schoolopziener de negorij verlaten had, zeker een groot deel der kinderen weder de bosschen zoude ingaan.

NAKOE.

Den 14den Maart werd deze school bezocht, en onder den meester JAKOB NOIJA, 64 leerlingen tegenwoordig bevonden, ofschoon er volgens de rol, 81 moesten wezen. Na onder-

zoek bleek het dat de afwezigen alweder kinderen van burgers waren. De meester is een ijverig en verdienstelijk man, en toont door zijn werk, volkomen verdiend te hebben, de onderscheiding hem onlangs te beurt gevallen, door zijne bevordering van de 3de tot de 2de klasse.

De school is overigens in een allezins bloeijenden staat.

KILANG.

Over deze school kan, even als in vorige verslagen, gunstig worden berigt; het op den 15den Maart gehouden onderzoek, leverde bevredigende uitkomsten; de school telde 85 leerlingen.

HUKURILA.

Onder het opzigt van den meester 3de klasse MARKUS LATUASAN, waren hier bij het onderzoek op den 16den Maart ll. 17 kinderen aanwezig, met de 3 zieken een getal van 20 uitmakende. De vorderingen der leerlingen waren vrij wel. Bijzonder werk was hier gemaakt van het van buiten leeren; ofschoon dit niet op veel prijs stellende, zoo werd echter gaarne de tijd genomen, wanneer èn meester èn kinderen, zich de moeite hebben getroost, om eenig formulier-gebed, gezangen of psalmen in het geheugen te prenten, om alles te hooren wat zij geleerd hebben.

Verstaat de meester de kunst om met zijne leerlingen over het van buiten geleerd gebed of gezang in aangenamen kindertoon te spreken, hen zooveel mogelijk te doen verstaan wat zij geleerd hebben, dan is dit van buiten leeren niet zoo geheel en al te verwerpen, maar het is treurig te vermelden, dat zoodanige behandeling maar schaarsch wordt gevonden.

EMA.

Op Zaturdag den 17den Maart werd deze school bezocht. 96 leerlingen waren aanwezig, dat is 22 minder dan in de schoolrol of dafter zijn ingeschreven, en als ziek werden opgegeven.

In het vorig verslag werd de stand van het onderwijs hier niet zeer gunstig genoemd. Thans heerschte er over het algemeen goede orde in de school, alles zag er zindelijk uit.

De vorderingen der leerlingen waren zeer bevredigend, en bleek het dat de meester MAHUTIKA zich zeer had bevlijtigd.

LEJHARI.

De weg van *Ema* naar *Lejhari*, anders slecht en onbegaanbaar, was door plaats gehad hebbende aardstortingen, gevaarlijk en ijzingwekkend geworden, zoodat de afstand al klauterende, te voet moest worden afgelegd. 21 kinderen waren ter schole aanwezig, en 5, uithoofde van ziekte, te huis.

Even als elders, werd naauwkeurig onderzoek gedaan naar de vorderingen der leerlingen, en reden gevonden om tamelijk tevreden te zijn.

ROETONG.

In deze school waren 43 kinderen present, alzoo 13 minder dan de schoolrol aanwijst, wordende als altijd, de overigen als ziek opgegeven.

De onderwijzer dezer school, L. MARTIMU, anders een zeer ijverig man, had sints langen tijd aan de heerschende koortsen geleden, waarop de schoolopziener hem naar *Ambon* deed komen, ter verkrijging van geneeskundige hulp. Van wege de ziekte des onderwijzers had deze school echter zeer geleden, zoodat de kinderen van al de vier klassen, achterlijk waren.

De onderwijzer tegen zijne verwachting thans volkomen hersteld, doet ijverig zijn best om de schade weder in te halen.

HUTUMURY.

Den 21sten Maart werd deze inrigting bevolkt met 200 leerlingen, bezocht; 52 waren evenwel afwezig.

De meester begon met te klagen, dat hij niet in staat was om geheel alleen een zoo groot aantal kinderen in bedwang

te houden en te onderwijzen; dat, hoewel hij gedurende de schooluren, zoo des morgens als des namiddags, zijne school geen oogenblik verlaat en zich de meeste moeite geeft, zij toch geene behoorlijke vorderingen kunnen maken, omdat hij geen tijd vindt, om zich lang genoeg met iedere klasse bezig te houden. Op de vraag of hij dan niet, gelijk in alle negorijen gebruikelijk is, wordt bijgestaan door een paar tuwah agama's, antwoordt hij dat er wel vier awrang tuwah agama's, waarvan beurtelings twee behoorden dienst te doen, waren aangesteld door den gezaghebber der negorij, doch dat deze niet verkozen zich behoorlijk van hun dienstwerk te kwijten, waarom hij dan ook van deze gelegenheid gebruik maakte, om hen aan te klagen.

Nu is het een oud gebruik dat aan den schoolmeester worden toegevoegd: een marinjo midras, en een of meer awrang tuwah agama's. Deze personen worden door het kamponghoofd aangesteld en ontslagen, zonder eenige kontrôle, noch van de Sub-kommissie, noch van den kerkenraad, en evenwel moeten deze menschen den schoolmeester in alle zaken, kerk en school betreffende, ter zijde staan, en hem bij ziekte als anderzins vervangen; het is dus moeijelijk bij zoodanige omstandigheden, met kracht te werk te gaan.

Het is echter te verwachten dat een nieuw schoolreglement deze bezwaren zal opheffen of verminderen.

Thans moest de schoolopziener zich bepalen met de marinjo's en awrang tuwah agama's te doen voorkomen, met vermaning om van nu voortaan zich beter te kwijten van hunnen pligt, hetwelk zij ook beloofden. Na een naauwkeurig examen, dat ruim zes uren aanhield, werd bevonden dat door den ijver van den meester, de stand van het onderwijs niet zoo ongunstig was.

Na terugkomst van den schoolopziener op de hoofdplaats *Ambon*, brak eene hevige pokken-epidemie uit, die zich met groote snelheid over geheel het eiland, alsmede over *Ceram*

en al de andere eilanden in den *Indischen Archipel* verspreidde. Eerlang moesten eenige Inlandsche scholen maanden lang gesloten worden, en al de anderen hadden zeer veel te lijden. Geen enkele negorij op geheel het eiland werd verschoond, en weldra had de ziekte hare offers bij honderden geveld.

De eerstaanwezend officier van gezondheid achtte het eenige middel, om de verwoestende ziekte met vrucht te bestrijden, daarin te bestaan, dat de geheele bevolking van den jongsten tot den oudsten, op nieuw wierde gevaccineerd. Het ontbrak echter aan geschikte personen daartoe. De schoolopziener deed daarop een drietal schoolmeesters, van drie verschillende zijden des eilands naar *Ambon* komen, waarbij nog gevoegd werden vier kweekelingen van de kweekschool. Deze *zeven* personen werden door den eerstaanwezend officier van gezondheid zelf onderrigt in de kunstbewerking der vaccine, en nadat zij genoegzame bewijzen hadden gegeven, dat de zaak hun konde worden toevertrouwd, werden zij over het eiland verdeeld. Een iegelijk hunner kweet zich van zijnen pligt, en van negorij tot negorij, met den bevolkingsstaat in de hand voorttrekkende, gelukte het eerlang de weldadige kunstbewerking over het geheele eiland, voor zoo ver het althans door Christenen wordt bewoond, te doen plaats hebben.

Aan deze maatregelen moet het grootendeels worden toegeschreven, dat niet oneindig meer slagtoffers te betreuren zijn dan werkelijk het geval is, en de ziekte allengs een goedaardiger karakter aannam.

In de maand Junij was de ziekte in zooverre geweken, dat het schoolbezoek langs de binnenbaai kon worden voortgezet.

Zoo werd den 19den en 20sten Junij te *Poka*, den 22sten te *Hallong* en daarna te *Galala*, examen gehouden, en dit den 13den Augustus nog eens herhaald, omdat zulks voor het oogenblik nog een der werkzaamste middelen is, om ouders

en kinderen in deze burger-negorijen aan te sporen, de school niet geheel en al te verwaarloozen.

Door eene damesvereeniging te *Amsterdam* daartoe in de gelegenheid gesteld, werden bij gelegenheid der inspektiereizen door den schoolopziener aan de leerlingen eenige kleinigheden ten geschenke gegeven, bestaande in prenten, vischhaken, mesjes enz.

De Sub-kommissie van Onderwijs te *Amboina* heeft voorts in den loop van dit jaar op eene duidelijke wijze aangetoond, dat, wil men de Inlandsche schoolmeesters na volbragten diensttijd niet aan het nijpendst gebrek overgeven, de bepalingen vervat in het Gouvernements besluit van den 11den April 1854 No. 1, op hen niet kunnen toegepast worden. De Hoofd-kommissie heeft zich geheel met de beschouwingen over dat onderwerp vereenigd, en aan de Regering betoogd, dat bij het verleenen van pensioenen, in billijkheid alle termen aanwezig zijn, om te hunnen aanzien van den gewonen regel af te wijken.

Bij Gouvernements besluit (1) is daarop dan ook bepaald, dat het pensioen van de Inlandsche Christen schoolmeesters te *Amboina* voortaan geregeld zal worden op den voet van staatsblad 1852 no. 18, en berekend naar den maatstaf van *twee derde* gedeelten van het door hen genoten aktiviteitstraktement, voor *twintig* volle dienstjaren en meer.

Ten slotte wordt thans nog aangeteekend, dat de maandelijksche zamenkomsten en oefeningen der onderwijzers, onder de leiding van den schoolopziener geregeld hebben plaats gehad, en door de schoolmeesters van geheel het eiland, met uitzondering slechts van *Hila* en *Larieke*, die te ver verwijderd zijn, getrouw zijn bijgewoond. Eenige nieuwe Maleische schoolboekjes waren almede vervaardigd, en in behandeling eenige Maleische zamenspraken, waarbij DE STURLER's werk: « *de landbouw binnen de keerkringen* » tot leiddraad was genomen.

(1) dd. 28 Junij 1855 No. 2.

BANDA NEIRA.

De school te *Banda-Neira*, aan wier hoofd de Inlandsche Christenmeester J. S. Noija staat, was in de laatste jaren achteruit gegaan, en eindelijk tot 26 leerlingen verminderd, terwijl zij vroeger 50 telde. Na het ophouden der rampen, die *Banda* achtereenvolgend hebben getroffen, is het getal leerlingen allengs weder toegenomen, en bedroeg op ultimo December 1855, *negen-en-veertig*. De meesterswoning en het schoollokaal, hadden bij de plaats gehad hebbende aardbevingen zoodanig geleden, dat die gebouwen moesten afgebroken worden. In afwachting van den aanbouw van eene nieuwe kerk en schoollokaal met onderwijzerswoning, is voorloopig door bijdragen der ingezetenen, eene tijdelijke school en onderwijzerswoning van bamboe zamengesteld, zoodat sedert een halfjaar weder geregeld onderwijs wordt gegeven. De school is verdeeld in drie klassen, van welke de eerste, tellende 10 leerlingen, tamelijk vlug leest, en de in de hoog-Maleische taal voorkomende minder gewone en vreemde woorden, vrij goed weet te verrolken. Over het algemeen evenwel is het begrip der leerlingen niet zeer vlug te heeten. De leesboeken, die gebruik worden zijn: *Hikajet deri'* Jusof *pengadjaran perbowatan* Allah; *Kitab akan menondjok bagimana awrang batja Elkitab; Kitab Gombala jang bajikh Ichitsar agama Meschhij awleh* A. Brink.

De vorderingen in het rekenen zijn, bij gemis van rekenboekjes, niet groot; wat het schrijven betreft, bestaan er reden van tevredenheid. Met veel vrucht oefenen de schoolkinderen zich in het zingen, terwijl een gedeelte hen op eigen gemaakte bamboezen dwarsfluiten akkompagneert.

De tweede klasse telt 14 leerlingen. Het onderwijs aan deze gegeven, bepaalt zich tot leesoefeningen in de *Kitab pantong anak* en de *Kitab midras* van Wester.

De derde klasse bestaat uit de overige 25 leerlingen, die onderwezen worden in de *Kitab Malajuw jang kadua*.

BANDA-LONTHOIR.

In belangrijkheid volgt op die van *Neira*, de school van *Lonthoir*, bestuurd door den meester B. LAINSAMPUTY, vier jaren geleden van *Ambon* herwaarts gekomen. Het getal leerlingen was volgens het vorig verslag 20. Onder ultimo December 1855, was het tot 29 toegenomen.

Zij zijn even als die van *Neira*, in drie klassen verdeeld. Deze school levert echter weinig reden tot tevredenheid.

Is een deel hiervan aan mindere vatbaarheid der leerlingen te wijten, niet minder draagt volgens de Sub-kommissie, de meester daarvan de schuld, die de noodige geschiktheid mist, om bevattelijk onderwijs te geven. Genoemde meester heeft zijn wensch te kennen gegeven, om uit zijne betrekking ontslagen te worden en naar *Amboina*, zijne geboorteplaats terug te keeren.

Van de zijde der Sub-kommissie, is bij het bestuur te *Banda* aanzoek gedaan, om een' ander onderwijzer van *Amboina* aan te vragen, ten einde in de ontstane vakature te voorzien en geen oponthoud of vertraging in het geven van onderwijs te ondervinden.

POELOE-AY.

Op deze school waren blijkens het laatste verslag 20 leerlingen. Gedurende een geruimen tijd heeft het onderwijs hier stil gestaan, zoo ten gevolge van het overlijden van den meester J. PICAULY, als uit gemis van een schoollokaal en meesterswoning. De zaken van het onderwijs zijn daardoor zeer achteruit gegaan.

In deze behoefte is thans voorzien, en de gewezen Inlandsche schoolmeester te *Lonthoir*, P. NANLOHY, als zoodanig weder benoemd, is thans met het geven van onderwijs sedert een jaar werkzaam. De school telt 19 leerlingen. De tijd

van het heropenen der school is nog te kort om reeds nu veel vorderingen van de leerlingen te verwachten, evenwel is de Sub-kommissie niet zonder hoop, dat eerlang goede uitkomsten zullen verkregen worden.

ROSENGAIN.

Vroeger telde deze school 12 leerlingen. Het onderwijs geeft ook hier groote reden van ontevredenheid. De meester L. SAPHUPALA, een zeer bejaard man, heeft slechts *vier* kinderen ter school. Deze omstandigheid heeft de Sub-kommissie bewogen, om even als voor de school te *Lonthoir*, eenen anderen schoolmeester voor *Rosengain* aan te vragen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de toestand der Inlandsche Christenscholen in deze residentie veel te wenschen overlaat.

Als een gewenscht middel tot verbetering komt volgens de Sub-kommissie, in de eerste plaats in aanmerking, de invoering van meer doelmatige schoolboekjes, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot haar schrijven aan de Hoofd-kommissie. (1) Dit schrijven is spoedig daarop door dat Kollegie beantwoord, (2) waarbij mededeeling is gedaan van de bestaande hulpmiddelen en aanwijzing hoedanig de gratis verstrekkingen van leesboeken in te rigten.

Als een tweede middel tot verbetering, kwam het der Subkommissie doelmatig voor, om eene verhooging te brengen in de inkomsten der meesters.

Bij haar schrijven van den 14den Oktober 1855 No. 4, ingediend aan den Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indie*, tijdens Zijner Excellenties aanwezen in die residentie, stelde zij voor, om de voor het Inlandsch onderwijs beschikbaar gestelde som van *f* 288, te verhoogen tot *f* 720 's jaars.

Eene beschikking op dat voorstel wordt thans ingewacht.

(1) dd. 7 November 1855 No. 9.

(2) Missive dd. 12 Januarij 1856 No. $^{15}/_{22}$

TERNATE EN BATJAN.

De school te *Ternate* bevat 84 leerlingen, die allen *gratis* onderwezen worden.

Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen, schrijven, rekenen, de Bijbelsche geschiedenis, aardrijkskunde en den zang.

Groote vorderingen zijn hier te bespeuren; het lezen van laag Maleisch, uit hoog-Maleisch gestelde boeken, gaat zeer vloeijend en zonder eenige stoornis; het rekenen in de gebrokens, wordt door de meeste leerlingen zeer vlug gedaan; in alle vakken van het onderwijs ziet men grooter vorderingen maken dan op de Hollandsche school; van daar dan ook dat leerlingen der laatstgenoemde school op de andere zijn overgegaan. Volgens berigt der Sub-kommissie, heeft Zijne Excellentie de Gouverneur-Generaal deze inrigting bezocht.

De school wordt bestuurd door den 1sten onderwijzer E. Wiggers en de onderwijzeressen N. en M. Priegelaar, hebbende het Lid der Sub-kommissie, de Heer Höveker, meer speciaal het toezigt over die school.

Omtrent de school op *Batjan* kan alleen worden gezegd, dat de meester S. J. Hondura, gedurende 1855, veel met ziekte heeft te worstelen gehad, hetgeen hem dikwerf belette onderwijs te geven.

MENADO.

MINAHASSA.

De genootschapsscholen op ultimo 1854, bedragende 88, vermeerderden met 3, als:

te *Poijgar*, distrikt *Kawangkoan;*
» *Kalongan*, » *Klabat-atas;*
» *Kanonang*, » *Tonpasso.*

De negorijscholen verminderden met *één*, als:

te *Kalongan*, distrikt *Klabat atas;*

welke school in het belang van beter toezigt, onder het

genootschap werd gebragt, weshalve het cijfer der negorijscholen thans in het geheel 23 beloopt.

Van de Inlandsche gouvernements , genootschaps- en negorijscholen is onder lett. F een staat bijgevoegd, bevattende opgave van de plaatsen waar zij gevestigd zijn, alsmede van de schoolpligtige en gemiddeld opgekomen leerlingen.

De toestand dezer scholen was in het algemeen, zoo als die in vorige verslagen is beschreven. De gemiddelde opkomst der kinderen was niet ongunstig, hoewel dienaangaande voortdurende aansporing noodig is.

Enkele scholen gingen zigtbaar vooruit, vooral de Gouvernementsschool te *Tanawanko*, eene kweekschool voor Inlandsche schoolmeesters, verkeert onder de leiding van den Zendeling GRAAFLAND, in gunstigen toestand; het getal kweekelingen klom in 1855 tot 14.

Tot tegemoetkoming aan de sedert lang gevoelde dringende behoefte aan doelmatige Maleische leesboeken, waarop in vorige verslagen de aandacht werd gevestigd, is door den genoemden Zendeling-leeraar GRAAFLAND, op verzoek van den Resident van *Menado*, zoodanig boek zamengesteld, en der Hoofdkommissie van Onderwijs aangeboden. Dit werkje werd in handen gesteld van eenen deskundigen, om te dienen van konsideratiën en advies, welk berigt alsnog wordt ingewacht.

Intusschen ontwierp genoemde Zendeling ook een nieuw Maleisch rekenboek, waarvan de toezending thans wordt te gemoet gezien.

In het gebrek aan schoolboeken, waarop in de vorige verslagen is gewezen, werd almede voorzien, door gratis verstrekking van de vier Maleische boekjes:

Kitab Hedja pertama;

» » *kaduwa;*

» *Midras* van WESTER;

Hikajet van het leven van JEZUS, aan alle scholen waar behoefte bleek te bestaan.

Zoo als vroeger werd opgemerkt, bestaat ten aanzien der negorijscholen het gebrek, dat de Inlandsche schoolmeesters daarbij geplaatst, niet altijd geregeld bezoldiging of belooning voor hunnen arbeid genieten.

De Regering hiermede bekend gemaakt zijnde, heeft blijkens haar besluit van April 1855 (1) de magtiging des Konings gevraagd, om de begrooting van uitgaven voor *Nederlandsch-Indie*, te verhoogen met eenen vasten post van *f* 360 's jaars, ten einde boven de bereids voor het onderwijs in de *Minahassa* toegestane som van *f* 1,140, te worden aangewend, tot instandhouding der negorijscholen.

Ten aanzien van het onderwijs der Inlandsche jeugd in deze landstreek, deed volgens berigt der Sub-kommissie, de Gouverneur-Generaal, tijdens het verblijf in de *Minahassa*, van deszelfs hooge belangstelling blijken. Op al de bezochte plaatsen werden de scholen door Zijne Excellentie met een bezoek vereerd.

GORONTALO.

Te *Gorontalo* bestaat eene Inlandsche Christenschool, met eenen van Gouvernementswege bezoldigden schoolmeester. Deze school verkeerde even als het vorige jaar, in minder gunstigen toestand, ten gevolge hoofdzakelijk van de ongeschiktheid van den meester. Een nieuwe meester, van wien goede verwachting gekoesterd wordt, is derwaarts gezonden. Eene ruime verstrekking van schoolboeken, heeft ook hier plaats gehad. Aangezien het schoolgebouw, tevens kerk, een der bijgebouwen was der woning van den Assistent-Resident, door dezen Ambtenaar welwillend tijdelijk afgestaan, zoo werd de Resident van *Menado*, bij Gouvernements besluit (2) aangeschreven om te beproeven, wat de Inlandsche gemeente te *Gorontalo* vermag bij te dragen, tot daarstelling van eene

(1) Gouvernements besluit dd. 2 April 1855 No. 2.

(2) dd. 7 December 1855 No. 18.

kerk, tevens schoollokaal en schoolmeesterswoning aldaar, met magtiging om daarna, en als eene tegemoetkoming van Gouvernementswege, uit 's lands kas aan te vullen, hetgeen aan die bijdrage moge ontbreken, en, zoo noodig, beschikbaar te stellen, het voor die daarstelling geheel noodig geraamde bedrag van *f* 500:—.

SANGIR-EILANDEN.

Op de *Sangir-Eilanden* bevindt zich in elke negorij eene school. Van 8 dier scholen worden de meesters van Gouvernementswege bezoldigd, namelijk de *Tagulandang*, *Sian*, *Kolongan*, *Mangahitu*, *Taruna*, *Kandhar* en *Tabukan*.

Het onderwijs op die scholen levert, de zeer gebrekkige hulpmiddelen en de ontstentenis van geregeld toezigt in aanmerking genomen, vrij goede uitkomsten.

Ook hier werd ruimschoots in de bestaande behoefte aan leerboeken voorzien. (1) Voor de uitreiking dier boekjes, is de zeer geschikte gelegenheid benuttigd, dat de Zendeling VAN DER VELDE VAN CAPELLEN zich in de maand September, voor eene kerkelijke bezoekreis, naar de *Sangir-Eilanden* begaf. Die Zendeling is door den Resident van *Menado* tevens uitgenoodigd, om na afloop der reis, zijn gevoelen mede te deelen nopens den toestand van het onderwijs op de *Sangir-Eilanden*, de meerdere of mindere mate van geschiktheid der meesters, en hetgeen verder in het belang van het onderwijs aldaar kan worden verrigt.

TIMOR-KOEPANG.

Door Ds. S. A. BUDDINGH werd deze residentie en onderhoorigheden, in den loop des jaars bezocht, en uit het rapport over het schoolwezen aldaar, het volgende ontleend:

---

(1) Aanschrijving der Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 3 Januarij 1855 No. $^{14}a_{7}$.

INLANDSCHE CHRISTENSCHOOL TE KOEPANG.

Deze school telt 101 leerlingen, onder welke echter slechts 59 Christenkinderen zijn, terwijl 30 kinderen van Chinezen en 12 kinderen van Hindoes, mede op deze school onderwijs genieten. De aan het hoofd der school staande Amboinesche Christenmeester, heet B. M. Noija, die geassisteerd wordt door den ondermeester Daniel Johannis.

De kinderen zijn verdeeld in 3 klassen, tellende de derde klasse 5, de tweede klasse 24 en de eerste klasse 72 leerlingen.

In de derde klasse leeren de kinderen de letters en het aanvankelijk spellen van het Maleisch met Romeinsch karakter. Ook kunnen de meesten de cijfers goed lezen, doch slechts enkelen kunnen die schrijven.

In de tweede klasse zijn de leerlingen, deels aan de spelling, deels aan het aanvankelijk lezen. Het kinderlijk begrip is goed ontwikkeld; het schrift is vrij goed en de optelling en vermenigvuldiging wordt goed begrepen.

In de eerste klasse wordt zeer goed gelezen en het gelezene ook goed begrepen. Het schrift is meestal zeer goed, soms fraai. De deeling wordt door allen verstaan, en door sommigen ook de regel van drieën. De Bijbelsche geschiedenis vooral was goed beoefend. Eenige driestemmige psalmen en *Tahlils* of gezangen, werden zeer goed voorgedragen.

Het onderwijs is dus op deze school zeer bevredigend. De onderwijzer Noija geniet een traktement van *f* 30 'maands. De school, zoo goed door hem bestuurd, bestond reeds sedert 1701, doch is in het tijdperk van 1819 tot 1829, door den toenmaligen Zendelingleeraar R. le Bruyn, tot eene belangrijke hoogte opgevoerd, en op deze hoogte is zij tot heden onder den Zendeling G. Heijmering gebleven.

De school wordt gehouden in het kerkgebouw der gemeente.

Dit overzigt zoude te uitgebreid worden, indien van al de Inlandsche scholen, die door de Zendelingleeraren weder ach-

tereenvolgens zijn gesticht, — en van die op het eiland *Rottie*, welke sedert eenige jaren, met uitzondering van drie scholen, allen gesloten zijn, doch op last van den tegenwoordigen Resident weder in werking zullen gebragt worden, — hoofd voor hoofd eene afzonderlijke mededeeling van den stand van het onderwijs moest gegeven worden. De beschrijving van een enkele dezer scholen, is in vele opzigten voor allen geldend. Alleen volgen dus de statistieke opgaven en zoodanige bijzonderheden, als belangrijk kunnen geacht worden.

OESAPA (TIMOR.)

Deze school, aan wier hoofd de Amboinesche Christenmeester A. Hoewaé geplaatst was, telde 40 kinderen. Het onderwijs was zeer goed De meester, die in Augustus 1855 overleden is, was ijverig en bekwaam, en zijn verlies, daar het getal onderwijzers in deze residentie klein is, wordt zeer gevoeld.

Het schoollokaal, tevens kerkgebouw, is in goeden staat.

OELIO (TIMOR.)

De school te *Oelio* telt 41 kinderen, onder welke 9 Hindoekinderen. De meester Toumodokli, geboortig van *Rottie*, wordt opgegeven te zijn, geschikt voor zijn vak en ijverig in zijn werk.

Het schoollokaal, tevens kerkgebouw, vervaardigd van bamboe en bladeren van den gamangboom, even als het schoollokaal te *Oesapa* en bijna al de andere schoolgebouwen op *Timor* en *Rottie*, verkeert in goeden staat.

BABAUW (TIMOR.)

Ruim 100 kinderen bezochten deze school. De Amboinesche meester W. J. Makatita, bijgestaan door den ondermeester N. Toubelak, geeft doelmatig en goed onderwijs. De school wordt gehouden in het kerkgebouw, hetwelk hier van steen is opgetrokken.

OESAO (TIMOR.)

De bevolking dezer school bestaat uit 57 leerlingen. Over het onderwijs, gegeven door den meester M. J. NANLOHIJ, is men zeer te vreden. Het schoolgebouw, tevens kerk, is zeer goed.

OEBOFFO (TIMOR.)

De school telt 53 kinderen, onder den meester JONAS PANDIJ. Het onderwijs is hier veel minder goed dan op de vier bovengenoemde scholen.

De school te *Pritty*, die in 1849 nog slechts 6 leerlingen telde, is vervallen, meerendeels door vertrek van vele gemeenteleden.

HET EILAND ROTTIE.

Ds. S. A. BUDDINGH had slechts zeer weinig tijd gehad om het eiland *Rottie* te bereizen. Derwaarts vertrokken met Z. M. stoomschip *Celebes*, en de gelegenheid gegeven zijnde, om zeer kort na de aankomst met dien bodem naar *Timor* terug te keeren, zijn slechts weinig plaatsen bezocht. Het volgende wordt echter aan het ter zake ingediende rapport ontleend.

Het eiland *Rottie* telt 18 kampongs of negorijen, als: *Baâk*, *Dengha*, *Oinale*, *Dèla*, *Thie*, *Lelain*, *Lollé*, *Keka*, *Talaai*, *Bokaaij*, *Lelénoe*, *Dioe*, *Bilbao*, *Oipaauw*, *Rangauw*, *Landoe*, *Korbaffo* en *Termano*.

Toen dit eiland nog aan het Nederlandsch Zendelinggenootschap, met opzigt tot de evangelisatie der inboorlingen behoorde, hadden de Zendelingen er overal scholen opgerigt voor lager onderwijs.

Sedert dat genootschap echter in 1851 de missie op *Timor*, *Rottie*, *Savoe* en de *Zuidwester-eilanden*, dat is: *Lettie*, *Damma*, *Lakor*, *Roma*, *Moa*, *Kisser* en *Wetter* heeft opgeheven, zijn de scholen in 15 negorijen gesloten, en hare meesters weggenomen, en met hen, tevens alle schoolboeken, leermiddelen en meubilair.

Nogtans zijn er vier meesters, met namen: SADRACH MOLLÉ te *Baak*, JAKOB KLAN te *Lollé*, TOBIAS MAL te *Bilba*, PIETER TALAHATOE te *Rangaauw*, bij hunne respective scholen gebleven, en een dezer scholen almede sedert vier jaren gesloten, waarvan echter niet de meester, maar de *radja* der negorij, de schuld heeft. Deze overgebleven meesters worden sedert 1851 niet meer bezoldigd, ofschoon drie hunner het schoolonderwijs voortzetten, en alle vier ook des Zondags godsdienstoefening houden.

De Resident van *Timor* heeft onlangs last gegeven, om al de voormalige scholen weder in werking te doen komen, en alzoo den tegenwoordigen treurigen toestand te doen ophouden. Onderscheidene voorstellen tot voorziening zijn thans in overweging.

De jaarlijksche taak der Hoofd-kommissie van Onderwijs, is thans weder afgewerkt. Zij vermeent alleen op hare verrigtingen en veelvuldige bemoeijingen te moeten wijzen, om aan te toonen, hoezeer het onderwijs in *Indie* jaar op jaar wordt uitgebreid, en voorwaarts streeft, maar ook hoe haar arbeid wordt vermenigvuldigd en in omvang toeneemt.
Daarbij vorderen de vele en onophoudelijke briefwisselingen met de Sub-kommissiën en de Onderwijzers, — de voorbereidende werkzaamheden aan iedere nieuwe inrigting van scholen eigen, en het gedurig en waakzaam toezigt op alles, hare voortdurende inspanning.

Met vertrouwen laat zij dan ook aan de Regering de beslissing over, hoedanig zij aan de op haar rustende dure verpligtingen, naar best vermogen heeft beantwoord.

De Hoofd-kommissie van Onderwijs in Nederlandsch-Indie,
C. A. DE JONGH, *President*.
Ter ordonnantie van dezelve:
J. A. PATTIJN, *Sekretaris*.

BIJLAGEN.

STAAT *aantoonende de zamenstelling der Hoofd-kommissie en Sub-kommissiën van Onderwijs in* Nederlandsch-Indie *op ultimo December 1855.*

HOOFD-KOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Mr. C. A. de Jongh, *President.*
Jhr. Mr. D. A. Junius van Hemert, *Vice-President.*
J. C. Teengs,
E. A. Schill,
Mr. J. de Wal,
A. A. T. Mounier,
G. Wassink,
C. G. van Dentzsch,
A. J. W. van Delden, } *Leden.*
J. A. Pattijn, *Sekretaris.*

SUB-KOMMISSIEN VAN ONDERWIJS.

BANTAM.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
J. C. le Conge, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

BUITENZORG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
Dr. P. F. H. Fromberg,
D. H. Rost van Tonningen,
Dr. P. Swart,
C. de Groot, } *Leden.*
De tijdelijke kommies, belast met de administratie van 's lands kas, *Sekretaris.*

CHERIBON.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Caspersz,
W. Bakhuis, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TAGAL.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. A. van den Brink,
A. C. van Maarseveen, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

PEKALONGAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. C. Scharff,
H. B. Houtman, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SAMARANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. C. van der Meer van Kuffeler,
De tijdelijke Assist.-Resid. van Salatiga,
C. A. Varkevisser,
Jhr. Mr. C. J. van Beresteijn, } *Leden.*
Mr. Udo de Haas,
J. P. N. Sanders,
Mr. J. J. Sneither, *Sekretaris.*

AMBARAWA.

De tijdelijke kontroleur,
» » militaire kommandant, } *Leden.*
» » eerstaanwezende ingenieur,

JAPARA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C H. M. Rudolph,
A. Sonius, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

REMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. C. G. Borwater,
F. Ketting Olivier, } *Leden.*
J. J. de Roock,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SOERABAIJA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
N. Moonen,
Mr. P. F. Filz,
N. Schrant,
Dr. P. L. Onnen,
H. de Bruin,
De tijdelijke Assist.-Resid. van Grissee, } *Leden.*
» » » » Sumanap,
» » » » Madura,
Mr. A. Mangelaar Meertens,
De eerstaanwezende officier der genie,
H. H. Schiff,
J. Hageman Jcz., *Sekretaris.*

PASSOEROEAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. F. Jacobs,
S. Beijers van der Vlugt,
W. L. Versteeg, } *Leden.*
De tijdelijke Assist.-Resid. van Malang,
P. L. de Gaaij Fortman,
G. J. Graichen,
S. van Deventer Jcz., *Lid en Sekretaris.*

PROBOLINGO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Chs. Etty,
J. Kroon, } *Leden.*
J. A. Potter,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

BEZOEKIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
B. F. de Lange,
J. M. Admiraal, tevens *Sekretaris,* } *Leden.*
J. D. Franssen van de Putte,
G. R. P. Umbgrove,

BANJOEWANGIE.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
De tijdelijke geneesheer, } *Leden.*
J. C. Pieplenbosch,
De tijdelijke kommies, *Sekretaris.*

BANJOEMAAS.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
E. van de Velde,
J. W. van Barneveld, } *Leden.*
C. F. Philips,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

POERWOREDJO (BAGELEN.)

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
L. Rijsendaal,
G. van Beest Holle, } *Leden.*
W. Milar,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

KADOE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. T. M. van Maanen, } *Leden.*
G. Voorsluijs van Elk, }
De tijdelijke sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

DJOKDJOKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Bake, }
J. F. Kramer, }
Mr. J. E. de Klerk, } *Leden.*
G. Weijnschenck, }
J. Helmers, }
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SOERAKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Wilkens, }
Dr. W. Palmer van den Broek, } *Leden.*
J. K. Kam Jr. }
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MADIOEN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. Fievez, } *Leden.*
C. R. A. Hansen, }
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

KEDIRIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Breijmann, }
Jhr. Mr. A. van Alphen, } *Leden.*
De tijdelijke Assist.-Resid. van Ngrowo, }
» » kommies, *Sekretaris.*

PADANG

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. C. Fraissinet,
J. Lijnen,
J. L. van Gennep,
M. Th. Reiche,
} *Leden.*
De tijdelijke kommies, *Sekretaris.*

BENKOELEN.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. R. Lewis,
F. W. K. Stobberingh, tevens *Sekretaris*,
B. Barneveld,
} *Leden.*

PALEMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
» » Assistent-Resident,
J. Scheltema,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO (BANDJERMASSIN.)

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. H. Barnstein,
J. H. van Erp,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MAKASSAR.

De tijdelijke Gouverneur, *Voorzitter.*
F. Schenkhuizen,
C. van der Vrijhoef,
Mr. M. W. Scheltema,
A. W. Bethbeder,
J. Ch. Vetter,
P. C. van Oosterzee,
W. Jonas.
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris van het gouvernement, *Sekretaris.*

AMBOINA.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
B. N. J. Rosskott,
E. J. C. van den Berg, } *Leden.*
F. W. Schröder.
De kommies ter gouvernements-sekretarie, *Sekretaris.*

BANDA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. Lantzius,
J. W. C. van Steeden, } *Leden.*
C. J. A. de Quaij,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TERNATE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. Coldenhoff,
M. D. van Duivenbode, } *Leden.*
J. E. Höveker,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MENADO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
E. D L. Moreaux, } *Leden.*
W. J. Goetzee,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TIMOR.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. M. Tielman,
H. C. G. Hansen,
D. Tielman, } *Leden.*
W. L. J. G. de Rochemont,
De tijdelijke kommies, *Sekretaris.*

AANTOONING *der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements-scholen zijn voorgevallen, gedurende het jaar* 1855.

OVERLEDEN :

B. van der Kolk,	1ste Onderwijzer aan de 3de school te *Samarang*.

MET VERLOF NAAR NEDERLAND :

H. C. van Eijbergen,	laatst Onderwijzer aan de school te *Amboina*.
A. van der Meijden,	laatst Onderwijzer aan de school te *Djokdjokarta*.
J. W. P. Rasens,	laatst Onderwijzer aan de school te *Tagal*.

GEPENSIONEERD :

Geene.

AANGESTELD :

P. Klejjkamp,	als Ondermeester aan de 2de school te *Weltevreden*.
G. H. Pieckhaar,	als kweekeling aan de R. K. weeshuisschool te *Samarang*.
G. Barend,	als kweekeling aan de school te *Soerakarta*.
H. F. Evers,	als kweekeling aan de school te *Passoeroean*.

A. Laarhuis,	als kweekeling aan de 1ste school te *Padang*.
A. Gossiaux,	als kweekeling aan de 2de school te *Padang*.
L. Buflo,	Idem.
J. F. Wolff,	als kweekeling aan de school te *Bandjermassin*.

EERVOL ONTSLAGEN OF UIT DE DIENST GETREDEN:

F. J. de Calonne,	laatst kweekeling aan de R. K. weeshuisschool te *Samarang*.
C. H. Coenraad,	laatst kweekeling aan de school te *Soerakarta*.
H. Garling,	laatst kweekeling aan de school te *Grissee*.
H. A. A. von Kotzau,	laatst kweekeling aan de school te *Padang*.
H. Eman,	laatst kweekeling aan de school te *Bandjermassin*.

ONTSLAGEN:

Geene.

IN AKTIVITEIT HERSTELD.

J. W. Sloot,	als Onderwijzer aan de school te *Amboina*.
J. J. de Weijer,	als 1ste Onderwijzer aan de 2de school te *Padang*.

OP WACHTGELD:

H. L. Rademaker,	laatst Hoofd-onderwijzer aan de 1ste school te *Soerabaija*.

Lett. C.

NOMINATIEVE STAAT der op ultimo December 1855 in Gouvernements dienst zijnde Onderwijzers, Ondermeesters en Kweekelingen.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1855.
1825	H. L. Rademaker,	1ste	Op wachtgeld.
1827	H. Soeters,	3de	Onderwijzer aan de school te Soerakarta.
1829	J. Wilkens,	2de	Hoofd-onderwijzer aan de 1ste school te Samarang.
1830	J. van der Tang,	2de	1ste onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1832	H. W. C. de Roock,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1833	J. Ciebrant,	3de	2de onderwijzer aan de school te Passoeroean.
1834	B. Andeweg,	2de	Hoofd-onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1835	P. C. Mierop,	3de	2de onderwijzer aan de 2de school te Samarang.
1835	H. C. Dircks,	3de	Onderwijzer aan de school te Menado.
1836	J. Malasch,	3de	3de onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1837	D. C. de Bruin,	2de	1ste onderw., tevens binnen-regent in het Prot. weeshuis te Samarang.
1838	W. Retgers,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1840	C. Pieck,	2de	1ste onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1840	C. H. Reijgers,	3de	2de onderwijzer aan de school te Soerakarta.
1841	R. Sleeswijk Veenstra,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1841	H. C. van Eijbergen,	2de	Met verlof in Nederland.
1841	J. L. A. Mierop,	3de	2de onderwijzer in het R K. weeshuis te Samarang.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1855.
1841	G. F. R. Portier,	3de	3de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1842	J. W. Sloot,	2de	Onderwijzer aan de school te Amboina.
1843	P. van Geelen,	2de	1ste onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1843	F. W. S. von Staedel,	3de	3de onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1844	H. R. van Heckeren,	2de	2de onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1844	F. J. Klat,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Samarang.
1844	J. C. Voorneman,	3de	Waarn. 2de onderwijzer in het Prot. weeshuis te Samarang.
1845	P. R. Marcks,	2de	Onderwijzer aan de school te Banda.
1845	P. Jansen,	3de	» » » » » Benkoelen.
1845	H. van der Wulp,	3de	3de onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1846	J. Oudhoff,	3de	2de onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1846	C. F. Sloot,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Samarang,
1846	F. Orth,	3de	4de onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1847	H. C. A. Cornelius,	3de	2de onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1848	A. G. van Velthuijsen,	2de	1ste onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1848	W. Meijer,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1848	H. J. Scheffer,	3de	Onderwijzer aan de school te Kedirie.
1848	A. van Oijen,	2de	» » » » » Banjoewangie.
1849	J. J. de Weijer.	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1849	A. van der Meijden,	2de	Met verlof in Nederland.
1849	P. C van Ghert,	3de	1ste onderwijzer in het R. K. weeshuis te Samarang.
1849	H. Veuger Kuiper,	2de	Onderwijzer aan de 1ste school te Makassar.
1849	H. L. le Bruijn,	3de	Onderwijzer aan de school te Timor-Koepang.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN:	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1855.
1849	E. J. van der Linden,	3de	2de onderwijzer aan de Herv, weeshuis-school, waarn. binnen-regent in het R. K. weeshuis te Samarang,
1849	J. C. Stoltenbach,	3de	Onderwijzer aan de school te Probolingo,
1850	J. O. Boulet,	2de	Met verlof in Nederland.
1850	J. Schoonderbeek,	2de	1ste onderwijzer aan de school te Pas-soeroean.
1851	J. H. Retel,	2de	Onderw. aan de school te Djokdjokarta,
1851	A. Cupaerus,	2de	» » » » » Cheribon.
1851	J. W. P. Rasens,	3de	Met verlof in Nederland.
1351	J. W. Bille van den Dungen,	2de	2de onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1851	F. A. Corporaal,	2de	Onderw. aan de 2de school te Makassar.
1851	S. C. van der Bent,	3de	» » » school te Grissee.
1852	W, Arends,	2de	» » » » » Pattie.
1852	H, Obertop,	2de	» » » » » Bangkallang.
1852	L. van den Bor Sr.,	2de	» » » » » Buitenzorg.
1852	J. E. van der Wijk,	3de	» » » » » Pekalongan.
1852	J. L. Bloemhard,	2de	» » » » » Poerworedjo.
1852	A. de Bruijn Hz.,	2de	» » » » » Banjoemaas.
1852	J. van der Veer.	3de	» » » » » Rembang.
1852	W. Beerekamp,	2de	» » » » » Palembang.
1853	J. M. Roskopf,	2de	» » » » » Kadoe.
1853	L. van den Bor Jr.,	3de	2de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1853	B. A. Willems,	3de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1853	J. M. Halewijn,	3de	4de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1854	M. J. J. Op de Laeij,	3de	Onderw. aan de school te Ternate.
1854	J. A. Immink,	2de	» » » » » Serang.
1854	J. A. P. de Visser.	2de	» » » » » Bezoekie.
1854	J. Kunst Jr.,	2de	Tijdelijk werkzaam aan de 2de school te Weltevreden.
1854	C. L. Plasberg,	2de	Onderw. aan de school te Sumanap.
1854	A. Kommissaris,	3de	» » » » » Malang.
1854	A. Reeders,	3de	Tijdelijk absent.

ONDERMEESTERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1855.
1840	F. C. de Graaff,		Aan de 1ste school te Soerabaija.
1844	J. A. A. van Solingen,	3de	» » 2de » » Makassar.
1844	J. A. Mierop,	3de	» » 3de » » Samarang.
1845	J. G. van der Geugten,	3de	» » Herv. weeshuisschool te Samarang
1846	G. F. Seeman,	3de	» » school te Passoeroean,
1847	J. H. Beer,	3de	» » 2de school te Samarang.
1847	A. C. Winkler,		» » school te Menado.
1849	G. J. P. Canela,		» » » » Amboina.
1850	A. C. Pietersen,		» » 1ste school te Samarang.
1850	L. A. de la Croix,	3de	» » 1ste » » Makassar.
1850	L. E, Boijer,	3de	» » 1ste » » Samarang.
1850	J. J. W. Abell,	3de	» » school te Soerakarta.
1850	N. P. L. Boijer,	3de	» » 1ste school te Samarang.
1850	J. H. Toorop,	3de	» » Herv. weeshuisschool te Samarang
1850	H. Burer,	3de	» » 2de scheol te Soerabaija.
1852	J. van der Meijden,	3de	» » stadsschool te Batavia.
1854	W. Broers,	3de	» » school te Poerworedjo,
1854	J. A. C. Durieux,	4de	» » » » Serang.
1854	D. P. Feikema,	3de	» » » » Pekalongan.
1854	L. G. van der Hoek,	4de	» » » » Buitenzorg.
1854	A. Klasing,	4de	» » » » Tagal.
1854	J. Leegstra,	4de	» » » » Soerakarta,
1854	C. Over de Linden Jr.,	3de	» » » » Djokdjokarta.
1854	H. Velu,	4de	» » » » Rembang.
1854	A. van Velsen,	4de	» » » » Probolingo.
1854	H. Vierdag,	4de	» » » » Menado.
1854	F. L. de Vriese,	3de	» » 2de school te Samarang.
1854	R. Burg,	4de	» » school te Banjoewangie.
1854	P. Kleijkamp,	4de	» » 2de school te Weltevreden.

KWEEKELINGEN.

P. Vuurpijl,	te Cheribon.
H. H. Willemse,	» Tagal.
P. J. Dubois,	» Pekalongan.
H. J. Hiks,	» »
W. M. H. Klein,	aan de 1ste school te Samarang.
P. H. Doeve,	» » 2de » » »
A. V. de Calonne,	» » 3de » » »
W. H. A. Haibrink	» » 3de » » »
C. L. Koch,	» » Hervormde weeshuisschool te Samarang.

KWEEKELINGEN.

D. de Vries Jz.	aan de R. K. weeshuisschool te Samarang.
F. Daijers,	» » » » » »
F. Riesa,	te Magelang.
E. A. Schultz,	» Poerworedjo.
J. B. Koffa,	» Djokdjokarta.
K. F. Rabé,	aan de 2de school te Soerabaija.
C. Fransz,	» » school te Sumanap.
P. A. Robijn,	» » » » Malang.
C. G. Godfried,	» » » » Probolingo.
W. A. Vonk,	» » » » Amboina.
J. H. H. de Bell,	» » » » Banda.
G. Nitschke,	» » 1ste school te Makassar.
A. A. J. Niels,	» » 2de » » »
G. H. Piekhaar,	» » R. K. weeshuisschool te Samarang.
G. Barend,	te Soerakarta.
H. F. Evers,	» Passoeroean,
A. Laarhuis,	aan de 1ste school te Padang.
A. Gossiaux,	» » 2de » » »
L. Bufflo,	» » 2de » » »
J. F. Wolff,	te Bandjermassin.

Lett. **D**.

STAAT der Gouvernementsscholen onder ultimo December 1855.

Doorloopend Nummer.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal leerlingen.		
		Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld.	Gratis.	Totaal.
	JAVA.						
1	1ste lagere school te Weltevreden .	3	»	»	52	10	62
2	2de » » » » . .	5	1	»	36	171	207
3	lagere school te Batavia	2	1	»	29	93	122
4	» » » Buitenzorg	1	1	»	28	17	45
5	» » » Serang	1	1	»	18	12	30
6	» » » Cheribon	1	»	1	13	20	33
7	» » » Tagal	»	1	1	17	10	27
8	» » » Pekalongan	1	1	2	43	11	54
9	1ste lagere school te	2	3	1	111	»	111
10	2de » » » } Samarang .	2	2	1	144	»	144
11	3de » » »	2	1	2	»	143	143
12	Herv. weeshuisschool »	2	2	1	»	143	143
13	R. K. » »	2	»	3	»	133	133
14	Partikuliere school te Salatiga, waar,						
15	van Gouvernements wege, onder-						
16	wijs aan de gratis leerlingen wordt						
17	gegeven.	»	»	»	39	22	61
18	Lagere school te Pattie	1	»	»	8	8	16
19	» » » Rembang	1	1	»	15	15	30
20	1ste lagere school te Soerabaija . . .	3	1	»	82	»	82
21	2de » » » »	4	1	1	155	89	244
22	Lagere school te Grissee	1	»	»	21	23	44
23	» » » Sumanap	1	»	1	21	14	35
	Transporteren . . .	35	17	14	832	989	1311

Doorloopend Nommer.	SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal leerlingen.		
		Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld.	Gratis.	Totaal.
	Per Transport . . .	35	17	14	332	989	1811
21	Lagere school te Passoeroean . . .	2	1	1	64	37	101
22	» » » Malang	1	»	1	8	18	26
23	» » » Probolingo . . .	1	1	1	28	21	49
24	» » » Bezoekie	1	»	»	7	1	8
25	» » » Banjoewangie . . .	1	1	»	3	6	14
26	» » » Banjoemaas . . .	1	»	»	21	7	28
27	» » » Poerworedjo . . .	1	1	1	35	36	71
28	» » » Magelang	1	»	1	36	6	42
29	» » » Djokdjokarta . . .	1	1	1	47	11	58
30	» » » Soerakarta	2	2	1	58	33	91
31	» » » Kedirie	1	»	»	13	6	19
	BUITENBEZITTINGEN.						
32	1ste lagere school te Padang . . .	2	»	1	44	»	44
33	2de » » » » . . .	2	»	2	14	68	82
34	Lagere school te Benkoelen	1	»	»	20	10	30
35	» » » Palembang	1	»	»	23	7	30
36	» » » Bandjermassin . . .	1	»	1	12	19	31
37	1ste lagere school te Makassar . . .	1	1	1	30	»	30
38	2de » » » » . . .	1	1	1	23	62	85
39	Lagere school te Amboina	1	1	1	41	12	53
40	» » » Banda	1	»	1	56	22	78
41	» » » Ternate	1	»	»	3	12	15
42	» » » Menado	1	2	»	63	12	80
43	» » » Timor	1	»	»	13	14	27
	1 Onderwijzer, wd. binnen-regent van het Protestantsche weeshuis te Samarang	1	»	»	»	»	»
	1 Onderwijzer op wachtgeld	1	»	»	»	»	»
	Totaal . . .	64	29	29	1504	1409	2913

SCHOLEN NOG NIET IN WERKING.

Ambarawa,	toegestaan in 1854.	Zullen in 1856 in werking komen.
Japara,	» » 1855.	
Madioen,	» » 1852.	
Bangkallang,	de wederopening toegestaan in . . . . . 1854.	
Maros,	toegestaan in 1855.	
Patjitan,	geprojekteerd.	
Tjilatjap,	»	

Lett. **E.**

STAAT der onder ultimo December 1855 aanwezige Partikuliere Schoolinrigtingen.

	SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
	JAVA.	
BATAVIA	Van den Heer *G. Verhulp*,	Lezen, schrijven, rekenen, wis-, natuur- en aardrijkskunde, geschiedenis, zedekunde, teekenen, muziek, dans en zang, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
	Van Mevr. de weduwe *J. Nortier*,	Al hetgeen tot eene beschaafde opvoeding behoort en betrekking heeft tot het lager onderwijs, benevens de Fransche taal.
	Van Mejufvr. *Gueux de Coudray*,	Idem en voor de Fransche en Engelsche talen.
	Van Mevr. *A. Klussmann* geb. *Wendt*,	Idem en voor de Nederduitsche, Fransche en Hoogduitsche talen.
	Van Mejufvr. *Dujardin Prodrigo*,	Voor de Fransche taal.
	School van *Manwek* en *Arathoon*,	Bestemd voor het aanleeren van het lezen en schrijven, der Hollandsche, Armenische en Engelsche talen en de gewone vakken van lager onderwijs.
	Parapattan Weeshuisschool,	Gewoon lager onderwijs.
	Van den Heer *G. F. Paulus*,	Lezen, schrijven en rekenen.
	Christelijke Ambachtschool,	Om kinderen, die buiten de mogelijkheid zijn eene Christelijke opvoeding te ontvangen, op te nemen, ten einde hen behoorlijk te doen verzorgen en opvoeden.
	Gesticht voor verlaten kinderen te Djatie.	

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
MEESTER-CORNELIS.	
B. A. Brassinga,	Voor de vakken van het lager onderwijs.
Mevr. *Wolff* geb. *Kriesfeld,*	Bewaar- of verzorgschoolhouderesse.
BUITENZORG.	
Van den Heer Dr. *A. L. Gastmann,*	Cijferkunst, stelkunst, aardrijkskunde, geschiedenis, benevens de Nederduitsche, Latijnsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
Mevr. *P. Hendriks* geb. *Gansinjet.*	Bewaar- of verzorgschoolhouderesse.
PEKALONGAN.	
Mejufvr. *A. M. Crans.*	Lager onderwijs.
SAMARANG. Mevr. de wed. *Hachtman,* geb. *van der Eem,*	Lager onderwijs en vrouwelijke handwerken.
Mevr. *Jaspers* geb. *de Raat.*	Als voren.
Mevr. *Mendes da Costa* geb. *Roesing van Itersohn,*	Als voren, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
Mevr. de wed. *Catenius* geb. *Frank,*	Als voren, benevens de Fransche en Hoogduitsche talen.
Mejufvr. *E. Muhlenfeldt,*	Voor de vakken van het lager onderwijs.
Van den Heer *A. Collings,*	Het Italiaansch boekhouden, benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
SALATIGA. *C. F. Behr,*	Gewoon lager onderwijs.
Mevr. *L. W. Martherus* geb. *Bostelmeijer,*	Als voren, benevens de Fransche taal en teekenen.
Mevr. *Mispelblom Beijer* geb. *Mertens,*	Als voren, benevens de Fransche en Engelsche talen.
PATTIE.	
Mejufvr. *C. J. C. Stolze,*	Gewoon lager onderwijs.
TOEBAN.	
H. W. van Keulven,	Gewoon lager onderwijs.

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
SOERABAIJA.	
F. C. Willemsz,	Gewoon lager onderwijs.
C. Werner,	Idem.
Mevr. *H. S. W. Gersom* geb. *de Vries*,	Als voren en de Fransche taal.
Mevr. de wed. *Steup*,	Idem.
Mejufvr. *J. W. Einden*,	Bewaar- of verzorgschoolhouderessen.
» *B. E. Franke*,	
» *Asia van Timor*,	
GRISSEE.	
Mejufvr. *W. A. J. Kriesfeld*,	Gewoon lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen.
SOERAKARTA.	
Van den Heer *M. J. Hansens.*	Gewoon lager onderwijs.
MADIOEN.	
Mejufvr. *E. H. Fleur* geb. *Böeseken*,	Lager onderwijs, benevens de Fransche en Engelsche talen.
BUITENBEZITTINGEN.	
RIOUW.	
Van den Heer *J. IJzelman*,	Gewoon lager ouderwijs.
Hervormde weeshuisschool te Makassar,	Gewoon lager onderwijs.
» » » Amboina.	
» » » Ternate.	
Van den Heer *Melchior* » Bima,	
» » » *Schutt* » Amoerang.	

Lett. F.

STAAT der scholen in de Minahassa, onder ultimo December 1855.

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	VOOR WIENS REKENING.	Getal kinderen.			
				Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomen.
1	Tondano.	Tondano.	Gouvernements	302	198	500	205
2	»	Kapataran.	,,	—	—	108	75
3	Langoewan.	Langewan.	,,	125	38	163	99
4	Kakas.	Kakas.	,,	126	30	156	100
5	Kakaskassang.	Lotta.	,,	90	14	104	50
6	Likupang.	Likupang.	,,	32	16	48	48
7	Tonsea.	Kema.	,,	92	28	120	95
8	Manado.	Manado.	,,	75	36	111	41
9	Klabat di bawa.	Paniki.	,,	60	20	80	45
10	Tonbarirj.	Tanawangko.	,,	129	86	215	103
11	Kakaskassang.	Tatelij.	,,	—	—	89	40
12	Amurang.	Amurang.	,,	85	45	130	40
13	Tondano.	Makilisong.	Genootschaps	27	23	50	44
14	,,	Rerer.	,,	43	21	64	58
15	,,	Kolongan.	,,	38	32	70	62
16	,,	Sawangan.	,,	26	19	45	43
17	,,	Kombij.	,,	45	26	71	67
18	,,	Ranowangko.	,,	19	27	46	46
19	,,	Lalumpej.	,,	47	44	91	85
20	,,	Tulap.	,,	26	30	56	54
21	,,	Watulanij.	,,	29	17	46	42
22	,,	Telap.	,,	60	44	104	92
23	,,	Watumea.	,,	60	40	100	90
24	,,	Toulijan Kitjil.	,,	34	28	62	55
25	,,	Negrij Baru.	,,	45	23	68	65
26	,,	Koja.	,,	40	25	65	65
27	Langowan.	Atap.	,,	40	25	65	53
28	,,	Palumba.	,,	35	25	60	45
29	,,	Taluwatu.	,,	30	14	44	37
			Transportere .	1760	974	2931	1944

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	VOOR WIENS REKENING.	Getal kinderen.			
				Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomen.
			Per transport.	1760	974	2931	1944
30	Kakas.	Sembokej.	Genootschaps	9	10	19	17
31	,,	Kajuwatu.	,,	22	23	45	32
32	,,	Karor.	,,	15	14	29	28
33	,,	Passo.	,,	105	20	125	70
34	,,	Toulijan.	,,	35	19	54	43
35	Rembokeng.	Rembokeng.	,,	176	49	225	115
36	,,	Kasuratan.	,,	40	26	66	50
37	Tonpasso.	Tonpasso.	,,	120	40	160	108
38	,,	Tolukh.	,,	43	22	65	35
39	,,	Kanonang.	,,	29	27	56	36
40	Kawangkoan.	Kawangkoan.	,,	150	50	200	120
41	,,	Kajuur.	,,	26	18	44	30
42	,,	Tondegesan.	,,	43	22	65	40
43	Tombassian Atas.	Tonbasean Atas.	,,	90	58	148	80
44	Passan en Ratahan.	Passan en Ratahan.	,,	124	35	159	65
45	,,	Tetingesan.	,,	50	19	69	58
46	Tomohon.	Tomohon.	,,	256	82	338	220
47	,,	Tata-aran.	,,	82	45	127	106
48	,,	Rurukan,	,,	47	20	67	54
49	Kakaskassang.	Kakaskassang.	,,	123	11	134	108
50	Saronsong.	Saronsong.	,,	108	70	178	87
51	,,	Pinares.	,,	32	17	49	36
52	Sarongson.	Rembunan.	,,	23	24	47	35
53	,,	Lahandong.	,,	54	35	89	68
54	,,	Tondanga.	,,	31	18	49	36
55	Sonder.	Sonder.	,,	149	62	211	153
56	,,	Kiavalana.	,,	72	23	95	53
57	,,	Leilem.	,,	48	21	69	60
58	,,	Tintjep.	,,	36	14	50	40
59	Tonsea.	Treman.	,,	109	24	133	55
60	,,	Kassar.	,,	98	20	118	70
61	,,	Tumaluntung.	,,	90	18	108	69
62	,,	Sawangan.	,,	80	24	104	48
63	,,	Sukar.	,,	40	18	58	40
64	,,	Laikit.	,,	63	23	86	43
65	,,	Tetej.	,,	32	28	60	38
66	,,	Talawaan.	,,	68	46	114	43
67	,,	Tatelu.	,,	65	18	83	25
			Transportere,	4543	2087	6827	4358

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	VOOR WIENS REKENING.	Getal kinderen.			
				Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomen.
			Per transport.	4543	2087	6827	4358
68	Tonsea.	Lilang.	Genootschaps	38	12	50	32
69	Likupang.	Paslaten.	,,	50	15	65	40
70	Manado.	Sindulang.	,,	—	—	—	—
71	Negrij-Baru.	Tituwungan.	,,	—	—	—	—
72	,,	Tonkejna.	,,	32	43	75	30
73	Klabat-di-Atas.	Kolongan.	,,	67	33	100	40
74	Tonbaririj.	Ranowangko.	,,	63	38	101	71
75	,,	Lemo.	,,	42	36	78	44
76	,,	Lola.	,,	96	54	150	69
77	,,	Taratara.	,,	70	50	120	70
78	,,	Waloan.	,,	95	45	140	84
79	Kawangkoan.	Kumelum buaij.	,,	73	53	126	90
80	,,	Karimbow.	,,	35	25	60	50
81	,,	Wakan.	,,	22	22	44	30
82	,,	Towasen.	,,	43	13	56	43
83	,,	Liwasen.	,,	40	30	70	35
84	,,	Saut.	,,	22	18	40	20
85	Romoon.	Poigar.	,,	—	—	70	—
86	Tonpassa.	Tokin.	,,	32	24	56	30
87	,,	Wanga.	,,	21	17	38	20
88	,,	Motoling.	,,	65	16	81	60
89	,,	Mopolo.	,,	41	16	57	25
90	,,	Lompad.	,,	44	25	69	38
91	,,	Pontak.	,,	40	26	66	50
92	Tonbassian	Pondan.	,,	70	30	100	34
93	,,	Ritej.	,,	63	43	106	50
94	Romoon.	Romoon Atas.	,,	88	44	132	106
95	,,	» di bawa.	,,	100	72	172	24
96	Sonder.	Tumpaan.	,,	52	38	90	34
97	,,	Kapoja.	,,	37	23	60	26
98	Tonsawang.	Tonbatu.	,,	120	40	160	80
99	,,	Mundung.	,,	39	25	64	33
100	Kawangkoan.	Kanejan.	,,	24	16	40	30
101	,,	Koreng.	,,	39	20	59	32
102	,,	Wuwuk.	,,	50	50	100	70
103	,,	Pinamorongan.	,,	34	24	58	33
104	,,	Pasalatan.	,,	39	18	57	21
105	,,	Talaitad of Saronsong.	,,	28	22	50	28
			Transportere .	6294	3173	9587	5930

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	VOOR WIENS REKENING.	Getal kinderen.			
				Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Gezet opkomen.
			Per transport.	6294	3173	9587	5930
106	Ponosakan.	Bilang.	Genootschaps	60	5	65	20
107	Kakaskaseng.	Koka.	Negorij's	—	—	50	22
108	Tomohon.	Pongolombian.	,,	—	—	46	41
109	,,	Kembis.	,,	—	—	101	61
110	Tonsea,	Aijermandidi.	,,	76	30	106	82
111	,,	Tonsea-lama.	,,	49	29	78	68
112	Klabat-di-Atas.	Maumbij.	,,	77	18	95	40
113	,,	Kuwil.	,,	39	16	55	26
114	Romoon.	Tawaan.	,,	60	33	93	19
115	,,	Tenga.	,,	47	28	75	16
116	Sonder.	Paku.	,,	40	10	50	30
117	Tonbarirj.	Senduk.	,,	56	28	84	40
118	Sonder.	Muntej.	,,	19	5	24	13
119	Tonbassian.	Maliku.	,,	30	20	50	40
120	Sonder.	Suluen.	,,	63	40	103	43
121	,,	Tangkunej.	,,	16	5	21	—
122	,,	Popontolan.	,,	24	16	40	29
123	,,	Lelejma.	,,	28	15	43	33
124	Tonbariri.	Maaseng.	,,	18	11	29	19
125	,,	Poparin.	,,	21	20	41	35
126	Tonpasso.	Pinaling.	,,	30	13	43	10
127	Tonsawang.	Lobuh.	,,	73	52	125	65
128	Likupang.	Kokoleh.	,,	54	—	54	54
129	Tonpasso.	Popoh.	,,	—	—	—	—
			TOTAAL .	7237	3557	11253	6746

Lett. G.

BEGROOTING VAN 1855.

HOOFDSTUK V.

VIERDE AFDEELING.

UITGAVEN.

EEREDIENST, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, ONDERWIJS OF SCHOOLWEZEN.

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
BANTAM.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit dd. 24 November 1849 No. 19.
	Indemniteit van huishuur aan idem	360 —				Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25. Besluit dd. 17 Januarij 1850 No. 4.
	Traktement aan een schoolbediende		*f* 60 —			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25. Besluit dd. 17 Januarij 1850 No. 4.
		f 1,560 —	*f* 60 —			
BATAVIA.	*Sekretarie van de Hoofdkommissie van Onderwijs.*					
	Traktement aan een sekretaris	*f* 5,400 —				Besluit dd. 7 Augustus 1841 No. 2 en staatsblad 1850 No. 1.
		1,200 —				
	Klerken	v. memorie.				Besluit dd. 13 Julij 1847 No. 10 en staatsblad 1850 No. 1.
	Een boodschaplooper, personeel . . . . *f* 120.—					Besluit dd. 22 April 1851 No. 17, te bestrijden uit de sommen in het algemeen.
	1ste *lagere school te Weltevreden.*					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	*f* 4,200 —				Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6.
	„ „ „ 2den „	2,400 —				„ „ 19 Mei 1849 „ 6.
	„ „ „ 3den „	1,800 —				„ „ 19 Mei 1849 „ 6 en staatsblad 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan den 3den onderwijzer	600 —				
	Traktement aan 2 schoolbedienden		*f* 100 —			Resolutie dd. 30 Junij 1829 No. 18 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Voor het schoonhouden van het schoolerf		40 —			
	2de *lagere school te Weltevreden.*					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	3,000 —				Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6.
	„ „ „ 2den „	2,400 —				
	„ „ „ 3den „	1,500 —				
	„ „ „ 4den „	1,200 —				Besluit dd. 13 September 1852 No. 1 en missive 1ste Adjunkt-sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 23.
	Indemniteit van huishuur aan den 3den onderwijzer	600 —				Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6 en staatsblad 1850 No. 1.
	„ „ „ „ „ 4den „	360 —				Besluit dd. 13 September 1852 No. 1 en missive 1ste Adjunkt-sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 23.
	Traktement aan 2 schoolbedienden		100 —			Resolutie dd. 30 Junij 1829 No. 18 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Voor het schoonhouden van het schoolerf		40 —			
	Stadsschool te Batavia.					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	2,400 —				Besluit dd. 13 September 1852 No. 1 en missive 1ste Adjunkt-sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 23.
	„ „ „ 2den „	1,500 —				
	Transportere . . .	*f* 23,560	*f* 280 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	Per transport . . .	*f* 28,560 —	*f* 230 —			
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer	600 —				
	„ „ „ „ „ 2den „	360 —				
	Schoolbediende		100 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Partikuliere schoolinrigting te Tankee (Batavia.)					
	Traktement aan eenen leermeester	120 —				Besluit 13 September 1820 No. 6 en staatsblad 1850 No. 1.
		f 29,640 —	*f* 330 —			
BUITENZORG.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit dd. 27 Augustus 1849 No. 27 en 29 Junij 1850 No. 20.
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer. . .	360 —				Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' bediende voor de school . . .		*f* 60 —			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25, staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	„ „ eenen 1sten schoolmeester te Depok	300 —				Besluit dd. 10 Junij 1852 No. 5.
	„ „ „ 2den „ „ „	120 —				
	Toelage aan den 1sten schoolmeester te Depok, *Laurens*, à *f* 17 's maands . . . . . *f* 204:—	v/ memorie.				Resolutie dd. 1 Januarij 1836 No. 3, besluit 29 Januarij 1839 No. 8, staatsblad 1850 No. 1; te bestrijden uit het XII hoofdstuk « dagelijksche onvoorziene uitgaven. »
		f 1,980 —	*f* 60 —			
CHERIBON.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Resolutie dd. 10 Maart 1832 No. 11.
	Huishuur aan denzelven à *f* 30 's maands	360 —				„ „ 24 September 1832 No. 26 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' vasten boedjang à *f* 5 's maands		*f* 60 —			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25 en staatsbladen 1846 No. 12 en 1852 No. 1.
		f 1,560 —	*f* 60 —			
TAGAL.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Resolutie dd. 20 April 1832 No. 19, staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	300 —				
	Traktement aan een' bediende		*f* 60			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Huur van een schoollokaal		300 —			Besluit dd. 13 December 1845 No. 14, staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 1,500 —	*f* 360 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
PEKALONGAN.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —	*f* 60 —			Resolutie dd. 5 Februarij 1831 No. 13.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				Apostillaire dispositie dd. 2 December 1853 No. IX.
	Traktement aan een' bediende					Resolutie dd. 24 September 1832 No. 52 art. 52, staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 1,560 —	*f* 60 —			
KADOE.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit 14 Augustus 1848 No. 50 en 24 November 1849 No. 19.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' bediende		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No, 12 en 1850 No. 1.
		f 1,560 —	*f* 60 —			
SAMARANG.	*Bij de Gouvernements* 1ste *lagere school.*					
	Traktement aan eenen Hoofd-onderwijzer *f* 3,600:—					
	„ „ „ 2den onderwijzer 1,800:—					
	Indemniteit van huishuur aan den Hoofd-onderwijzer	*f* 600 —				Staatsblad 1850 No. 1 en besluit 4 September 1850 No. 10.
	„ „ „ „ „ 2den onderwijzer	360 —				
	Traktement aan twee schoolbedienden		*f* 160 —			Resolutie 5 Junij 1830 No. 29 en staatsblad 1850 No. 1.
	Bij de Gouvernements 2de *lagere school.*					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer *f* 2,400:—					
	„ „ „ 2den „ 1,500:—					
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer	600 —				Staatsblad 1850 No. 1 en besluit 4 September 1850 No. 10.
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer	360 —				
	Traktement aan twee schoolbedienden		120 —			Besluiten 20 Junij 1843 No. 1*a*, 13 Maart 1849 No. 9 en staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Bij de Gouvernements 3de *lagere school.*					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer *f* 2,400:—					
	„ „ „ 2den „ 1,500:—					
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer	600 —				Staatsblad 1850 No. 1 en besluit 10 September 1850 No. 10.
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer	360 —				
	f 13,200:—					
	Hiervan kan worden uitgetrokken hetgeen bij de begrooting van 1850					
	Transportere . . . . . *f* 13,200:—	*f* 2,880 —	*f* 280 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.			UITGAVEN. In Indie. Personeel.	UITGAVEN. In Indie. Materieel.	UITGAVEN. In Nederland. Personeel.	UITGAVEN. In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	Per transport		*f* 13,200:—	*f* 2,330 —	*f* 230 —			
	wegens traktement aan de onderwijzers bij de lagere school werkzaam, ad	*f* 7,500:—						
	en hetgeen bij besluit dd. 4 September 1850 No. 10 voor de armenschool, thans 3de Gouvernements lagere school, was toegestaan	*f* 3,900:—	*f* 11,400:—	*f* 11,400 —				Besluiten 30 Mei 1828 No. 17, 18 Augustus 1838 No. 1 en 12 September 1838 No. 5, en missive 1ste Adjunkt-sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 7.
	en de resterende		*f* 1,800:—	v. memorie.				Besluit 4 September 1850 No. 10; te bestrijden uit de *f* 500,000 buitengewoon om vast te worden voorgedragen.
	In het Weeshuis der Hervormde Gemeente.							
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer			*f* 1,800 —				Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en 13 November 1850 No. 22.
	„ „ „ 2den „			1,200 —				
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer			360 —				Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en staatsblad 1850 No. 1.
	In het Weeshuis der Roomsch-Katholyke Gemeente.							
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer			1,800 —				Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en 13 November 1850 No. 22.
	„ „ „ 2den „			1,200 —				
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer			360 —				Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en staatsblad 1850 No. 1.
	„ „ „ „ „ 2den „			360 —				
	Toelage aan eenen partikulieren onderwijzer te Salatiga			1,200 —				Besluit 5 Augustus 1851 No. 10.
				f 22,560 —	*f* 230 —			
		Personeel.	Materieel.					
SOERAKARTA.	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer			*f* 1,800 —				Resolutie 10 Junij 1835 No. 4.
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer			1,200 —				Besluit 13 Mei 1841 No. 42 en staatsblad 1850 No. 1.
	Huur van een schoolgebouw, tevens bestemd tot onderwijzerswoning .				*f* 1,200 —			Besluit 21 Junij 1846 No. 5 en staatsblad 1850 No. 1.
								Besluit 24 Junij 1846 No. 5 en staatsblad 1850 No. 1.
	Transportere . .			*f* 3,000 —	*f* 1,200 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.			UITGAVEN. In Indie. Personeel.	UITGAVEN. In Indie. Materieel.	UITGAVEN. In Nederland. Personeel.	UITGAVEN. In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
		Personeel.	Materieel.					
	Per transport . .			f 3,000 —	f 1,200 —			
	Indemniteit van huishuur aan den 2den Onderwijzer			360 —				Besluit 13 Mei 1841 No. 42 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen bediende				60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan twee Inlandsche geleerden, toegevoegd aan den Heer *Girecke*			1,200 —				Resolutie 11 Oktober 1831 No. 4.
	Verhooging aan Radin *Pandjie Poespo Wilogo* . .	600 —						Besluit 16 Junij 1845 No. 21, 24 Oktober 1846 No. 7 en 21 Januarij 1848 No. 1*a*.
	Traktement aan *A. B. Cohen Stuart*	4,800 —						Besluit 12 Julij 1847 No. 5*a*, 20 November 1850 No. 9 en 9 December 1851 No. 15.
	Gedeeltelijk traktement aan den translateur *C. F. Winter Sr.*	5,400 —						Besluit 19 Januarij 1844 No. 9, 25 Junij 1844 No. 9, 21 Januarij 1848 No. 1*a*; de overige f 2,400 'sjaars worden bestreden uit het traktement van een translateur onder algemeen bestuur uitgetrokken.
	Traktement aan *J. A. Wilkens* . .	7,200 —						Besluit 12 Februarij 1851 No. 2 en 1 April 1851 No. 6, apostillaire dispositie 17 Mei 1851 No. V.
	Traktement aan den elève translateur *C. F. Winter Jr.*	1,800 —						Besluit 19 Januarij 1844 No. 9, 25 Junij 1844 No. 9 en 21 Januarij 1848 No. 1*a*.
	Verhooging aan denzelven	600						Besluit 21 December 1847 No. 3 en 21 Januarij 1843 No. 1*a*.
	Inschrijving op de maandwerken *Journal Asiatique* en *Asiatij Society of Bengal*	—	f 71 —					Besluit 31 Mei 1845 No. 1 en 21 Januarij 1848 No. 1*a*; te bestrijden uit het XII hoofdstuk « *onvoorziene uitgaven* »
		f 20,400 —	f 71 —	v. memore.				
	Kweekschool tot opleiding van Inlandsche Onderwijzers op Java.							
	Traktement aan een Hoofdonderwijzer	f 3,000 —						Besluit 30 Augustus 1851 No. 1 en 10 September 1851 No. 2. Aan deze beide betrekkingen zijn periodieke traktements verhooging verbonden.
	Transportere . .	f 3,000 —		f 4,560 —	f 1,260 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Personeel.	Materieel.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	Per transport . .	*f* 3,000 —		*f* 4,560 —	*f* 1,260 —			
	Traktementsverhooging aan idem	500 —						Besluit 10 September 1851 No. 2.
	Indemniteit van huishuur aan idem	540						„ 14 Oktober 1853 No. 7.
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer	2,000 —						
	Traktementsverhooging aan denzelven	500 —						Besluit 10 September 1851 No. 2.
	Indemniteit van huishuur aan idem	420 —						„ 14 Oktober 1853 No. 7.
	Traktement aan een' hulp-onderwijzer	600 —						„ 7 November 1851 No. 2.
		f 7,560 —		v. memorie.				Te bestrijden uit de som van *f* 25,000, in het algemeen uitgetrokken voor de oprigting van scholen onder de Javanen.
				f 4,560 —	*f* 1,260 —			
DJOKJOKARTA.	Traktement aan eenen schoolonderwijzer			*f* 1,800 —				Resolutie 10 Junij 1835 No. 4.
	„ „ „ bediende				*f* 60 —			„ 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer . .			360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
				f 2,160 —	*f* 60 —			
JAPARA.	Traktement aan eenen onderwijzer te Pattie . . .			*f* 1,200 —				Gouvernements renvooi 1 September 1852 No. 10707.
				f 1,200 —				
REMBANG.	Traktement aan eenen schoolonderwijzer			*f* 1,200 —				Resolutie 27 Februarij 1832 No. 12 en staatsblad 1834 No. 48.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven			360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' bediende				*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1855 No. 1.
				f 1,560 —	*f* 60 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
BAGELEN.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit 14 Augustus 1848 No. 50 en 24 November 1849 No. 19.
	Huishuur voor denzelven	360 —				
	Traktement aan een' schoolbediende		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
		f 1,560 —	*f* 60 —			
MADIOEN.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit 25 Mei 1852 No. 7.
	Voor huishuur	360 —				
		f 1,560 —				
KEDIRIE.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit 29 Junij 1850 No. 20.
	„ „ „ bediende		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 1,200 —	*f* 60 —			
BANJOEMAAS.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Gouvernements renvooi 23 Mei 1854 No. 5705 en verbaal directeur-generaal van Financiën 31 Mei 1854 No. 3809.
	Eerste Gouvernements lagere school.					
SOERABAIJA.	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	*f* 3,600 —				Besluit 2 September 1849 No. 37.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	720 —				„ 2 „ 1849 „ 37 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer	1,800 —				Idem.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	480 —				Idem.
	Traktement aan eenen 3den onderwijzer	1,500 —				Besluit 2 September 1849 No. 37.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	480 —				„ 2 „ 1849 „ 37 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' schoolbediende		*f* 80 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25, 23 October 1832 No. 2 en staatsblad 1850 No. 1.
	Tweede Gouvernements lagere school.					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	2,400 —				Resolutio 2 September 1849 No. 37.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	600 —				„ 2 „ 1849 „ 37 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer	1,500 —				Besluit 2 September 1849 No. 37.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				„ 2 „ 1849 „ 37 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen schoolbediende		80 —			Resolutiën 24 September 1832 No. 25, 23 October 1832 No. 2 en staatsblad 1850 No. 1.
	Transportere	*f* 13,440	*f* 160 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	Per transport . . .	f 13,440 —	f 160 —			
	Traktement aan eenen 3den onderwijzer	1,200 —				Missive 1ste Adjunkt-Sekretaris 30 Junij 1834 No. 1259*g* § 44.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				
	Afdeeling Grissee.					
	Traktement aan eenen onderwijzer	1,200 —				Resolutie 17 Februarij 1832 No. 12 en staatsblad 1834 No. 48.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Wegens huur van een schoollokaal		120 —			Idem?
	Traktement aan een' schoolbediende		60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Afdeeling Madura.					
	Traktement aan eenen onderwijzer	960 —				Resolutie 3 September 1833 No. 17,
	Afdeeling Sumanap.					
	Traktement aan eenen onderwijzer	1,200 —				Resolutie 8 Junij 1836 No. 4.
	„ „ „ schoolbediende		60 —			„ 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 13.720 —	f 400 —			
PASSOEROEAN.	Traktement aan eenen onderwijzer	f 1,800 —				Resolutie 10 Junij 1835 No. 4.
	„ „ „ schoolbediende		f 60 —			„ 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer . .	360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen onderwijzer te Malang . . .	1.200 —				Besluit 10 Junij 1852 No. 5.
		f 3.360 —	f 60 —			
BEZOEKIE.	Traktement aan eenen onderwijzer te Bezoekie . .	f 1,200 —				Ministriële dépêche 13 Maart 1854 No. 6/165.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				
	Traktement aan eenen onderwijzer te Probolingo . .	1,200 —				Besluit 29 Junij 1850 No. 20.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen schoolbediende		f 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 3.120 —	f 60 —			
BANJOEWANGIE.	Traktement aan eenen onderwijzer	f 1.200 —				Besluit dd. 10 Junij 1852 No. 5.
		f 1.200 —				

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
AMBOINA.	*Lagere school te Amboina.*					
	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 2,400—				Besluit 29 Augustus 1827 No. 18.
	,, ,, ,, schoolbediende		*f* 95—			Resolutie 23 Oktober 1833 No. 2 en staatsblad 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer . .	360—				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Huur van een schoollokaal		360—			
	Maleische school te Amboina.					
	Traktement aan eenen opperschoolmeester à *f* 32 's maands	384—				Besluiten 15 Mei 1852 No. 3 en 10 Juny 1852 No. 5.
	Traktement aan twee opperschoolmeesters à *f* 16 's maands ieder	384—				
	Traktement aan zeven schoolmeesters der 1ste klasse à *f* 14 's maands ieder	1,176—				
	Traktement aan zeventien schoolmeesters der 2de klasse à *f* 12 's maands ieder	2,448—				
	Traktement aan een-en-twintig schoolmeesters der 3de klasse à *f* 10 's maands ieder	2,520—				
	Traktement aan twaalf schoolmeesters der 4de klasse à *f* 8 's maands ieder	1,152—				
	Traktement aan twee omloopende schoolmeesters à *f* 6 's maands ieder	144—				
	Traktement aan de inlandsche schoolmeesters op de Z. en O. en Z. W. eilanden	1,440—				Resolutie 22 January 1835 No. 15.
	Toelage aan den Heer *B. N. J. Roskott*, als opziener over de Inlandsche scholen in het ressort van Amboina	1,200—				Missive 1ste Adjunkt-sekretaris 30 Juny 1851 No. 1259*g* § 7 en 22 en verbaal Direkteur-Generaal van Financiën 27 Julij 1851 No. 5316.
		f 13,608—	*f* 455—			
BANDA.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 2,400—				Besluit 29 Augustus 1827 No. 18.
	,, ,, ,, schoolbediende		*f* 60—			Resolutie 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer . .	600—				Besluit 22 April 1841 No. 1 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan twee Inlandsche schoolmeesters à *f* 12 ieder 's maands	288—				Besluit 22 Mei 1828 No. 4.
		f 3,288—	60—			
	Lagere school te Ternate.					
TERNATE.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200—				Resolutie 19 Augustus 1851 No. 9.
	Transportere . .	*f* 1,200—				

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	Per transport . . .	*f* 1,200 —				
	Een boedjang bij de school te Ternate		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Voor huishuur aan den onderwijzer	360 —				Staatsblad 1850 No. 1.
	Maleische scholen te Ternate en Batchian.					
	Traktement aan eenen 1sten Inlandschen onderwijzer te Ternate	420 —				
	Traktement aan eenen 2den Inlandschen onderwijzer te Ternate	300 —				Besluit 10 Junij 1852 No. 5, Gouvernements reuvooi 20 Augustus 1852 No. 9866.
	Traktement aan eenen 3den Inlandschen onderwijzer te Ternate	120 —				
	Traktement aan eenen Inlandschen onderwijzer te Batchian	240 —				
	Voor schoolbehoeften enz. voor beide scholen . .		150 —			
		f 2,640 —	*f* 210 —			
MENADO.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Resolutie 8 Junij 1836 No. 4.
	Indemniteit van huishuur aan denzelven	360 —				,, 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan een' schoolbediende		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25, staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Maleische school te Menado.					
	Traktement aan vijf Inlandsche schoolmeesters à *f* 8:40 ieder 's maands	500 —				Resolutie 9 Februarij 1830 No. 4 en staatsblad 1846 No. 12.
	Traktement aan drie Inlandsche schoolmeesters à 6:80 ieder 's maands	240 —				
	Traktement aan acht Inlandsche schoolmeesters à *f* 4:20 ieder 's maands	400 —				
	Voor de opleiding van Inlandsche schoolmeesters .	500 —				Besluit 8 Julij 1846 No. 1 en staatsblad 1846 No. 12.
	Te Gorontalo.					
	Traktement aan eenen Inlandschen schoolmeester .	144 —				Besluit 10 Junij 1852 No. 5.
		f 3,344 —	*f* 60 —			
TIMOR.	Traktement aan eenen onderwijzer bij de lagere school	*f* 1,200 —				Besluit 19 Julij 1849 No. 13.
	Huishuur voor denzelven	360 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Voor schrijfbehoeften		*f* 25 —			Circulaire Directeur-Generaal van Financiën 18 Maart 1851 No. 1674 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen schoolmeester	360 —				
		f 19,20 —	*f* 25 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	UITGAVEN. In Indie. Materieel.	UITGAVEN. In Nederland. Personeel.	UITGAVEN. In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	1ste *lagere school.*					
MAKASSAR.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,800—				Besluit 28 Februarij 1832 No. 3.
	Huishuur aan denzelven	360—				„ 19 December 1851 „ 7.
	Traktement aan een' bediende der school		*f* 60—			„ 28 Februarij 1832 „ 3.
	Huur van het schoollokaal		720—			
	2de *lagere school.*					
	Traktement aan eenen onderwijzer	1,200—				Besluit 28 Februarij 1832 No. 3.
	Huur van het schoollokaal en onderwijzerswoning .		720—			„ 28 „ „ „ 3.
	Traktement aan een' bediende der school		60—			Missive 1ste Adjunkt-sekretaris 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 7 en 42 en verbaal Direkteur-Generaal van Financiën 27 Julij 1854 No. 5348.
	Voor de proeve van de oprigting van een Inlandsche school te Maros even als bij het bureau van Inlandsche zaken te Makassar . . . . . *f* 1,200;—	v. memorie.				Besluit 15 Februarij 1854 No. 6; te bestrijden uit de *f* 500,000 het XII hoofdstuk.
		f 3,360—	*f* 1,560—			
ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200—				Besluit 10 Februarij 1849 No. 15 en 21 November 1849 No. 13.
	„ „ „ schoolbediende		*f* 60			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
	Huishuur aan den onderwijzer	360—				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Indemniteit voor schrijfbehoeften		33—			Missive 1ste Adjunkt-sekretaris 30 Junij 1854 No. 1259*g* § 7, verbaal Direkteur-Generaal van Financiën 27 Julij 1854 No. 5348.
	Traktement aan vijf Dajaksche leermeesters of goeroes	360—				
		f 1,920—	*f* 148—			
RIOUW.	Voor het onderwijs aan kinderen van Europeanen .	*f* 600—				Besluit 4 Maart 1850 No. 7.
		f 600—				
	Inlandsche school.					
BANKA.	Bezoldiging aan eenen onderwijzer	*f* 600—				
	Voor aankoop van boeken en andere benoodigdheden		*f* 100			Besluit 1 November 1854 No. 8.
	Voor onderhoud van het schoolgebouw		100			
		f 600—	*f* 200—			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
SUMATRA'S-WEST-KUST.	*Lagere school.*					
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	*f* 2,400 —				Besluit 29 November 1826 No. 1.
	,, ,, ,, 2den ,, ...	1200 —				Missive 1ste Adjunkt sekretaris 30 Junij 1851 No. 1259*g* § 44.
	Huishuur aan denzelven	360 —				Resolutie 23 Oktober 1833 No. 2, staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen schoolbediende		*f* 120 —			Besluit 14 November 1836 No. 2, staatsblad 1850 No. 1.
	Indemniteit voor schrijfbehoeften		125 —			
	Maleische school.					
	Voor eene te Padang op te rigten school voor Maleijers	840 —				Missive Algemeene sekretaris 23 Augustus 1852 No. 2359.
		f 4,800 —	*f* 245 —			
BENKOELEN.	Traktement aan eenen onderwijzer	1,800 —				Besluit 27 April 1827 No. 8.
	Huishuur aan denzelven	480 —				Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1850 No. 1.
	Traktement aan eenen boedjang		*f* 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
		f 2,280 —	*f* 60 —			
PALEMBANG.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1,200 —				Besluit 25 Mei 1852 No. 6.
	Indemniteit voor huishuur aan denzelven	360 —				
		f 1,560 —				
IN HET ALGEMEEN.	Tot oprigting van scholen onder de Javanen, voornamelijk bestemd tot opleiding van Inlandsche ambtenaren	*f* 20,000 —	*f* 5,000 —			Besluit 13 Maart 1849 No. 5.
	Maximum bedrag der traktementen, welke volgens de bestaande verordeningen voor 's lands scholen voor de bedieningen van ondermeesters en kweekelingen bepaald zijn . . . . . *f* 52,560:—					
	Waarvan voor de werkelijke behoeften geraamd wordt benoodigd te zijn voor 1855	36,830 —				Besluit 16 November 1851 No 5.
	Voor 5- en 10jarige traktementsverhooging aan de onderwijzers, aandeel der onderwijzers in de schoolgelden en betaalde toelagen	47,000 —				
	Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolmeubelen en transport van goederen en boeken		11,000 —			
	Kosten van het Onderwijs in de Oostersche taal-, land- en volkenkunde aan de akademie te Delft . . .			*f* 10,000 —		Kabinets missive 19 Februarij 1848 No. 1*a*.
	Transportkosten van den opziener over de Inlandsche scholen in het ressort te Amboina, gecalculeerd op	250 —				Besluit 27 Februarij 1852 No. 1 en missive 1ste Adjunkt-sekretaris 30 Junij 1851 No. 1259*g* § 7 en 22.
		f 104,130 —	*f* 16,000 —	*f* 10,000 —	—	

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	UITGAVEN. In Indie. Personeel.	In Indie. Materieel.	In Nederland. Personeel.	In Nederland. Materieel.	*Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.*
	REKAPITULATIE.					
	BANTAM	ƒ 1,560 —	ƒ 60 —			
	BATAVIA	29,640 —	360 —			
	BUITENZORG	1,980 —	60 —			
	CHERIBON	1,560 —	60 —			
	TAGAL	1,500 —	360 —			
	PEKALONGAN	1,560 —	60 —			
	KADOE	1,560 —	60 —			
	SAMARANG	22,560 —	280 —			
	SOERAKARTA	4,560 —	1,260 —			
	DJOKJOKARTA	2,160 —	60 —			
	JAPARA	1,200 —	—			
	REMBANG	1,560 —	60 —			
	BAGELEN	1,560 —	60 —			
	MADIOEN	1,560 —	—			
	KEDIRIE	1,200 —	60 —			
	BANJOEMAAS	1,200 —	—			
	SOERABAIJA	13,720 —	400 —			
	PASSOEROEAN	3,360 —	60 —			
	REZOEKIE	3,120 —	60 —			
	BANJOEWANGIE	1,200 —	—			
	AMBOINA	13,603 —	455 —			
	BANDA	3,233 —	60 —			
	TERNATE	2,640 —	210 —			
	MENADO	3,343 —	60 —			
	TIMOR	1,920 —	25 —			
	MAKASSAR	3,360 —	1,560 —			
	ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO	1,920 —	143 —			
	RIOUW	600 —	—			
	BANKA	600 —	200 —			
	SUMATRA'S-WESTKUST	4,800 —	245 —			
	BENKOELEN	2,280 —	—			
	PALEMBANG	1,560 —	60 —			
	IN HET ALGEMEEN	104,130 —	16,000 —	ƒ 10,000 —		
		ƒ 247,370 —	ƒ 22,363 —	ƒ 10,000 —		

VERSLAG

OVER

HET SCHOOLWEZEN

VOOR

DEN INLANDER

IN

NEDERLANDSCH-INDIE,

OVER HET JAAR 1855.

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SEKRETARIE.

In verband met art. 128 van het nieuwe reglement op het beleid der regering in *Nederlandsch-Indie*, schrijft art. 81 van de instruktie voor den Gouverneur-Generaal het volgende voor:

« Behoudens de regels, door den Koning omtrent het geven van onderwijs gesteld, of nader te stellen, is de Gouverneur-Generaal bevoegd al zulke maatregelen te nemen, als strekken kunnen om het onderwijs onder de Europesche en Inlandsche bevolking te verbeteren en uit te breiden en onder haar kunsten en wetenschappen te bevorderen. »

« De Gouverneur-Generaal zorgt door de oprigting van scholen zoo veel mogelijk, dat in elk regentschap gelegenheid zij tot onderwijs der Inlandsche jeugd. »

De Gouverneur-Generaal heeft het noodig geacht de aandacht der hoofden van gewestelijk bestuur op en buiten *Java* bepaaldelijk te vestigen op de milde bedoelingen des Konings in dit artikel doorstralende, en mitsdien bij de kabinetscirculaire van 14 September 1855 no. 211 en 212 ernstig aanbevolen om ook van hunne zijde alles aan te wenden wat in hun vermogen zal zijn, om tot de verwezenlijking daarvan bij te dragen.

De volgende bijzonderheden kunnen voorts omtrent den staat van het onderwijs onder den Inlander binnen *Nederlandsch-Indie* worden medegedeeld.

JAVA.

I. KWEEKSCHOOL TE SOERAKARTA.

De laatste medededeelingen nopens deze school liepen tot ultimo Mei 1855. Dezelve zijn reeds opgenomen in het verslag over 1854 en hebben onder anderen aanleiding gegeven tot de volgende beschikkingen, vervat in het besluit van 18 December 1855 no. 24.

Ten aanzien van den slechten staat van de gebouwen der kweekschool, is een onderzoek opgedragen aan den direkteur der burgerlijke openbare werken.

De hoofden van gewestelijk bestuur op *Java* zijn aangeschreven om zoodra te hunnent de gelegenheid zou bestaan tot plaatsing van Inlandsche onderwijzers, gevormd op de kweekschool te *Soerakarta*, daarvan berigt te doen aan den Gouverneur-Generaal, met een bepaald voorstel omtrent den voet der plaatsing, — wordende 's Gouvernements tevredenheid betuigd aan den hoofd-onderwijzer der kweekschool dr. W. PALMER VAN DEN BROEK, over zijnen ijver en zijne volharding, waardoor de in het verslag beschreven uitkomsten zijn verkregen mogen worden.

In het verslag, door den hoofd-onderwijzer den 31sten Mei 1856 aan den resident van *Soerakarta* nopens deze school en de daaraan verbonden school voor externen ingediend, wordt het volgende medegedeeld.

Het personeel der onderwijzers, aan de kweekschool geplaatst, onderging in het laatst verloopen schooljaar twee gewigtige veranderingen, door het ontslaan van den tweeden onderwijzer J. VAN HAAGEN (Gouv. besluit 13 Februarij jl., no. 10) en door het provisioneel voor één jaar werkzaam stellen van den heer J. C. LAVALETTE, als teekenmeester bij de kweekschool. (Gouv. besluit 31 Januarij no. 16). Door die aanstelling werd eene zeer gewenschte uitbreiding aan het onderwijs gegeven, waarvan men uitnemende vruchten zal kunnen verwachten.

Van de kweekelingen werden twee als onderwijzers geplaatst: radhen ABAS te *Pasoeroean* en mas RACHMAN te *Cheribon*, terwijl in hunne plaats tot kweekelingen werden benoemd SALIM en MARTAWA. (Gouv. besluit 31 Maart jl. no. 2). De plaats van MARTAWA, nog vóór zijne benoeming overleden, is tot heden onvervuld gebleven. — Vier van de kweekelingen: MOEHAMAT TAHIEF, PARMAN, SAPARIMAN en SANGADI,

ontvingen de verhoogde toelage van 15 gulden 's maands, die thans door acht kweekelingen wordt genoten. (Gouv. besluit 18 December 1855 no. 21 art. 2).

De hulpmiddelen van het onderwijs werden op nieuw vermeerderd door de uitgave van twee Javaansche leesboekjes, namelijk eene *tweede verzameling van zedelijke verhalen* en eene *verzameling van zedespreuken*, beide door den heer C. F. Winter Sr. uit het Hollandsch in het Javaansch overgebragt. Ook werd bij voortduring aan de kweekelingen in schrift medegedeeld, hetgeen de hoofd-onderwijzer en de hulponderwijzer F. W. Winter over de rekenkunde en de aardrijkskunde in de Javaansche taal hadden opgesteld.

De *laagste klasse* is in twee afdeelingen verdeeld en bevat thans zes kweekelingen. Van de 1ste afdeeling zijn: raden mas Abdoel Bahit, mas Ngali, raden bagoes Santosa en mas Talka; van de 2de afdeeling, mas Moekmin en Salim. De beide laatsten zijn het minst gevorderd. Behalve de oefeningen in het schrijven, ontvangen zij elk afzonderlijk onderwijs in het rekenen, Moekmin in de gewone breuken, Salim in het optellen van geheele getallen. Moekmin is een goed schrijver; van Salim, hier nog geen twee maanden aanwezig, laat zich nog weinig zeggen. Met de eerste afdeeling worden zij gezamenlijk geoefend in het lezen van Javaansch en Maleisch. De 1ste afdeeling is in het rekenen tot aan de evenredigheden gevorderd. De aardrijkskunde van den *Nederlandsch-Oost-Indischen Archipel* is bijna geheel afgehandeld. Met veel lof wordt de kweekeling Talka vermeld; hij munt in aanleg en ijver bijzonder uit. Deze klasse werd steeds onder toezigt van den hoofd-onderwijzer en eerst bij afwezigheid van den 2den onderwijzer, door den hulp-onderwijzer onderwezen, en later deels door dezen, deels door twee van de verstgevorderde kweekelingen van de hoogste klasse, door Abas en Rachman, en na hun vertrek door Dardjana en Kasim. Op die wijze trachtte men in het gemis van een 2den onderwijzer te voorzien. Daar

echter het gedurig veranderen van onderwijzer op den gang van het onderwijs nadeelig werkt, is eene spoedige vervulling van de vakante betrekking van 2den onderwijzer zeer wenschelijk.

De *hoogste klasse* bevat thans acht kweekelingen: bagoes Dardjana, Kasim, Moehamat Tahief, Sapariman, Parman, Darsa, Soeradji en Sangadi, waarbij vroeger nog behoorden Abas en Rachman. Zij werd door den hoofd-onderwijzer onderwezen in de aardrijkskunde van *Azie*, in den regel van drieën, in de landmeetkunde, in het lezen en uitleggen van de leesboekjes, vooral ook in 't vertalen van de eene taalsoort in de andere, waarbij de hoofd-onderwijzer naar zijn vermogen pogingen aanwendde om de eerste beginselen der Javaansche spraakkunst mede te deelen. Deze pogingen zullen echter beter gelukken, wanneer de Javaansche spraakkunst van den heer Wilkens zal zijn uitgegeven. Men ging in 't onderwijs niet veel verder dan het vorige jaar. Herhaling van het vroeger geleerde werd voor de meesten van deze klasse verkieslijk geacht. De bijzonder gunstige aanleg van Abas en Rachman maakte eene uitbreiding van 't onderwijs mogelijk. Voor Dardjana en Kasim was eene herhaling hoogst wenschelijk. Moehamat Tahief heeft boven de anderen door zijne vorderingen uitgeblonken. Parman, Sapariman en Darsa maakten goede vorderingen; hun min gunstigen aanleg werd dit jaar door hun ijver overtroffen. Zij vorderen echter van hunnen onderwijzer zeer veel geduld en moeite. Soeradji bleef bij voortduring lofwaardig. Sangadi voldeed geenszins aan de verwachting. Dardjana en Kasim onderwijzen thans de laagste klasse der kweekelingen tot 10 uur. Moehamat Tahief, Sapariman, Parman en Darsa geven tot dat uur onderrigt in de externen-school. Zij zijn daarin met ijver, doch eerst sedert korten tijd werkzaam. Al de kweekelingen werden geregeld in het Madureesch onderwezen. Sedert den 26sten Februarij jl., dus sedert drie maanden, ontvangen allen onderrigt in het *teekenen*, viermalen 's weeks, en dat wel op uren, anders òf

aan het Madureesch òf aan eigene oefening en uitspanning gewijd. Eenige kweekelingen toonen weinig, maar zeven, van welke ABAS en RACHMAN nu vertrokken zijn, buitengewoon veel aanleg. Verbazende vorderingen hebben zij in drie maanden gemaakt, gelijk aan ieder uit daarvan bij het examen afgelegde proeven ten sterkste in het oog viel. De al te groote lust tot het teekenen zal bij sommigen moeten worden te keer gegaan, opdat hun ander werk, dat toch hoofdwerk blijft, geene schade lijde. De heer LAVALETTE is verzocht, om, na het leggen van de eerste algemeene grondslagen van de teekenkunst, zooveel mogelijk, eene praktische strekking aan zijn onderwijs te geven.

Over het gedrag der kweekelingen valt niet te klagen. Slechts één van hen werd gestraft, omdat hij zich zonder verlof van het schoolerf had verwijderd.

Het getal leerlingen van de externen-school was voor één jaar 24 en in November jl. 27. In Januarij verlieten zes de school, na goede vorderingen gemaakt te hebben, en drie zonder gewenschte vruchten. Later zijn er zes bijgekomen, zoodat het getal nu weder 24 bedraagt. Opmerking verdient de bijzonderheid, dat er uit *Kepatian* geene leerlingen meer zijn, en dat het gebied van den Keizer thans evenveel leerlingen oplevert als dat van den Prins PRANG WEDANA. Daar de kweekelingen, hier met het onderwijs belast, niet allen even ver gevorderd zijn, is de orde veranderd en zijn de kundigste leerlingen bijeen gevoegd onder leiding van MOEHAMAT TAHIEF. Deze onderwijst zeven leerlingen. Zij kunnen bijna allen goed Javaansch en Maleisch lezen, en schrijven de beide karakters zeer goed. Vijf van hen zijn aan den regel van drieën bezig; drie aan de aardrijkskunde van de *Buitenbezittingen* en vier aan die van *Java*. — De overige 17 leerlingen zijn in drie afdeelingen gesplitst en staan onder leiding van SAPARIMAN, PARMAN en DARSA. De meesten van hen zijn nog zeer jong. Zes kunnen nog niet lezen. Zij spel-

len en schrijven op de lei. De elf anderen lezen, maar nog niet vloeijend. Vijf zijn met de aardrijkskunde begonnen. Twee oefenen zich in 't uitspreken van getallen, vijf in de hoofdregels van de geheele getallen en tien in de behandeling der gewone breuken. Op de school zijn zij ijverig en ordelijk. Bij het gehouden examen ontvingen zij, even als de kweekelingen, een geschenk, met uitzondering van vijf leerlingen, die te dikwijls tehuis waren gebleven. Deze geschenken werden aangekocht uit het schoolfonds. — Van dat schoolfonds bedragen de inkomsten thans 87 gulden per maand.

De beschikkingen op eenige bij bovenstaand verslag gedane voorstellen zullen het volgende jaar worden medegedeeld.

II. PROVINCIALE SCHOLEN.

Nopens deze scholen kan worden vermeld:

BANTAM.

Nopens de Inlandsche school te *Serang* deelt de resident mede, dat hoezeer de goede wil en ijver van den onderwijzer toebagoes YACHIA immer bleek, hij echter voor die taak niet genoegzaam is berekend en vooral van zijn gemis van de noodige bekwaamheden en van aanleg tot het geven van onderrigt, de geringe verstandelijke ontwikkeling van de leerlingen het gevolg is. Hij acht het wenschelijk dezen onderwijzer te vervangen door eenen kweekeling van de kweekschool te *Soerakarta*.

Uit eene vergelijking van het getal leerlingen gedurende 1854 en 1855 blijkt, dat in het laatst verloopen jaar slechts één nieuwe leerling bij de school is opgenomen, en dat het totaal getal onder ultimo 1855 bedroeg 16.

De in gebruik zijnde leer- en leesboeken werden op den duur zeer doelmatig bevonden, en met de betaling van het schoolgeld werd geregeld voortgegaan.

BATAVIA.

In deze residentie waren onder ultimo 1855 geene scholen van gouvernementswege opgerigt.

KRAWANG.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1855 18 en is alzoo sedert ultimo December 1854 met 2 vermeerderd. Bij het verslag over 1854 zijn de redenen opgegeven, waaraan het is toe te schrijven dat het getal leerlingen niet grooter is. Er bestaat echter vooruitzigt dat dit getal in het loopende jaar met eenige weinigen vermeerderd zal worden.

De leerlingen zijn in twee klassen verdeeld.

In de eerste klasse lezen zij vrij goed het Maleisch en Soendaasch met Javaansche en Romeinsche karakters, zoowel in geschreven als in drukletters; het schrijven in die talen met beide die karakters, laat niets te wenschen over.

Het overzetten van de eene in de andere taal is minder voldoende.

In het rekenen, hetwelk zich tot de vier hoofdregelen der gewone cijferkunst bepaalt, geven zij redenen tot tevredenheid.

De leerlingen der 2de klasse lezen en schrijven vrij vlug het Soendaasch en het Maleisch met Javaansche karakters.

Sedert den 7den November 1855, toen de toenmalige onderwijzer eene hoogere betrekking bekomen heeft, wordt er, in afwachting van zijnen vervanger, door eenen Inlander, die daartoe de noodige kunde niet bezit, onderwijs gegeven. Tot dusverre zijn er vruchteloos pogingen in het werk gesteld om eenen kundigen onderwijzer te bekomen.

Het voorstel is echter in overweging, om een der op de kweekschool te *Soerakarta* gevormde onderwijzers voor de school te *Poerwakarta* te bestemmen.

PREANGER-REGENTSCHAPPEN.

A. SCHOOL TE TJIANDJOER.

Het getal der schoolkinderen bedroeg onder ultimo Decem-

ber 1854 41
onder ultimo December 1855 19
doch zijn in de maand Januarij weder bijgekomen . 12

In den loop van het jaar hebben niet minder dan 30 kinderen de school verlaten, waarvan 13 in verschillende betrekkingen, meestal als schrijvers, zijn werkzaam gesteld.

Een is overleden. Aan een ander is wegens verregaande ongehoorzaamheid de school moeten worden ontzegd, de overigen zijn wegens ziekelijkheid of omdat de ouders hen priesters wilden laten worden of het schoolgeld niet meer konden of wilden voldoen, uitgetreden.

Deze groote mutatie, maar nog meer het gebrek aan eenen geschikten onderwijzer, hebben niet gunstig op deze school gewerkt.

De klerk op het residentiebureau SCHUURMAN, die anders wel bedreven is, kan slechts één uur per dag, en dat nog niet altijd, aan de school besteden, en den overigen tijd zijn de kinderen aan eenen geheel onbekwamen onderwijzer overgelaten, wien nog een der geschiktste scholieren tot hulp is toegevoegd, doch voor welke beide zij geen ontzag hebben.

Met aandrang is dan ook om eenen onderwijzer uit de kweekschool te *Soerakarta* verzocht.

De ijver der ouders, om hunne kinderen ter school te zenden, is niet groot; zonder de opwekking daartoe van de zijde van het *Europesche* bestuur, zoude de school weldra te-niet gaan.

Intusschen wordt hier meer dan ergens de behoefte aan eene betere opleiding der zoons van Inlandsche hoofden gevoeld, en is het te wenschen dat het spoedig zal gelukken, eenen voor zijne taak beter berekenden onderwijzer te bekomen.

B. SCHOOL TE BANDONG.

Het getal der scholieren bedroeg onder ultimo December 1854 25
onder ultimo December 1855 36

In den loop van het jaar is één kind overleden en zijn vier jonge lieden tot verschillende mindere betrekkingen benoemd; verder hebben geen kinderen de school verlaten.

Van de meer gevorderde scholieren zijn verscheidene tot dienstverrigtingen, zoo als het boekhouden bij de koffijpelmolens, het doen van opnemingen, met goed gevolg gebezigd.

De toestand dezer school was vrij voldoende. De onderwijzer, die niet onbekwaam is, bezit ijver voor zijne taak, en bij de jonge lieden was eenige vooruitgang te bespeuren.

C. SCHOOL TE SUMADANG.

Het getal der scholieren bedroeg onder ultimo December 1854 32
onder ultimo December 1855 29

Slechts drie leerlingen verlieten de school, waarvan één in 's lands dienst is aangesteld; de twee anderen werden door de ouders teruggeroepen.

Vier der meest gevorderde leerlingen zullen bovendien eerlang in onderscheidene betrekkingen worden geplaatst.

In het schoonschrift, het teekenen van kaarten en de aardrijkskunde, hadden de scholieren dezer school zich boven alle anderen zeer gunstig onderscheiden; de Inlandsche onderwijzer voldeed goed.

D. SCHOOL TE MANONDJAIJA.

Het getal schoollieren bedroeg onder ultimo December 1854 34
onder ultimo December 1855 27

Tien jonge lieden verlieten de school, waarvan vijf bij het binnenlandsch bestuur in mindere betrekkingen werden geplaatst.

Ofschoon de school te *Sumadang* boven die te *Manondjaija* uitmunt, zoo zijn toch ook de hier gemaakte vorderingen allezins voldoende.

E. SCHOOL TE GAROET.

Het getal scholieren bedroeg onder ultimo December 1854 11

onder ultimo December 1855 15

In het afgeloopen jaar is één scholier wegens wangedrag ontslagen, terwijl vier bij het binnenlandsch bestuur zijn aangesteld.

De Inlandsche onderwijzer werd tot eene andere betrekking bevorderd en door een der meestgevorderde scholieren vervangen.

Verscheiden jonge lieden gaven blijken van goede verstandsontwikkeling, en hadden het geleerde goed begrepen.

Ook de nieuw benoemde onderwijzer scheen goed te voldoen.

De jonge lieden die blijkens het verslag van 1854 naar *Cheribon* zouden worden gezonden om aldaar onderrigt te ontvangen in het landmeten, zijn in de tweede helft van het afgeloopen jaar van dáár teruggekeerd, daar de staat der schoolfondsen niet gedoogde de voor hun onderhoud benoodigde gelden nog langer bij te dragen.

Het oordeel van den met de opnamen in de residentie *Cheribon* belasten kapitein BEIJERINCK, over de door hen in korten tijd gemaakte vorderingen, was gunstig; vooral prees hij de schranderheid van radhen SOERIA DI KOESOEMA van *Bandong*, die bijzonderen aauleg had getoond, en dien hij reeds in staat achtte in het landmeten instruktie aan anderen te geven.

Deze jonge lieden zijn alsnu behulpzaam om onderrigt te geven in het landmeten en teekenen.

In het algemeen is het weder op nieuw gebleken, dat de scholieren onder eene goede leiding voor veel ontwikkeling vatbaar zijn.

De hier bestaande regeling, dat de kontroleurs speciaal met het toezigt over de scholen zijn belast, heeft goede vruchten gedragen. De kontroleur van *Sumadang*, VAN ES, heeft

zich, onder de leiding van den assistent-resident KINDER, aan deze taak vooral veel laten gelegen liggen, even zoo die van *Limbangan*, VON BAUMHAUER, die echter onlangs naar *Borneo* is overgeplaatst.

Naar mate het personeel der onderwijzers beter wordt, is het ook te verwachten dat de scholen steeds meer voldoende uitkomsten zullen geven.

Het onderwijs heeft voor het overige over dezelfde vakken geloopen die reeds in het verslag van 1854 zijn vermeld.

De administratie der schoolgelden waaruit voor het grootste gedeelte de bezoldigingen der onderwijzers en de schoolbehoeften worden bestreden, heeft geregeld plaats gehad en zijn daarvan op gezette tijden de verantwoordingen ingediend. De ontvangsten waren toereikend voor de uitgaven.

CHERIBON.

De Inlandsche school ter hoofdplaats *Cheribon*, uit partikuliere bijdragen opgerigt, naar aanleiding der magtiging vervat in het besluit van den 4den April 1852 no. 1, is, ten gevolge der in 1853 geheerscht hebbende epidemische koortsen, eerst in het laatst der maand Julij 1854 kunnen worden geopend.

Het schoolgeld werd bij die gelegenheid voorloopig vastgesteld:

voor *regenten:*

voor ieder kind . . . . . *f* 8:— 's maands;

voor *den ranga:*

voor ieder kind . . . . . *f* 4:— »

voor *pattihs*, *onder-kollekteurs*, *hoofd-djaksas* en *wedhanas:*

voor het eerste kind . . . . . *f* 3:— 's maands;
» » tweede kind . . . . . » 2:— »
» elk volgend kind . . . . . » 1:60 »

voor *mantries*, *djaksas* en *panghoeloes:*

voor het eerste kind . . . . . *f* 1:60 's maands;
» elk volgend kind . . . . . » 1:— »

voor *schrijvers en andere mindere bezoldigden:*

voor ieder kind . . . . . *f* 1:— 's maands.

De strekking der oprigting dier school en de leerwijze, worden omschreven in een daarvoor opgemaakt hieronder volgend reglement, hetwelk ter kennis van de regenten is gebragt, om aan de overige Inlandsche hoofden mede te deelen.

Art. 1. De oprigting dezer school heeft ten doel de kinderen der Inlandsche hoofden onderwijs te doen genieten en hen te bekwamen, en zoo veel mogelijk te vormen tot geschikte fatsoenlijke Inlandsche hoofden. Al wat met dit doel en het behoud der goede Inlandsche gewoonten, kleeding enz. strijdig is, moet streng worden vermeden.

Art. 2. Met uitzondering van den Vrijdag, zullen de kinderen dagelijks worden onderwezen van 8 tot 11 ure des morgens en des namiddags van 1 tot 4 ure.

Gedurende de poeassa zal eene vakantie van vijf weken worden verleend.

Art. 3. Het onderwijs zal zoo veel mogelijk bestaan in:

a. lezen en schrijven in de Maleische, Javaansche en Soendasche talen;

b. Idem idem van de Maleische taal met Latijnsche karakters;

c. stellen van brieven in de Maleische en Javaansche talen;

d. vertalen uit het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd;

e. rekenen tot en met den regel van drieën; (alles ook met gewone en decimale breuken).

f. geographie, voornamelijk van het eiland *Java;*

g. beginselen der landmeetkunde.

Art. 4. Tot het bezoeken dezer school zullen vooreerst alleen worden toegelaten zonen en betrekkingen van regenten, pattis, onderkollekteurs, hoofd-djaksas, hoofd-panghoeloes, djaksas, regentschaps-panghoeloes, distriktshoofden en mantries.

Zonen van overige mindere hoofden, of andere kinderen van Inlanders, zullen niet mogen worden opgenomen zonder speciale vergunning van den resident.

De kinderen die toegelaten worden moeten den ouderdom van 10 jaren hebben bereikt, en zullen geene oudere dan van 18 jaren worden toegelaten, zonder speciale vergunning.

Geene kinderen zullen op de school worden aangenomen, dan met het begin van elke maand.

Het schoolgeld moet worden voldaan vóór of op den 15den der maand, volgende op die in welke het onderwijs is genoten.

Art. 5. De onderwijzer zal de namen van alle kinderen die als leerlingen worden opgenomen, als mede de namen van hunne ouders of van degenen die het schoolgeld betalen, benevens derzelver woonplaatsen, in een behoorlijk register inschrijven.

Art. 6. De onderwijzer zal zich enkel met onderwijs bezig houden en zich niet zonder noodzakelijkheid buiten de school begeven.

Art. 7. De onderwijzer zal zorgen, dat het schoolgebouw altijd zuiver en schoongehouden worde.

Art. 8. De onderwijzer ziet toe dat de kinderen zindelijk en altijd wel gewasschen en gereinigd ter school komen.

Art. 9. Voor het eindigen van het onderwijs mag geen kind de school verlaten, dan in zeer dringende gevallen en na verkregen toestemming van den onderwijzer.

Art. 10. Gedurende den schooltijd zullen er, onder welk voorwendsel ook, geene bedienden in de school worden toegelaten, blijvende ook het nuttigen van eenige spijs of drank door de leerlingen ten eenemale verboden.

Art. 11. Omtrent alle aangelegenheden, de school betreffende, zal de onderwijzer zich tot den sekretaris der residentie wenden, aan wien, onder oppertoezigt van den resident, het gewoon toezigt over deze inrigting wordt opgedragen.

Het aantal leerlingen, hetwelk bij de opening der school bedroeg 9 en in de maand Januarij 1855 was geklommen tot 11, bedroeg in December van gemeld jaar slechts 5.

De oorzaak dier vermindering moet, behalve aan de mindere geschiktheid van den onderwijzer mas ARDJASENTANA, ook daaraan toegeschreven worden, dat de Inlandsche hoofden nog niet genoegzaam doordrongen zijn van de waarde en het groote nut van goed onderwijs voor hunne kinderen, om zich daarvoor betrekkelijk belangrijke voortdurende opofferingen en zorgen te getroosten.

De verkregen uitkomsten van het gegeven onderwijs zijn tot dus ver dan ook beneden het middelmatige gebleven, zijnde de kinderen door de ouders van de school genomen, zoodra zij eenige vorderingen in het lezen en schrijven gemaakt hadden, ten einde òf hunne ouders in de uitoefening hunner betrekking behulpzaam te zijn, òf om de eene of andere broodwinning te zoeken, òf om godsdienstig onderwijs te genieten.

De oorzaak dat de school slechts door weinige leerlingen en uitsluitend door kinderen van Inlandsche hoofden uit het regentschap *Cheribon* bezocht wordt, is dat de ouders die in de binnenlanden gevestigd zijn, niet gaarne hunne kinderen voor langen tijd van zich verwijderen, om hen naar *Cheribon* te zenden, dewijl zij aldaar weinig of geen genoegzame relatiën hebben, die in het onderhoud en de verzorging dier kinderen kunnen voorzien.

Ten einde nu het weldadige doel der oprigting van scholen voor onderwijs van zonen van Inlandsche hoofden te bereiken, is het onvermijdelijk op de hoofdplaatsen der overige vijf regentschappen dezer residentie ook inrigtingen daar te stellen tot het geven van onderrigt, al ware het ook slechts, om die jongelingen onder het toezigt van het bestuur aan orde en werkzaamheid te gewennen, iets hetgeen hun thans in het ouderlijk huis geheel ontbreekt.

De groote uitgestrektheid der residentie en het aanzijn in dezelve van verschillende volksstammen, toont de noodzakelijkheid der laatstbedoelde inrigtingen aan.

Dit denkbeeld is reeds aan de overweging van het gouvernement onderworpen.

Wat betreft de geldelijke aangelegenheid der school.

De uitgaven van af Augustus 1854 tot en met December 1855, hebben bedragen:

traktement van den onderwijzer	*f*	510: —
aanschaffing van meubilair, boekwerken en schrijfbehoeften	»	189: 55
reparatie van het schoolgebouw	»	40:100
Te zamen . . .	*f*	740: 35

De ontvangsten hebben daarentegen bedragen:

subsidie uit 's lands kas, ingevolge besluit van den 4den April 1851 no. 1, van af 1 Augustus 1854 tot en met December 1855	*f*	836: 80
schoolgelden	»	336: —
Te zamen . . .	*f*	1,172: 80
Het totaal der ontvangst is	*f*	1,172: 80
dat der uitgaven bedraagt	»	740: 35
Blijft voordeelig saldo . .	*f*	423: 45

TAGAL.

Het aantal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1855, 60.

Het onderwijs heeft even als vrooger, gedurende het loopend jaar geregeld plaats gehad.

De leerlingen zijn verdeeld in drie klassen.

De vakken van onderwijs bepalen zich:

1°. tot het Maleisch en Javaansch lezen en schrijven met Romeinsch, Arabisch en het Javaansch eigenaardig karakter;

2°. de vier hoofdregelen der rekenkunde en de tiendeelige breuken;

3°. aardrijkskunde van het eiland *Java;*

4°. vertalen van het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd en

5o. staten trekken.

De leeruren zijn bepaald van 's morgens 8 tot 11 ure en van 's namiddags van 2 tot 5 ure.

Voor schoolgeld wordt betaald:

door de regenten voor ieder kind . *f* 3: — 's maands;
» » patis en distriktshoofden . . » 2: — »
» » andere mindere hoofden . . » 1: — »

De school wordt in stand gehouden zonder andere bijdrage van het gouvernement dan de bezoldiging van eenen onderwijzer, ad *f* 30, en *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften en het schoonhouden van het schoolgebouw.

Het totaal dat alzoo maandelijks buiten de genoemde bijdrage van het gouvernement wordt ontvangen, beliep in December 1855 *f* 94, waarvan *f* 24 voor bezoldiging van twee kweekelingen afging, zoodat er nog een restant bleef van *f* 70, van welke maandelijksche inkomsten de noodige schoolmeubelen, schoolboeken en andere benoodigdheden worden aangekocht en onderhouden, waarvan behoorlijk verantwoording door den onderwijzer, onder toezigt van den resident van *Tagal*, wordt gehouden, die driemaandelijks eene rekeningcourant, gestaafd met bewijzen, aan het bestuur inzendt.

Het saldo bedraagt *f* 4,199:07.

Op den 5den December 1855 heeft ten overstaan van den resident, in bijzijn van de regenten van *Brebes* en *Pamalang*, den sekretaris der residentie en de kontroleurs der landelijke inkomsten en kultures Cantervisscher, Sijthoff en Meijer, het examen over de vorderingen der leerlingen plaats gehad.

Het onderzoek strekte zich uit tot:

Voor de 1ste klasse:

1o. Maleisch lezen en schrijven met Latijnsche karakters;
2o. Javaansch lezen en schrijven met de eigenaardige karakters;
3o. De vier hoofdregelen der rekenkunde en de tiendeelige breuken;
4o. Aardrijkskunde van het eiland *Java;*

5°. staten trekken en
6°. vertalen van het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd.

Voor de 2de klasse :

1°. Javaansch lezen en schrijven met de eigenaardige karakters ;
2°. Maleisch lezen en schrijven met Latijnsche karakters ;
3°. de vier hoofdregelen der rekenkunde ;
4°. vertalen van het Javaansch in het Maleisch.

Voor de 3de klasse :

1°. Lezen met Latijnsche karakters ;
2°. schrijven van idem ;
3°. eerste regelen der rekenkunde.

Met geringe uitzondering gaven de leerlingen in het algemeen blijken veel nut uit het onderwijs te hebben getrokken en voor hunnen leeftijd redelijke vorderingen te hebben gemaakt in de verschillende vakken die hun onderwezen werden.

Aangaande het onderwijzers-personeel valt aan te merken, dat de onderwijzer, mas KERTODIPOERA, die met de vereischte geschiktheid en kunde is toegerust om de Javaansche jeugd met goed succes te leiden en te onderrigten, op de meest voldoende wijze aan zijne roeping voldoet ; de kweekeling mas MERTOWIDJOJO geeft mede bij voortduring blijken voor zijne betrekking berekend te zijn. De kweekeling, radhen BANGKONG, die zich heeft schuldig gemaakt aan bedrog, werd ontslagen.

Door de Regering is de wenschelijkheid te kennen gegeven, om in elk regentschap eene school op te rigten. Te zijner tijd zal daartoe aan het gouvernement de noodige voordragt worden gedaan.

Het getal leerlingen dat geëxamineerd werd bedroeg 60.

PEKALONGAN.

De Inlandsche school te *Pekalongan* is opgerigt ten gevolge van 's gouvernements besluit van 13 December 1851 no. 13,

en wordt gehouden in een op 's lands kosten daartoe opgerigt lokaal, hetwelk zeer doelmatig is ingerigt.

Gedurende 1855 is bij de school werkzaam geweest, de bij besluit van 16 September 1854 no. 6, voor deze school benoemde onderwijzer, bagoes Atmo Rogo, kweekeling van de normaalschool te *Soerakarta*.

De bekwaamheden van dezen onderwijzer zijn middelmatig. Hij bezit veel ijver, en wendt zijne beste pogingen aan om het gering getal leerlingen, hetwelk onder zijne leiding staat, de kundigheden die hij bezit mede te deelen.

Somtijds heeft hij echter met moeijelijkheden te kampen gehad, daar leerlingen van hooger geboorte dan hij, ofschoon nog kinderen zijnde, zich echter verre boven hem verheven achtten, en zelfs met leede oogen aanzagen, dat de onderwijzer op een stoeltje achter een schrijftafeltje zat, terwijl zij volgens de gebruikelijke gewoonte op den grond aan hunne lessenaars zaten. Men heeft het mogelijke gedaan bij de ouders, om deze regeling niet als eene minachting van den maatschappelijken stand der leerlingen te doen beschouwen.

Na vele aangewende pogingen hebben zich onlangs een paar jonge lieden van goeden huize opgedaan als aspiranten voor de kweekschool te *Soerakarta*, die te zijner tijd daartoe zullen voorgedragen worden.

Het getal der leerlingen bedroeg in 1855 gemiddeld 's maands 10.

Het gemiddelde getal leerlingen in 1854, was 19.

De bloei der school laat dus veel te wenschen over, niettegenstaande door het hoofd van het bestuur alles wat mogelijk was is aangewend, om die te bevorderen.

Eene voorname oorzaak daarvan is, dat de Inlandsche hoofden de overtuiging niet hebben, dat op de school zoo veel beter en meer geleerd wordt, dan zij hunne kinderen onder hun onmiddelijk opzigt bij zich aan huis kunnen laten leeren, en zoo lang dit denkbeeld niet door betere overtuiging ver-

dwijnt, zal hierin geene verandering kunnen worden gebragt.

Eene groote oorzaak van het geringe aantal leerlingen is mede daarin gelegen, dat de hoofden, welke niet op de hoofdplaats wonen, geene gelegenheid hebben, om hunne kinderen ergens te doen inwonen, ten einde die dagelijksch naar school zouden kunnen gaan.

De regent van *Batang* betoogde ook onlangs op een schrijven van den resident, houdende opmerking, dat de hoofden van zijn regentschap zoo weinig gebruik van deze heilzame inrigting maakten, de wenschelijkheid om op de hoofdplaats van zijn regentschap eene school op te rigten, daar de leerlingen van daar geen logies te *Pekalongan* konden vinden.

Naar evenredigheid echter van de geringe uitgestrektheid dezer residentie en uit aanmerking dat die twee scholen dan ook niet meer dan vijf palen van elkander zouden liggen, en het bezwaar voor de hoofden, welke niet op de hoofdplaats *Batang* zelve wonen toch niet zou opgeheven zijn, kan nog niet gezegd worden, dat daarvoor noodzakelijkheid bestaat.

Ook hadden vele ouders zich verbeeld, dat hunne kinderen, na een goed onderwijs op de school te hebben genoten, bij het verlaten derzelve, bij alle voorkomende vakatures bij voorkeur tot Inlandsche ambtenaren zouden benoemd worden. Doch toen zij ontwaarden dat andere jonge lieden van meerderen leeftijd, hoewel geen geregeld schoolonderwijs genoten hebbende, toch ook in aanmerking kwamen als zij zich door eigen studie en opleiding in de werkelijke dienst goed ontwikkeld hadden, is de lust der ouders voor het zenden hunner kinderen naar die school eenigzins verflaauwd.

De tijd alleen kan hierin verandering brengen, wanneer de Inlandsche school goed gevormde jonge lieden zal opleveren.

Op den 21sten December is door den resident van *Pekalongan*, in het bijwezen van de regenten en van eenige Europesche ambtenaren, examen van de vorderingen der leerlingen gehouden.

De vorderingen der leerlingen, in verband tot den tijd welken zij op de school hebben doorgebragt, waren vrij voldoende. Van de 9 aanwezige leerlingen waren er vijf reeds eenigzins gevorderd. De vier overigen waren echter pas aan de eerste beginselen van het lezen, schrijven en rekenen.

De eersten schreven de Javaansche en Maleische talen met de eigen en Latijnsche karakters vrij goed. Voor het rekenen bleken zij goeden aanleg te hebben.

Een paar leerlingen begonnen zich goed op de aardrijkskunde van *Java* toe te leggen.

SAMARANG.

Omtrent het onderwijs aan Inlanders in deze residentie wordt het volgende berigt.

Als een uitvloeisel van gegevene bevelen ter opvolging van art. 27 van het reglement op de uitoefening der politie enz., waarbij is voorgeschreven registers der bevolking aan te leggen en bij te houden, was het steeds de taak van het bestuur om door aanmoediging, de dessa bevolking aantesporen, hunne kinderen het onderwijs te doen genieten in het lezen en schrijven van de Javaansche taal, — en zulks om te geraken tot het doel om dessashoofden te verkrijgen, die bedoelde taal schrijven en lezen en de registers bijhouden kunnen.

Dit heeft aanleiding gegeven dat in onderscheidene dessas aan kinderen van dessashoofden privaatonderwijs in het lezen en schrijven van het Javaansch werd gegeven; terwijl kinderen van gegoede Javanen nagenoeg in alle dessas door Modins en Lebis (priesters) in het Javaansch worden onderwezen.

In de distrikten *Grogol* en *Singenkoelon*, afdeeling *Samarang*, zijn Inlandsche scholen opgerigt, onder de leiding van de onderwijzers raden Adie Koesoemo en mas Soemo Wigoeno.

Bij de eerstbedoelde school bevinden zich 46, en bij de laatste 20 leerlingen, die onderwijs genieten in het lezen en schrijven van het Maleisch en in het rekenen.

Deze kinderen zijn allen zonen van dessashoofden, en hebben den ouderdom van 8—15 jaren bereikt.

Op de hoofdplaats *Samarang* bestaat steeds de Javaansche school onder den bekwamen en achtingswaardigen zendelingleeraar Hoezoo.

Het getal leerlingen van deze school bedroeg gedurende het jaar 1855 van 10—15, oud van 6—14 jaren, allen kinderen van geringe Javanen.

Onder dat getal bevinden zich zoo wel kinderen van Mohamedanen als van Javaansche Christenen, echter voor het grootste deel van de laatste.

Tot de getrouwe schoolgangers behooren de Javaansche Christen kinderen, de anderen wonen slechts afwisselend het onderwijs bij.

Dit onderwijs bepaalt zich tot het lezen en schrijven van Javaansch en Maleisch (dit laatste met Romeinsche karakters) benevens de eerste beginselen van het praktisch rekenen en van het zingen.

Meer bijzonder godsdienstig onderwijs wordt gegeven aan de Javaansche Christen kinderen, doch voor zoo verre zich dit bepaalt tot het mondeling voordragen der Bijbelsche geschiedenis wordt daarvan ook door de anderen veelal gaarne gebruik gemaakt.

De boeken bij het onderwijs gebezigd, zijn behalve een *Lajang Tjarakan* (A. B. boekje) ook eene vertaling van de leerzame verhalen van Schmid en van eenige anecdoten benevens een *Kitab penghadjaran basa Malaïjoe*, allen door het gouvernement verkrijgbaar gesteld.

Bij het godsdienstig onderwijs dient het Javaansch Nieuwe Testament; — ook wordt het afzonderlijk uitgegeven Evangelie van Markus en het boek der psalmen als leesboek gebezigd.

De vatbaarheid der leerlingen kan over het algemeen geroemd worden, gelijk dan ook hunne vorderingen allezins bevredigend zijn. — Aan sommigen zou zelfs een meer uitgebreid onderwijs wel besteed zijn.

Medehelper in de Javaansche school is de Javaansche Christen Asa Kiman en ofschoon niet van jongs af tot dit vak opgeleid, wordt hij daartoe toch van lieverlede meer geschikt. Zijn gedrag is voorbeeldig.

Het onderwijs op deze school geschiedt geheel gratis, alleen in de leermiddelen wordt door sommige leerlingen zelve voorzien.

Te *Salatiga* genieten een zestal kinderen van Inlandsche hoofden op de school van den onderwijzer Behr in het rekenen en schrijven van het Maleisch met Hollandsche karakters onderwijs en maken vrij goede vorderingen.

Buitendien worden kinderen van Inlandsche hoofden veelal op de residentie en assistent residentiekantoren als leerlingen toegelaten, alwaar zij in de gelegenheid worden gesteld om het Maleisch met Hollandsche karakters te leeren schrijven.

Uit het vorenstaande blijkt dat in deze residentie geene gelegenheid bestaat om kinderen van Inlandsche hoofden tot geschikte Inlandsche ambtenaren op te leiden.

Aan de regering werd in het laatst van 1855 in overweging gegeven, om goed te keuren dat te *Samarang* en te *Poerwodadie*, (afdeeling *Demak* en *Grobogan*) scholen zijn opgerigt en om wijders onderwijzers daarvoor aan te wijzen, met beschikbaarstelling van fondsen daartoe benoodigd.

JAPARA.

Op ultimo December 1855 bedroeg het getal scholieren op de school te *Pattie* 21, dus hetzelfde getal als op ultimo December van 1854.

De meesten zijn zonen van mindere Inlandsche hoofden of van gepensioneerden, zijnde de hoogste betrekkingen door de vaders der scholieren bekleed die van hoofd-djaksa, onderkollekteur en distriktshoofd. De oudste leerling telt 23, de jongste 12 jaren.

Alhoewel door de leerlingen over het algemeen in het afgeloopen jaar vorderingen gemaakt werden in het Maleisch schrijven en lezen en in het rekenen, zoo staat de Inlandsche school nog op een zeer laag standpunt.

De scholieren zijn verdeeld in twee klassen, de eerste of hoogste klasse telt 8 en de tweede 13 leerlingen, hebbende hieromtrent in 1855 geene verandering plaats gehad.

In de eerste klasse wordt onderwijs gegeven in het Javaansch en Maleisch lezen en schrijven en het vertalen uit de eene in de andere dezer talen, en wel voornamelijk om de kracht en waarde derzelve goed te doen kennen.

Het rekenen wordt voortgezet tot en met den regel van drieën.

De leerlingen der 2de klasse leeren lezen en schrijven in de Maleische en Javaansche talen, en wel de eerste met Romeinsche letters en de 2de met Javaansche karakters en wijders de eerste regelen der rekenkunde.

Het lezen gaat vrij vlot, vooral uit de Maleische leesboekjes met Romeinsche letters, en de handschriften geven het vooruitzigt van goede schrijvers, wordende in het algemeen veel aanleg daarvoor waargenomen.

Wijders wordt hier aangeteekend, dat ten gevolge van het veelvuldig schrijfwerk voor het kantoor, het onderwijs zeer onregelmatig gegeven wordt, doordien zulks dan eerst geschiedt, wanneer geen ander werk zulks belet.

De onderwijzer mas Bandong, tevens schrijver van het residentiekantoor, heeft, alhoewel eenige kunde bezittende, echter geen juist begrip van het ware doel dezer inrigting en is niet voor het vak van onderwijs opgeleid geworden, zoo dat hij in andere vakken als het lezen, schrijven en een weinig rekenen, geen onderwijs geven kan.

Op zijn gedrag zijn geene aanmerkingen gemaakt, doch zijne zwakke gezondheidstoestand heeft mede nadeelig op den bloei der school terug gewerkt.

Deze school is tot stand gekomen naar aanleiding van

's gouvernements besluit dd. 14 September 1849 no. 22, en heeft het onderwijs zonder betaling van eenig schoolgeld plaats.

De school te *Japara*, onder leiding van den onderwijzer mas Sastro dhi Medjo, telde bij de opening 42 leerlingen. Van deze waren op ultimo December 1855 nog aanwezig 39, zoodat er 3 in den loop van het eerste jaar reeds om verschillende redenen de school verlieten.

Onder de leerlingen bevinden zich een paar zonen van den regent van *Japara*, voor het overige zijn het kinderen van mindere inlandsche hoofden en gepensioneerden.

De oudste der leerlingen is 28 jaren oud, de jongste 13.

Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen en schrijven van het Javaansch en het Maleisch met Romeinsche en Javaansche karakters en tot het vertalen uit het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd.

De leerlingen hebben daarin gewenschte vorderingen gemaakt. Ook in de rekenkunde, de vier hoofdregelen, zoowel met gewone als tiendeelige breuken, gaven zij veel reden tot tevredenheid.

De lessen in de aardrijkskunde bepaalden zich tot *Java* en den *Indischen Archipel*.

Dikwijls werd opgemerkt hoe jongere de oudere leerlingen voorbij streefden.

Het onderwijs werd geregeld gegeven in een der bijgebouwen van den dalem van den regent, in afwachting dat het onder handen zijnde schoollokaal voltooid zal zijn, hetgeen, zonder onverwachte tegenspoeden, in den loop van dit jaar zal plaats hebben. De opkomst was trouw bij stil en ordelijk gedrag.

De gezondheid der leerlingen liet weinig te wenschen over.

Het gedrag van den onderwijzer Sastro dhi Medjo liet niets te wenschen over.

Het is te verwachten dat deze inrigting, waar tot nu toe onderwijs kosteloos wordt gegeven, gunstige resultaten voor de toekomst zal opleveren.

REMBANG.

De alhier bestaande Javaansche school is in het jaar 1852 geopend, en door het gouvernement bij besluit van den 10den October 1851 no. 12 ter bezoldiging van eenen onderwijzer en ter voorziening in de schoolbehoeften eene subsidie van *f* 30.— en *f* 6.— 's maands toegestaan.

Het getal leerlingen bedroeg in 1854 30
en in 1855 24

waarvan er 8 tot de 1ste klasse behooren, 7 tot de 2de, 5 tot de 3de en 4 tot de 4de klasse.

In de 1ste klasse bepaalt zich het onderwijs in het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen met Javaansche en Romeinsche letters, het vervaardigen van opstellen in die beide talen en de rekenkunde tot en met den regel van drieën met breuken en de beginselen der werkdadige meetkunde.

Voor de 2de klasse.

Het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen met Javaansche en Romeinsche karakters, de rekenkunde tot en met den regel van drieën.

Voor de 3de klasse.

In het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen met Javaansche en Romeinsche letters, de rekenkunde tot en met de deeling.

Voor de 4de klasse.

Het leeren en schrijven der letters van de Javaansche en Maleische talen met Javaansche en Romeinsche letters, het spellen van woorden en de beginselen van lezen in die talen.

De lees- en rekenboekjes op de Javaansche school in gebruik zijn van De Bruin, Cohen Stuart en Winter.

Het is echter noodig, om daarbij nog andere werkjes te voegen, waaraan in den loop van 1856 zal worden gevolg gegeven.

In den loop van 1855 hebben 12 leerlingen de school verlaten, en zijn of als partikuliere schrijvers bij Inlandsche hoofden werkzaam of zijn hunne ouders die petiengies zijn, of andere mindere betrekkingen hebben, behulpzaam. Enkelen hadden goede, anderen mindere vorderingen gemaakt, of hadden weinig lust tot werken of leeren aan den dag gelegd.

De te *Toeban* bestaande Javaansche school is in het laatst van 1852 opgerigt.

De bezoldigingen der onderwijzers even als de onkosten van school- en schrijfbehoeften, worden gevonden uit de bijdragen der ouders of familiebetrekkingen der schoolgangers, welke onder ultimo December 1855 bedroegen eene som van *f* 59 's maands.

In het jaar 1855 zijn voor deze school aan maandelijksche bijdragen geind geworden *f* 852.

Voor de bezoldiging der onderwijzers, en den aankoop voor het schoolgebruik van leijen, griffels, papier, pennen, inkt en boeken is uitgegeven eene som van *f* 603,60 zoodat, er onder ultimo December 1855 meer ontvangen dan uitgegeven was een bedrag van *f* 248,60.

De assistent-resident heeft zich in 1855 met de administratie van dit fonds belast, terwijl het toezigt over deze school speciaal is opgedragen aan den kontrolenr der afdeeling, die immer, wanneer zijne ambtsbezigheden zulks toelaten, dezelve bezoekt.

Het onderwijs op deze school is verdeeld in 5 klassen.

De eerste of hoogste klasse bevatte in 1855	10	kinderen.
de 2de klasse	15	»
» 3de »	15	»
» 4de »	7	»
» 5de »	12	»
Totaal	59	kinderen.

Aan de eerste klasse wordt behalve het rekenen en landmeten, onderwijs gegeven in het opstellen van brieven, en het overzetten van het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd;

aan de 2de klasse, de cijferkunst tot en met de leer der evenredigheden, zoo enkelvoudig als omgekeerd en zamengesteld, met en zonder gewone en decimale breuken en voorts het landmeten;

aan de 3de klasse de vijf eerste grondregels der cijferkunst, met en zonder breuken;

aan de 4de klasse, het lezen en schrijven van het Javaansch in deszelfs schrijfkarakter en het Maleisch met Romeinsche letters, en

aan de 5de klasse het Javaansch en Maleisch letterschrift.

Op den 28sten Februarij 1855 heeft er een examen plaats gehad, ten overstaan eener commissie, bestaande uit den regent, controleur en ondercollecteur van *Toeban*.

Dat examen bepaalde zich alleen bij de jongelieden van de eerste klasse, en moest het bewijs geven, of zij in hunnen schooltijd genoegzaam van het onderwijs hadden genoten, om in aanmerking te komen voor de erlanging van een certificaat van het hoofd van het gewestelijk bestuur.

Acht leerlingen deden ieder afzonderlijk een examen, en was de afloop daarvan zoodanig, dat de commissie voor de verkrijging van getuigschriften, *zeven* daarvoor rijp oordeelde.

De boeken, op de Javaansche school in gebruik, zijn:

L. Bruijns *Bijbel geschiedenis;*

Schmidt's *vertellingen* en *anecdoten*, in het Javaansch vertaald door Winter;

Een Maleisch leesboekje;

Een Maleisch aardrijkskundig leesboekje, in vragen en antwoorden enz.

De jongelieden, welke eenmaal voor eene commissie een examen hebben afgelegd, verlaten de school en zoo zij onder

de ambtenaren nabestaanden hebben, staan zij hen in het een of ander aan hunne dienst verbonden schrijfwerk bij.

Anderen, en in het bijzonder de bekwaamsten, worden bij den assistent-resident, regent, kontroleur of een distriktshoofd voor deze of geene ambtsbetrekking opgeleid. Reeds zijn verscheidene der geëxamineerden in gouvernements dienst, hetzij als distriktschrijvers, mantries, mantrie-aris enz. Velen geven door hunne werkzaamheid, beleid en voorbeeldig gedrag het bewijs van de goede resultaten en het nut der alhier aanwezige Javaansche school.

SOERABAIJA.

In deze residentie zijn van gouvernements wege nog geene scholen opgerigt.

PASOEROEAN.

Waren de resultaten van het genoten onderwijs door de leerlingen der Javaansche scholen over het jaar 1854 bevredigend, niet minder gunstig waren de in het afgeloopen jaar verkregen uitkomsten, vooral met betrekking tot het onderwijs in de scholen van *Pasoeroean* en *Malang* gegeven. In eerstgenoemde school toch gaven onderscheidene leerlingen van de eerste klasse de meest voldoende blijken van ijver en zucht tot verkrijging van meerdere kennis, en bleef het niet onopgemerkt, dat enkele onder hen buitengewone vorderingen in het praktisch landmeten hadden gemaakt, daar behalve hunne bedrevenheid in het theoretische gedeelte, de door hen bewerkstelligde opnamen van gronden en van den stand der rivieren, waarbij voornamelijk de kennis van het waterpassen een groot vereischte is, en zulks zonder de minste adsistentie, de toets van juistheid en naauwkeurigheid kon doorstaan.

Het aan de leerlingen gegeven onderwijs, dat men tracht meer en meer op eenen meer stelselmatigen voet te brengen, bestaat, behalve in het lezen en schrijven met Javaansche en Latijnsche letters, ook in het rekenen, en zulks in de vier

hoofdregels met gewone en tiendeelige breuken. De leerlingen worden tevens onderrigt in de aardrijkskunde van den *Nederlandsch-Indischen Archipel* en in het bijzonder van *Java;* de daarin verkregen kennis getuigt echter dat eerst kortelings een begin daarmede is gemaakt.

In de drie scholen van *Pasoeroean*, *Malang* en *Bangil* is het onderwijs op dezelfde wijze ingerigt, met dat onderscheid alleen, dat in het praktisch landmeten slechts in de school van *Pasoeroean* en een weinig in die van *Bangil* lessen worden gegeven.

De resultaten van de school van *Bangil* zijn minder bevredigend dan die van *Passoeroean:* zulks moet voornamelijk worden toegeschreven aan de onkunde van den onderwijzer en het hem toegevoegd personeel. Een en ander heeft aanleiding gegeven tot zijn ontslag.

De in 1855 te *Malang* en *Pasoeroean* gehouden examens, hebben ten volle aan de verwachting voldaan. Het door de leerlingen genoten onderwijs is niet zonder vrucht gebleven, en zoude zonder de beschroomdheid der élèves, die voor het eerst in het openbaar werden geexamineerd, welligt nog meer volkomen zijn geweest.

Het examen liep over vakken hierboven vermeld.

Aan de leerlingen werden naar gelang van den door hen aan den dag gelegden ijver eereprijzen en getuigschriften uitgereikt.

Het examen van de élèves van de school te *Bangil* kon geen plaats vinden, uithoofde de onderwijzer, voor zijne roeping ongeschikt, evenmin de vereischte capaciteiten bezat om dat examen te houden.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo 1855:

bij de school te *Pasoeroean*	43
» » » » *Malang*	53
» » » » *Bangil*	29
Te zamen . . .	125

dus 13 minder dan op ultimo 1854.

De ouderdom der leerlingen loopt van 10 tot 19 jaren.

	Passoeroean.	*Malang.*	*Bangil.*	*Totaal.*
Leerlingen van 10 jaren	1	»	»	1
» » 11 »	1	2	»	3
» » 12 »	6	6	»	12
» » 13 »	6	7	10	23
» » 14 »	4	6	6	16
» » 15 »	3	3	5	21
» » 16 »	9	10	3	22
» » 17 »	7	10	2	19
» » 18 »	1	4	2	7
» » 19 »	»	»	1	1
	43	53	29	125

Indien de leeftijd der leerlingen in verband wordt gebragt met hun getal, dan kan het geene bevreemding baren, dat dat getal in het afgeloopen jaar met 13 is verminderd; in 1851 toch genoten kinderen van 9 jaren reeds onderwijs, terwijl gedurende het tijdstip waarover dit verslag loopt, slechts een kind van 10 jaren dat voorregt genoot.

Van de leerlingen op de scholen van

	Passoeroean.	*Malang.*	*Bangil.*	*Totaal.*
Zijn opgenomen in de 1ste klasse	8	9	8	25
Idem 2de klasse . . .	19	20	10	49
Idem 3de » . . .	16	24	11	51
Te zamen . .	43	53	29	125

Voorts hebben de scholen verlaten:

	Passoeroean.	*Malang.*	*Bangil.*	*Totaal.*
a. Geplaatst in dienstbetrekking	3	7	1	11
b. wegens slecht gedrag	3	13	»	16
c. om zelf een bestaan te zoeken	2	1	3	6
d. wegens ziekte . . .	1	»	»	1
e. overleden	»	»	»	»
Te zamen . .	9	21	4	34

Door de leerlingen wordt voor genoten onderwijs betaald. Uit het schoolfonds worden bestreden de kosten van het aanschaffen van benoodigdheden voor schrijfwerk als anderzins, en de toelagen aan de onderwijzers en de kweekelingen.

Het schoolfonds bedroeg onder ultimo 1854:

te *Pasoeroean*	*f* 350:100	
» *Malang*	» 214:100	
» *Bangil*	» 236: 05	*f* 801: 85

In het afgeloopen jaar zijn aan schoolgelden ontvangen:

te *Pasoeroean*	*f* 964: 20	
» *Malang*	» 478: 60	
» *Bangil*	» 419: 60	*f* 1,362: 20
Te zamen		*f* 2,663:105

Hiervan moet worden afgetrokken:

Toelage aan eenen onderwijzer en den ondermeester SEEMAN te *Pasoeroean*	*f* 290	
te *Malang*	» 120	
» *Bangil*	» 120	*f* 530: —
Toelage aan eenen kweekeling te *Pasoeroean*	*f* 96	
te *Malang* een kweekeling à *f* 3 'smaands	» 96	
» » » » à *f* 10 »	» 120	
» *Bangil*	» 96	*f* 408: —
Schrijfbehoeften voor de school te *Pasoeroean*		*f* 479: —
te *Malang*		» 104:100
» *Bangil*		» 96:100	*f* 1,618: 80

Zoodat het saldo onder ultimo 1855 bedroeg:

te *Pasoeroean*	*f* 450: —	
» *Malang*	» 252: 60	
» *Bangil*	» 342: 85	*f* 1,045: 25

Tot basis is aangenomen om zoo veel mogelijk op de scholen leerlingen toe te laten, die door de maatschappelijke positie en den rang hunner ouders nader tot het bekleeden van gouvernements betrekkingen kunnen worden in aanmerking gebragt.

Onder het oppertoezigt van den resident, wordt het onmiddelijk toezigt over de scholen te *Pasoeroean* en *Bangil* aan de respektive regenten en kontroleurs, en te *Malang* aan den assistent-resident en den regent aldaar opgedragen.

De resultaten van het Inlandsch onderwijs mogen alzoo gezegd worden in deze residentie bevredigend te zijn, en dat zoo die verkregen op de school te *Bangil*, uithoofde van de onkunde en mindere geschiktheid van den onderwijzer aldaar, minder gunstig waren, die daarentegen van de twee andere scholen, doch voornamelijk die van *Pasoeroean*, niets te wenschen overlaten.

BEZOEKIE.

In deze residentie bestaat slechts ééne Inlandsche school, opgerigt op de hoofdplaats *Bezoekie*.

Daarbij is geplaatst een Javaansch onderwijzer, op een traktement van *f* 25 's maands met *f* 10 's maands voor schrijfbehoeften en aanschaffing van schoolboeken enz.

Voor derzelver belangen waakt eene kommissie, waarvan de resident president en de kontroleur der afdeeling sekretaris is, en die als leden telt den regent, den patteh, den hoofddjaksa en den panghoeloe van het regentschap.

Het onderwijs wordt gegeven in een door den hoofddjaksa tot dusver daarvoor afgestaan partikulier huis. Wenschelijk zou het zijn, bijaldien daartoe een bepaald schoolgebouw kon worden opgerigt.

Van de onder ultimo December 1854 aanwezige 24 leerlingen, hebben gedurende den loop van 1855, 8 aan het onderwijs geen deel meer genomen. Één daarvan is benoemd tot schrijver bij den onder-kollekteur te *Bezoekie*, terwijl de overigen wegens ziekte of om andere onbekende redenen, en één wegens vertrek van zijne naastbestaanden de school niet meer hebben bezocht.

Daarentegen zijn in 1855 bijgekomen 13 leerlingen, zoodat hun getal op ultimo December 1855, 29 bedroeg.

De leerlingen ontvangen onderwijs in het lezen en schrijven met Romeinsche en Javaansche karakters, in het lezen van Maleisch met eerstgenoemde karakters, het vertalen uit het Maleisch in het Javaansch en omgekeerd, en wat het rekenen betreft, in de vier hoofdregels, het rekenen met gewone en decimale breuken, en het herleiden van onderscheidene maten en gewigten, voor zoover die voor den Inlander van toepassing zijn.

Voorts wordt nog onderwezen het berekenen van den inhoud van vlakten. ten einde hen later min of meer met de beginselen der landmeetkunde bekend te doen zijn.

Bij een gehouden examen bleek dat de vorderingen in het schrijven voldoende waren. De leerlingen der 1ste en 2de klasse lazen vlug Javaansch en Maleisch; die der 3de klasse bewezen het gewenschte nut uit het onderwijs te trekken. Bij de leerlingen der 1ste en 2de klasse werden vorderingen waargenomen in het vertalen uit het Maleisch in het Javaansch en omgekeerd; ook het rekenen ging vlug.

De Javaansche onderwijzer is voor zijne betrekking zeer geschikt, doch de uitbreiding die de school heeft ontvangen, doet het wenschelijk zijn, hem nog een hulponderwijzer toe te voegen, aangezien het getal leerlingen te groot begint te worden.

PROBOLINGO.

In deze residentie bestaan geene Inlandsche scholen in den geest van het besluit van 30 Augustus 1851 no. 1.

BANJOEMAAS.

Bij het einde van het afgeloopen schooljaar 1855 telde de school 76 leerlingen, of een getal van 35 kinderen meer dan onder ultimo van het vorige jaar.

Onder dit getal waren :

5 zonen van regenten,
2 » » djaksas,
1 » » panghoeloes,
5 » » wedhonos,
25 » » mantries,
4 » » schrijvers,
9 » » gepensioneerde ambtenaren,
25 » » dessashoofden.

Met uitzondering van 14 leerlingen waren de overige allen kinderen van inlandsche ambtenaren en dessashoofden uit de afdeeling *Banjoemaas*.

Hoezeer de schoolgelden veel verminderd zijn, komen er weinig kinderen uit de andere afdeelingen ter school, hetgeen voornamelijk hierin gelegen is, dat het voor de ouders altijd een groot bezwaar blijft, om in de huisvesting en het onderhoud van hunne kinderen op eene vreemde plaats te voorzien.

Ook zijn de regenten bekend met het aan de Regering gedaan voorstel, om in iedere afdeeling eene Javaansche school op te rigten, waarvan zij goede resultaten voorspellen, en heeft waarschijnlijk deze omstandigheid, waarvan zij de uitvoering reeds verwacht hadden, de ouders doen besluiten, om het ter schole zenden hunner kinderen vooreerst nog uit te stellen.

Gedurende dit jaar zijn twee der bekwaamste scholieren als schrijvers op het residentie-kantoor in dienst gesteld.

Na het vertrek van den onderwijzer HALKEMA, is in zijne plaats tot leermeester aangesteld radhen TJIETRO DHI POERO, die van af de oprigting der school als ondermeester daarbij is werkzaam geweest, en in alle opzigten voor die betrekking geschikt is, terwijl het dagelijksch toezigt werd opgedragen aan eene kommissie, bestaande uit den kontroleur der afdeeling *Banjoemaas*, den kommies op het residentiekantoor en den ambtenaar ter beschikking DE VOGEL.

Uit de schoolgelden, welke maandelijks *f* 78 bedragen, wordt de bezoldiging van den onderwijzer ten bedrage van *f* 40 gevonden. Hij wordt geassisteerd door vier kweekelingen, die uit de bekwaamste leerlingen genomen zijn en gezamenlijk aan traktement genieten *f* 38; wordende jaarlijks door ieder van de ouders der kinderen *f* $2\frac{1}{2}$ betaald voor schoolbehoeften.

De kinderen zijn verdeeld in 5 klassen, van welke de drie eersten ieder 2 afdeelingen hebben, de eene voor kinderen van hoofden, de andere voor die van mantries, bekels, penatoos enz.

In de landmeetkunde wordt geen theoretisch, maar wel praktisch onderwijs gegeven, hetgeen voornamelijk behoort tot de bemoeijenis van den ambtenaar ter beschikking DE VOGEL, die zich met de oudste leerlingen daarmede des Zondags bezig houdt.

Des Vrijdags wordt door den hoofd-panghoeloe aan al de leerlingen het Maleisch met Arabische karakters geleerd, en alsdan voornamelijk over de Mohamedaansche godsdienst gehandeld.

Op den 19den December jl. had in tegenwoordigheid van de regenten, van eenige der Europesche ambtenaren en van den resident, het openbaar examen plaats.

De kinderen van de beide afdeelingen der 1ste klasse lazen zeer vlug het Javaansch en Maleisch, het laatste met Romeinsche letters. De vertaling van het Javaansch in het Maleisch liet wel wat te wenschen over, daar zij eenige moeite hadden om zich goed verstaanbaar uit te drukken.

De brieven, welke de leerlingen in het Maleisch gesteld hadden, waren bijna allen zonder fouten geschreven en was de stijl van de meesten zeer goed, terwijl men het schrift over het algemeen sierlijk konde noemen.

Ook gaven deze leerlingen proeven, dat zij bekend waren met de gezelschapsrekening.

Van de kinderen der 2de klasse was het schrift even fraai

als van die der 1ste klasse ; zelfs van eenige overtrof het schrift dat van hunne oudere scholieren. In het rekenen waren zij gevorderd tot den regel van drieën. Het lezen van het Javaansch en het Maleisch ging vrij vlug, doch het laatste eenigzins onduidelijk en de vertaling van het Javaansch in het Maleisch slechts tamelijk ; omgekeerd van het Maleisch in het Javaansch ging beter, en men kon bemerken, dat hunne gedachten steeds in het Javaansch bezig waren.

De kinderen in de 3de klasse konden Javaansch en Maleisch lezen en woorden schrijven op de lei, zoomede de eerste beginselen van den regel van drieën.

De 4de en 5de klasse bestond voornamelijk uit kinderen, die nog niet lang de school bezocht hadden; niettemin lazen zij bereids Javaansche woorden en konden op de lei Javaansche woorden met Romeinsche karakters schrijven.

Over het algemeen genomen was het examen zeer bevredigend.

BAGELEN.

Omtrent de scholen in deze residentie deelt de resident het volgende mede.

Het onderwijs werd in 1855 op de drie in deze residentie gevestigde Inlandsche scholen onafgebroken voortgezet, zijnde in de regeling van dat onderwijs geene verandering gekomen. Hetzelve liep alzoo even als vroeger over de volgende vakken als :

1°. het lezen en schrijven der Javaansche en Maleische talen, met Javaansche en Maleische karakters ;
2°. het vervaardigen van opstellen in beide talen, en het vertalen van het Javaansch in het Maleisch en omgekeerd.
3°. het rekenen tot en met den regel van drieën.
4°. de geographie van *Java*.
5°. de beginselen der landmeetkunde.

Over den gang van het onderwijs was men over het algemeen en de omstandigheden in aanmerking nemende voldoende te vreden, en in het bijzonder was dit het geval te *Keboemen* en te *Ambal*, waar meerdere medewerking wordt ondervonden van de zijde der Inlandsche hoofden, dan te *Poerworedjo*, alwaar de hoofden de waarde van het onderwijs voor hunne kinderen tot dus verre en ondanks de pogingen des bestuurs om hunne meerdere belangstelling op te wekken, niet schijnen te beseffen.

Aan deze onverschilligheid der ouders is het toe te schrijven dat op de school te *Poerworedjo* het getal leerlingen dat in het begin van 1855 nog 72 bedroeg, bij het einde van dat jaar verminderd was tot op 44. Gelijk vroeger reeds is opgemerkt, verlaten de meesten de school zoodra zij lezen of schrijven kunnen, en dat door deze aanhoudende mutatiën de uitkomsten van het onderwijs niet in die mate gunstig zijn als na het driejarig bestaan dier inrigting wel verwacht mogt worden, zal wel geen betoog behoeven. Daarenboven wordt door den onderwijzer dier inrigting zeer geklaagd over het ongeregeld opkomen der scholieren.

Men dacht aanvankelijk dit ongeregeld opkomen der leerlingen te moeten toeschrijven aan den verwijderden afstand hunner woonplaats van de school, en ten einde in dit bezwaar te voorzien en hen de gelegenheid te verschaffen om in de nabijheid der school te huisvesten, bouwde men op het schoolerf in de nabijheid der onderwijzers woning een bamboezen woning.

Tot nu toe is die woning echter ledig gebleven en schijnt men daarvan geen gebruik te willen maken.

De scholen te *Ambal* en *Keboemen* telden onder ultimo 1855 respectivelijk 29 en 49 leerlingen, terwijl onder ultimo van het vorige jaar aldaar aanwezig waren 38 en 45 kinderen.

De assistent-residenten van *Ambal* en *Keboemen* die met het dagelijksch toezigt over laatstgenoemde scholen belast zijn,

rapporteren vrij gunstig, zoowel over het onderwijs dat aldaar gegeven wordt als over de leerzucht der knapen.

Aan verscheidene hunner werden in den loop des jaars getuigschriften afgegeven, waarmede zij de school verlieten om later bij het openvallen van kleine betrekkingen voor eene plaatsing in aanmerking te kunnen komen.

Met betrekking tot het onderwijzers personeel valt aan te teekenen, dat de onderwijzer PARTO WIDJOJO welke tot dus verre bij de school te *Poerworedjo* werkzaam was, als voor de hem opgedragen taak minder geschikt geacht wordende, in het begin van 1855 is vervangen door radhen mas SOEDJOEDO, die voor die betrekking te *Soerakarta* is op geleid. IJverig, kundig en allezins geschikt voor het onderwijzers ambt, voldoet hij in allen deele, en is men over hem zeer te vreden.

De onderwijzers te *Keboemen* en *Ambal* voldoen bij voortduring eveneens in die betrekking.

KADOE.

In het aantal scholen in deze residentie is geene verandering gekomen.

Hetzelve is beperkt gebleven tot twee, een ter hoofdplaats *Magelang* en een te *Temangong*, hetgeen voor alsnog voor de behoefte voldoende is.

Het schoolgebouw te *Magelang* is hetzelfde gebleven, overeenkomstig deszelfs inrigting in 1854.

Te *Temangong* is een lokaal van bamboe opgetrokken, hetwelk mede voldoet.

In het meubilair is uit gebrek aan genoegzame fondsen geene verbetering gekomen.

De kosten voor schrijfbehoeften, welke eensdeels worden gedragen door de opgebragte schoolgelden, zijn aangevuld geworden door de som van *f* 40, daartoe bij 's gouvernements besluit dd. 25 Januarij 1852 no. 10, jaarlijks toegestaan.

Op gelijke wijze is ook vooorzien in de behoefte aan schoolboekjes.

De uitbreiding van beide scholen en van het onderwijs, heeft nog te kampen met de reeds in vroegere verslagen opgenoemde bezwaren, namelijk het godsdienstig onderwijs, waaraan men blijft hechten, en de kosten welke aan het onderwijs verbonden zijn voor hen wier ouders buiten de hoofdplaatsen wonen, terwijl het niet geregeld ter school komen niet te overwinnen schijnt.

In medio 1855 had eene verplaatsing van de onderwijzers bij de respectieve scholen plaats, waardoor beide scholen thans van eenen geschikten onderwijzer voorzien zijn en er voor de inlandsche jeugd ruimschoots gelegenheid bestaat om onderwijs te genieten.

Te *Magelang* gingen in 1855 gemiddeld 41 scholieren school, te *Temangong* 14.

De ontvangst der schoolgelden te *Magelang* bedroeg *f* 528 en de uitgaven *f* 544.

Dit verschil is gedekt door het voordeelig saldo onder ultimo 1854 en bleef gevolgelijk onder ultimo December 1855 *f* 110 in kas.

Het schoolfonds te *Temangong* wijst aan :

Ontvangsten . . .	*f* 128 :	80
Uitgaven	- 107 :	84
Saldo ultimo 1855 . .	*f* 20 :	116

Onder hooger contrôle berust de administratie bij de respectieve regenten.

Op den 30sten April jl. heeft te *Magelang* het openbaar examen plaats gehad. 36 leerlingen waren tegenwoordig, waarvan 8 de school reeds hadden verlaten en 28 nog onderwijs genoten.

Uit dit onderzoek is gebleken, dat zich onder de scholieren vele goede schrijvers bevonden, enkele hunner aanmer-

kelijke vorderingen in de rekenkunde hadden gemaakt, tot en met den regel van drieën, met tiendeelige en gewone breuken, terwijl sommige ook bedreven waren in de eerste beginselen van de praktische landmeetkunde.

Over het algemeen genomen mag de toestand van het onderwijs der inlandsche jeugd bevredigend genoemd worden in verband tot het vorig jaar 1854.

Belangstelling van den kant van het Europeesch gezag is noodig om die der hoofden en ouders te verlevendigen, de zaak staande te houden en zoo mogelijk in de toekomst langzamerhand uitbreiding daaraan te geven.

Voor hen die de school verlieten waren getuigschriften bestemd, vermeldende hunnen aanleg en gemaakte vordering.

MADIOEN.

Er bestaan in de residentie *Madioen* vier scholen voor Inlandsch onderwijs, als:

een te *Ponorogo* . . . . . } in 1854 opgerigt.
» » *Madioen* . . . . . }
» » *Magettan* . . . . . }
» » *Ngawie* . . . . . in 1855 opgerigt.

De kinderen die daarbij onderwijs genieten zijn:

	Onder ultimo December 1855.	Waarvan				
		Kinderen van hoofden en van goede afkomst.	Onbeambten en andere van geringe afkomst.	Van 10 tot 15 jaren.	Van 16 tot 18 jaren.	en van 18 tot 25 jaren.
Madioen	40	26	14	15	21	4
Magettan	33	18	15	18	10	5
Ponorogo	60	40	20	23	32	5
Ngawie	26	20	6	26	»	»

Er wordt getracht het daar heen te leiden, dat de leerlingen niet ouder zijn dan 10 jaren als met het onderwijs een aanvang wordt gemaakt, om bij het begin van de jongelingsjaren de school weder te verlaten.

In de afdeeling *Ngawie* is men dat doel reeds het meest genaderd.

De leerlingen zijn verdeeld in vier klassen en worden onderwezen, die van de

4de of laagste klasse :

in het lezen en schrijven in het Javaansch.

3de klasse :

in het lezen en schrijven van Maleisch met Hollandsche karakters.

2de klasse :

in het rekenen, de 4 hoofdregelen, de regel van drieën en de breuken en vertalen en opstellen van brieven.

1ste klasse :

in het opmeten van stukken grond en in de aardrijkskunde, vooral die van *Java*.

Bij hen die tot de hoogere klasse zijn overgegaan wordt het onderwijs in de vorige klassen herhaald.

Onder ultimo December 1855 behoorden tot de

	1ste klasse	2de klasse	3de klasse	4de klasse
in *Madioen*	7	10	13	10
» *Magettan*	6	12	15	»
» *Ngawie*	9	8	9	»
» *Ponorogo*	16	16	16	12

Het schrift, ook dat van het Maleisch met Italiaansche karakters, is duidelijk, en velen hebben aanleg tot schoonschrijven.

Het lezen met Latijnsche karakters gaat nog niet zeer vlug; met Javaansche karakters veel beter.

Met de aardrijkskunde is nog geen begin gemaakt, doch

zulks zal weldra plaats hebben; velen zijn reeds niet vreemd met de hoofdverdeeling van *Java* in residentien.

In de school wordt dagelijks, met uitzondering van den Zondag, van 8 tot 12 uren onderwijs gegeven. De kinderen komen vrij geregeld ter school. Van hen, diezonder redenen verzuimen op te komen, wordt aanteekening gehouden. Gedurende de poeassa is er vacantie.

De onderwijzer regelt den gang van het onderwijs. De leerlingen zijn gewillig en vlug, en zeer zelden behoeft straf te worden opgelegd.

Het gedrag en karakter van de vier onderwijzers is goed, en zij zijn redelijk geschikt voor hunne betrekking, doch bij eene eenigzins verdere opvoering van het onderwijs zou hunne kunde te kort schieten.

Gedurende 1855 is:

ONTVANGEN. Voor de school		UITBETAALD. Voor de school	
te *Madioen* aan schoolgelden	*f* 652: —	te *Madioen* aan traktement aan den schoolmeester	*f* 240: —
		aan schoolboeken en behoeften	» 194:118
		aan onderhoud van het gebouw	» 150: —
			f 584:118
te *Magettan* aan schoolgelden	*f* 485: 60	te *Magettan* aan traktement aan den schoolmeester	*f* 240: —
		aan schrijfbehoeften	» 229: 28
		voor onderhoud van het gebouw	
			f 469: 28
te *Ngawie* voor schoolgelden	*f* 310: 60	te *Ngawie* aan traktement aan een schoolmeester à *f* 15	*f* 165: —
Transportere	*f* 1148: —	*Transportere*	*f* 1219: 26

Per transport . . *f* 1448: —		*Per transport* . : *f* 1219: 26	
Bijdrage van den regent van *Ngawie* . . . . *f* 50: —		aan schrijfbehoeften . . . . *f* 204: 53	
		aan schooltafels enz. . . . . » 25: 40	
		te zamen *f* 394: 98	
van de Inlandsche hoofden voor inteekening tot oprigting van een schoolgebouw . . . *f* 1011: 32		voor steenen, kalk en arbeidsloon voor het oprigten van een schoolgebouw . *f* 955: 91	
	f 1371: 92		*f* 1350: 69
te *Ponorogo* aan schoolgelden *f* 648:103		te *Ponorogo* aan traktement aan den schoolmeester . . . . *f* 300: —	
		voor schrijfbehoeften en boekwerkjes . . *f* 229: 20	
			f 529: 20
		blijft in kas . . . » 224; 20	
Totaal . . . . *f* 3158; 15		*Totaal* . . . . *f* 3158: 15	

DJOKJOKARTA.

In deze residentie wordt het noodige voorbereid om eene Inlandsche school op te rigten.

PATJITAN.

Het vastgestelde reglement van orde en onderwijs werkt geregeld.

Voor schoolgelden wordt betaald van *f* 0,30 tot *f* 3 's maands, voor een kind, naar gelang van de middelen der ouders.

De ontvangst der schoolgelden gedurende het jaar 1855 bedroeg *f* 175.

De onderwijzer heeft zich gedurende het afgeloopen jaar meer ontwikkeld. Zoowel over dezen als over den gang van het onderwijs en over de vorderingen der leerlingen, is men te vreden.

Het getal leerlingen beliep onder ultimo December 1854 . 21
gedurende 1855 zijn bijgekomen 2

zoodat het onder ultimo December 1855 bedroeg . . 23

Het onderwijs loopt over de volgende vakken:
Maleisch lezen en schrijven;
Javaansch idem;
van het Javaansch in het Maleisch vertalen en omgekeerd;
Maleische en Javaansche brieven stellen;
staten trekken;
rekenen, de 4 hoofdregelen.

De leerlingen gedragen zich zeer ordelijk, en komen gewillig ter school.

KEDIRIE.

Bij het weder openen van de te *Toelong-Agong* gevestigde Javaansche school in den aanvang van het jaar 1855, waren er 85 leerlingen aanwezig.

Bij gelegenheid van het op den 27sten December plaats gehad hebbend examen, bedroeg dat getal 93, en is alzoo het cijfer gedurende dat tijdsverloop met 8 leerlingen vermeerderd, waarvan:

uit het regentschap *Ngrowo* 74
» » » *Trengalek* 16
» » » *Berbek* 1
» » » *Blitar* 1

te zamen 92

De toestand van het schoolgebouw en van het materieel laat weinig te wenschen over.

Digt bij het schoollokaal staat een gebouw tot huisvesting van zoodanige jonge lieden, die niet op de hoofdplaats *Toelong-Agong* wonen, en er ook geene bloedverwanten hebben.

De kosten voor het schoolmeubilair worden uit het schoolfonds bestreden.

Behalve leijen, griffels, papier, pennen en inkt, worden er naar gelang der behoeften besteld en tijdelijk onder de leerlingen verdeeld eenige exemplaren van de volgende werken, als:

1o. Maleische spel- en leesboeken met Latijnsche karakters;
2o. Javaansche spel- en leesboekjes met Javaansche id.;
3o. Aardrijkskundige boeken van *Nederlandsch-Indie* in het Maleisch, met Latijnsche karakters;
4o. Rekenboekjes, handelende over de vier hoofdregelen. — In den loop van dit jaar is voorloopig eene kaart van het eiland *Java* aangevraagd tot verduidelijking van het onderwijs in de aardrijkskunde.

Ook zijn er landmeetkundige boeken in de Maleische taal, met de daarbij behoorende instrumenten besteld geworden, ten einde de daarvoor vatbare leerlingen in de gelegenheid te stellen zich in een vak te oefenen, waarvan de kennis tegenwoordig als een der eerste vereischten voor eenen Inlandschen ambtenaar mag worden beschouwd.

De uitgaven voor alles bestrijdt het schoolfonds.

Uit het verslag over het jaar 1854 is reeds gebleken, dat men in de plaats van de Inlandsche schoolonderwijzers Prawirosasro en Nitti Witjono, benoemd heeft C. J. Mulensteen, aan wien sedert primo April van dat jaar het onderwijs met tamelijk goed gevolg is toevertrouwd geworden.

Het onderwijs loopt over de navolgende vakken:

1o. Het lezen en schrijven met Javaansche karakters;
2o. het lezen en schrijven in de Maleische taal met Latijnsche karakters;
3o. het vertalen uit het Maleisch in het Javaansch en omgekeerd;
4o. het opstellen en schrijven van brieven in de Javaansche en Maleische talen;
5o. het trekken en invullen van de meest gebruikelijke dienststaten;
6o. de eerste beginselen der cijferkunst tot en met den regel

van drieën, met toepassing op gevallen, in het dagelijksch leven voorkomende.

Het voornemen bestaat, om, zoodra men in het bezit is der bovenbedoelde landmeetkundige boekjes, en daarbij behoorende instrumenten, de leerlingen van de hoogste klasse ook onderwijs in de landmeetkunde te geven, voor zoo verre namelijk de beoefening daarvan hun in den vervolge van dienst zou kunnen zijn.

Omtrent de door de leerlingen in het afgeloopen jaar gemaakte vorderingen kan gezegd worden, dat het op den 27sten December 1855 plaats gehad hebbend examen de bijzondere tevredenheid heeft mogen wegdragen. Bij die gelegenheid werden aan 28 der meest oppassende en leergierige van hen, prijzen en kleedingstukken uitgedeeld.

De leeruren worden verdeeld over de verschillende vakken van onderwijs, en dagelijks worden er registers bijgehouden der opkomende en afwezige scholieren, met vermelding bij de laatstgenoemden, of de afwezigheid het gevolg is geweest van ziekte, verlof of onwil.

De straffen bepalen zich tot het eenige uren op school blijven, nadat de schooltijd verloopen is, in welk geval men hun de eene of andere taak opgeeft.

Aan de schooljeugd wordt na afloop der lessen in den schooltijd gelegenheid gegeven, om zich met het een of ander spel te vermaken.

Het schieten met pijl en boog is hun geliefkoosd spel.

Van een op het erf van het schoollocaal gemaakte kegelbaan wordt zelden gebruik gemaakt.

Sedert de benoeming der leerlingen Djoijo Admodjo, Sastro Widjoijo en Soemo Diwerio tot distriktschrijvers in het begin van het jaar 1854, hebben geene leerlingen de school meer verlaten, ten einde zich in de eene of andere gouvernementsbetrekking te begeven.

De schoolgelden, waarvan het tarief bij besluit van den

resident van *Kediri*, dd. 7 December 1852 no. 1786, is vastgesteld, staan, volgens datzelfde besluit, onder de administratie van den tijdelijken koffijpakhuismeester te *Toeloeng-Agong*.

De inkomsten der school hebben gedurende 1855 bedragen	*f* 1,913:60.
Daarentegen is uitgegeven	- 901:49.
Het saldo in kas op ultimo December is alzoo geweest	*f* 1,012:11.

III. Schoolboeken.

Het getal schoolboeken is gedurende 1855 vermeerderd met eene verzameling leer- en zedespreuken getiteld Dharmo Wasitho, vervaardigd door den heer C. F. Winter senior, en met een door den heer T. Roorda vervaardigd Javaansch leesboekje.

De eerstgemelde verzameling spreuken werd tot een getal van 4000 exemplaren voor 's lands rekening gedrukt en algemeen verkrijgbaar gesteld tegen 26 duiten per exemplaar,— het leesboekje tegen 92 duiten.

Ten einde te voorzien in de behoefte aan boeken ten gebruike op de kweekschool voor onderwijzers te *Soerakarta* en voor den meer ontwikkelden inlander op *Java* buiten die school, werd de heer G. W. Winter te *Djokjokarta*, voorloopig voor den tijd van een jaar met de vervaardiging van leesboeken belast, — en in de Javasche courant eene bekendmaking geplaatst waarbij voor elk Javaansch leesboek beslaande tusschen de 150 en 200 bladzijden eene premie werd uitgeloofd van *f* 1000.

Verder werd de directeur der producten en civiele magazijnen gemagtigd om, ter beschikking van den hoofdonderwijzer van de kweekschool van Inlandsche onderwijzers te *Soerakarta*, te stellen 500 exemplaren van de Javaansche en

Maleische lees- en leerboekjes voor den Inlander, van gouvernementswege uitgegeven en uit te geven, — om te beproeven of zoo doende de verspreiding der schoolboekjes onder den Inlander niet meer algemeen zou kunnen worden.

Eindelijk kan hier nog worden aangeteekend dat in het begin van 1855 aan de gebroeders HARTEVELT EN Co., drukkers en uitgevers te *Soerakarta*, werd vergund om het door den heer J. A. WILKENS zamengestelde Javaansch rekenboekje (zie 't vorig verslag) te herdrukken en dat in *Nederland* eene nieuwe oplage van 4000 exemplaren zou plaats hebben van het Maleisch spel- en leesboekje bedoeld bij art. 5 van het besluit van 30 Augustus 1855 no. 1. Ten aanzien van de verkochte en verstrekte lees- en schoolboeken voor den Inlander, gedurende 1855, wordt verwezen naar de hierbij gevoegde vierde vervolg aantooning.

BUITENBEZITTINGEN.

SUMATRA'S WESTKUST.

Door den Gouverneur wordt in het jaarlijksch verslag over 1855 medegedeeld, dat te

Padang,
Painan,
Priaman,
Fort de Kock,
Païja Kombo,
Fort van der Capellen,
Solok,
Loeboesikaping,
Panti,
Taloe,

VIERDE VERVOLG-AANTOONING

der in de ondervolgende Residentien en Gouvernementen verstrekte en verkochte lees- en schoolboekjes voor den Inlander, van 1°. Januarij tot en met ultimo December 1855.

OMSCHRIJVING DER BOEKEN.	NAMEN DER RESIDENTIEN EN GOUVERNEMENTEN.																TOTAAL.	Reeds vroeger verstrekt.	Totaal verstrekt tot en met ultimo December 1855.	AANMERKINGEN.
	BATAVIA.	CHERIBON.	PEKALONGAN.	SAMARANG.	KADOE.	BAGELEN.	BANJOEMAAS.	DJOKJOKARTA.	SOERAKARTA.	MADIOEN.	KEDIRIE.	JAPARA.	REMBANG.	SOERABAIJA.	BEZOEKIE.	SUMATRAS WEST-KUST.				
Gouvernements besluit 30 *Augustus* 1851 *no.* 1.																				
§ *a.* Javaansch leesboekje in Ngoko	»	»	»	»	»	20	»	»	500	»	25	»	»	15	100	»	669	1634	2353	
§ *b.* » » » Kromo	»	»	»	»	»	20	»	»	500	»	25	»	»	15	100	»	669	1768	2437	
§ *c.* Maleisch spel- en leesboekje	50	»	»	»	»	45	»	»	150	»	»	»	»	»	»	»	259	3739	3998	* Met inbegrip der afgeschreven exemplaren, ingevolge Gouvernementsbesluit dd. 28 Augustus 1855 no. 13.
§ *d.* Javaansch idem	»	»	»	50	»	20	45	»	500	»	»	»	»	15	100	»	744	2113	2857	
§ *e.* Soendasch idem	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	10	733	743	
Gouvernements apostillaire dispositie 10 *Maart* 1852 *no.* XXVIII.																				
Handleiding voor eerstbeginnenden in de landmeetkunde door J. Goedkoop	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	991	1000	Voor de 9 te min bevonden exemplaren is afschrijving verleend bij Gouvernements besluit dd. 25 Oktober 1855 no. 22.
Gouvernements apostillaire dispositie 15 *Februarij* 1853 *no.* X.																				
Maleische aardrijkskunde door de Bruin . . .	17	20	12	»	6	20	30	»	»	50	»	30	24	»	»	1	210	1901	2111	
Gouvernements besluit 23 *Maart* 1853 *no.* 12.																				
Soendasch leesboekje met Javaansche karakters	3	20	»	»	»	»	»	»	2	20	»	10	»	»	»	1	56	200	256	
Idem rekenboek idem	3	20	»	»	»	»	»	»	2	20	»	10	»	»	»	1	56	220	276	
Gouvernements apostillaire dispositie 29 *Junij* 1853 *no.* XXIII.																				
Javaansch rekenboekje door J. A. Wilkens .	4	20	12	»	6	10	45	»	150	50	»	10	24	»	»	1	332	1202	1534	
Gouvernements apostillaire dispositie 6 *Februarij* 1854 *no.* V.																				
Maleisch leesboekje 1ste stukje	62	20	»	»	»	20	»	»	200	50	»	13	24	»	»	1	390	383	773	
» » 2de »	62	20	»	»	»	20	»	»	200	50	»	10	24	»	»	1	387	389	776	
Gouvernements besluit 5 *Julij* 1854 *no.* 9.																				
Javaansche fabelen door C. F. Winter Sr. .	13	20	»	»	6	20	15	2	140	25	»	»	20	»	»	»	261	1	262	
Gouvernements besluit 18 *Julij* 1855 *no.* 5.																				
Tweede verzameling van zedelijke verhalen in het Javaansch door C. F. Winter Sr. . .	1	»	»	5	6	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	12	»	12	
Gouvernements besluit 26 *September* 1855 *no.* 31.																				
Dharmo-Wasitho, verzameling van leer- en zedespreuken, Javaansche vertaling door C. F. Winter Sr.	29	»	»	»	6	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	35	»	35	

Aïjer Bangies,
Rau,
Moeara Spongi,
Padang Sidempoeang,
Siboga en
Baros,

inlandsche scholen bestaan, met een totaal getal van 400 leerlingen.

Het onderrigt dat in deze scholen gegeven wordt bevat:

het schrijven met Arabische karakters,

idem met Romeinsche, de taalkunde en het maken van Maleische opstellen, brieven, verzoekschriften, de cijferkunst tot aan den regel van drieën,

eenige kennis van de aardrijkskunde en de boekhouding.

Met uitzondering van de school te *Padang*, worden alle overige door de bevolking bekostigd.

De resultaten dezer scholen zijn gunstig.

Gedurende 1855 hebben 53 leerlingen de school te *Padang* verlaten en betrekkingen erlangd als Inlandsche schrijvers of opzigters.

Van de binnenlandsche scholen zijn vele leerlingen tot hoofden, pakhuismeesters of schrijvers aangesteld.

Verder berigt de resident van *Tappanolie*, dat de Inlandsche scholen in zijn gewest langzamerhand in belangrijkheid toenemen.

Die te *Pengaboengan* o. a. had onderscheidene geschikte sujetten opgeleverd.

Elders, behalve te *Siboga*, bestond weinig neiging om de kinderen te doen onderwijzen.

Over gebrek aan onderwijzers wordt geklaagd.

Voorts kan nog worden aangeteekend, dat onder ultimo December 1855 bij de Regering in overweging was, om te *Fort de Kock* eene kweekschool voor Inlandsche onderwijzers op te rigten, en daar tien leerlingen toe te laten.

BANKA.

De Inlandsche school ter hoofdplaats *Muntok*, waarvan in het vorig verslag gesproken wordt, werd in 1855 voltooid en zou binnen kort in werking komen.

CELEBES.

Bij het vorig verslag is vermeld, dat gedurende 1854 en 1855 eene som van *f* 1,200 's jaars beschikbaar was gesteld voor het nemen eener proef met de oprigting van Inlandsche scholen te *Makassar* en *Maros*.

Deze proef zal gedurende 1856 worden voortgezet, omdat de uitslag nog niet voldoende werd geacht om de daaraan verbonden uitgaven voor *vast* aan het Opperbestuur voor te dragen.